

ЗВІДОМЛЕНЄ

Дирекції ц. к. держ. гімназії

в Кіцмані

за шкільний рік 1913/1914.

1. Наукова часть: *Др. Аленор Артимович: Metrische Untersuchungen zu Ovids Metamorphosen.*
2. Урядова часть.

Кіцмань, 1914.

З друкарні тов. „Руска Рада“ в Чернівцях, уліця Петровича число 4.
НАКЛАДОМ ШКІЛЬНОГО ФОНДУ.

Handwritten text, possibly a signature or date, located to the right of the stamp. The text is extremely faint and illegible.

1. Der Einschnitt nach dem 4. Trochäus.

Es ist bekannt, daß im griechischen Hexameter trochäische Wörter und Wortschlüsse im 4. Fuße verboten sind. Ebenso bekannt ist es, daß diese griechische Regel für den lateinischen Hexameter nicht gilt. Vgl. Wilh. Meyer, *Gesch. d. gr. u. lat. Hex.*, pag. 1070: „Der andere Weg, auf dem eine große Zahl Dichter sich Freiheit schuf, ist die trochäische Zäsur im 4. Fuß. Gerade in den besten Zeiten der lateinischen Dichtung haben wenige sie streng gemieden; manche haben sie ziemlich oft, die meisten ohne alle Schranken zugelassen“. Zu diesen letzten rechnet Meyer, wie seine Ausführungen auf pag. 1071 beweisen auch Ovid. Ebenso schreibt K. Witte, *Der Hexameter des Ennius* (Rhein. Museum, 69, 1 pag. 205): „Zwischen dem Hexameter des Ennius und seinem Vorbilde, dem homerischen Verse, bestehen 3 wichtige Unterschiede: . . . 3. Der 4. Trochäus ist ohne Beschränkung zugelassen“.

Wie verhält es sich nun damit in den *Metamorphosen* Ovids? Der erste Eindruck ist der, daß in der Tat bei Ovid die trochäische Zäsur im 4. Fuße „ohne alle Schranken“ zugelassen ist. Wir finden sie in den 11997 Versen der *Metamorphosen* nicht weniger als 926 mal, d. h. durchschnittlich 1 mal in 13 Versen.

Eine genauere Untersuchung der in Betracht kommenden Fälle lehrt jedoch, daß trochäische Wörter und Wortschlüsse im 4. Fuße durchaus nicht ohne Beschränkung zugelassen sind, daß dieser Gebrauch vielmehr an gewisse Bedingungen geknüpft ist.

Der Einschnitt nach dem 4. Trochäus ist gestattet, wenn
1) darnach ein Wort von der Messung $\cup - \cup \cup$ folgt, oder wenn
2) mindestens eine Kürze des 4. Fußes durch ein einsilbiges Wort (oder que, ve, ne) gebildet wird.

1. Es sind beide Bedingungen erfüllt, d. h. die erste Kürze der 4. Fußes ist ein einsilbiges Wort, dem ein Wort von der Messung $\cup - \cup \cup$ folgt.

Dies ist in 285 Versen der Fall:

- I. 3: *adspirate meis primaque ab origine mundi*
- I. 36: *tum freta diffundi rapidisque tumescere ventis*
- I. 76: *Sanctius his animal mentisque capacius altae*
- I. 87: *sic, modo quae fuerat rudis et sine imagine, tellus*
- I. 107: *ver erat aeternum, placidique tepentibus auris*
- I. 141: *iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum*
- I. 203: *humanum genus est totusque perhorruit orbis;*
- I. 213: *et deus humana lustris sub imagine terras.*
- I. 232: *territus ipse fugit nactusque silentia ruris*

I. 234: *colligit os rabiem solitaeque cupidine caedis* und so an folgenden Stellen: I. 288, 317, 322, 330, 382, 384, 406, 435, 442, 450, 471, 572, 575, 582, 583, 608, 706; II. 37, 71, 104, 116, 121, 155, 340, 372, 376, 506, 517, 526, 642, 700, 804, 807; III. 83, 84, 152, 172, 195, 226, 250, 257, 273, 299, 309, 367, 386, 421, 453, 493, 511, 613; IV. 30, 35, 49, 73, 146, 151, 255, 268, 286, 301, 325, 339, 346, 418, 509, 510, 599, 623, 719; V. 21, 175, 306, 349, 381, 547, 577, 643, 669; VI. 2, 7, 50, 107, 138, 151, 153, 222, 305, 345, 467, 586, 671, 678, 686, 699, 704; VII. 5, 66, 76, 78, 105, 163, 205, 216, 263, 316, 330, 360, 389, 539, 563, 568, 637, 649, 652, 726, 773, 832, 841; VIII. 59, 120, 134, 224, 337, 354, 362, 370, 457, 474, 496, 608, 615, 683, 723, 797, 824, 839, 843; IX. 156, 180, 193, 206, 253, 264, 279, 313, 357, 363, 389, 480, 494, 573, 580, 646, 677, 686, 691, 692, 739, 784; X. 30, 79, 95, 96, 110, 142, 182, 190, 193, 211, 284, 319, 322, 341, 347, 348, 388, 391, 502, 519, 528, 543, 592, 636, 666, 667; XI. 100, 193, 223, 296, 323, 338, 366, 417, 459, 494, 501, 522, 596, 599, 627, 649, 748, 757; XII. 48, 98, 170, 231, 345, 356, 427, 482, 522, 557, 592; XIII. 35, 66, 154, 254, 333, 540, 546, 578, 601, 638, 714, 715, 750, 762, 807, 827, 828, 833, 840; XIV. 29, 80, 229, 230, 267, 318, 323, 329, 472, 503, 621, 657, 722, 759, 766, 774, 775; XV. 26, 49, 52, 61, 103, 108, 155, 201, 204, 249, 259, 396, 400, 524, 545, 552, 566, 638, 639, 701, 708, 744, 777, 798, 870.

II. In 331 Versen folgt auf den Einschnitt nach dem 4. Trochäas ein Wort von der Messung $\sim - \sim \sim$:

- I. 20: *mollia cum duris, sine pondere, habentia pondus.*
- I. 55: *iussit et humanas motura tonitrua mentes*
- I. 91: *poena metusque aberant, nec verba minantia fixo*
- I. 125: *Tertia post illam successit aenea proles,*
- I. 169: *lactea nomen habet, candore notabilis ipso.*
- I. 176: *haud timeam magni dixisse Palatia caeli.*
- I. 186: *corpore et ex una pendebat origine bellum;*
- I. 206: *murmura compressit, tenere silentia cuncti.*
- I. 208: *Iuppiter hoc iterum sermone silentia rupit:*
- I. 219: *ingredior, traherent cum sera crepuscula noctem.*
- I. 252: *dissimilem populo promittit origine mira.*

und ebenso I. 309, 310, 324, 338, 342, 346, 349, 353, 415, 453, 522, 597, 667, 753, 771; II. 115, 201, 259, 355, 363, 416, 418, 471, 482, 489, 520, 524, 565, 575, 599, 618, 759, 792, 851, 853, 858; III. 1, 51, 116, 147, 223, 225, 328, 354, 361, 385, 412, 416, 432, 434, 526, 600, 668, 681, 707; IV. 58, 72, 81, 123, 130,

156, 179, 213, 246, 259, 334, 349, 394, 427, 431, 433, 529, 541, 543, 579, 581, 582, 605, 675, 716, 759, 771, 787; V. 52, 63, 71, 120, 229, 253, 317, 321, 325, 348, 365, 368, 384, 603, 617; VI. 97, 103, 110, 122, 145, 164, 184, 291, 311, 337, 384, 562, 697, 705; VII. 26, 81, 97, 181, 184, 301, 356, 398, 466, 468, 504, 531, 537, 548, 555, 590, 602, 700, 715, 758, 804; VIII. 55, 74, 96, 122, 132, 143, 217, 239, 268, 300, 307, 320, 329, 391, 392, 440, 533, 551, 589, 691, 714, 716, 756, 787, 822, 856; IX. 3, 37, 57, 59, 72, 76, 93, 100, 159, 191, 316, 341, 374, 425, 446, 449, 455, 502, 505, 516, 539, 543, 577, 611, 625, 642, 734, 745; X. 31, 36, 53, 89, 109, 113, 140, 154, 209, 264, 275, 340, 373, 511, 526, 551, 573, 576, 597, 617, 635, 663; XI. 2, 72, 76, 97, 154, 256, 259, 285, 325, 481, 496, 587, 591, 598, 605, 640, 658, 737, 783; XII. 34, 44, 52, 84, 152, 161, 203, 208, 218, 221, 251, 337, 344, 405, 438, 622; XIII. 25, 32, 42, 110, 174, 216, 253, 325, 440, 448, 460, 478, 575, 749, 758, 766, 771, 777, 778, 812, 830, 877, 879, 903, 923, 931, 963; XIV. 14, 31, 96, 103, 111, 119, 122, 157, 188, 265, 274, 334, 348, 365, 394, 439, 493, 538, 559, 564, 582, 598, 599, 609, 651, 661, 711, 717, 783, 792; XV. 13, 19, 173, 269, 271, 293, 312, 371, 392, 443, 445, 557, 651, 665, 704, 721, 793, 865, 877.

III. An 284 Stellen ist die Bedingung 2) erfüllt, d. h. mindestens eine der beiden Kürzen des vierten Fußes ist ein einsilbiges Wort.

A) Das einsilbige Wort bildet die zweite Kürze der Senkung des 4. Fußes. Es folgt

1. ein daktylisches Wort:

- I. 12: nec circumfuso pendebat in aere tellus
- I. 23: et liquidum spisso secrevit ab aere caelum.
- I. 144: vivitur ex raptō: non hospes ab hospite tutus,
- I. 254: sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus aether
- I. 269: fit fragor: hinc densi funduntur ab aethere nimbi;
- I. 282: et defrenato vollvuntur in aequora cursu.
- I. 329: et caelo terras ostendit et aethera terris.
- I. 337: bucina, quae medio concepit ubi aera ponto,
- I. 341: omnibus audita est telluris et aequoris undis,
- I. 374: pallebant musco stabantque sine ignibus arae.
- I. 568: Est nemus Haemoniae, praerupta quod undique claudit
- I. 608: aut ego laedor ait delapsaque ab aethere summo
- I. 642: naides ignorant, ignorat et Inachus ipse,
- I. 646: illa manus lambit patriisque dat oscula palmis
- I. 670: Pleias enixa est letoque det imperat Argum.
- I. 701: et precibus spretis fugisse per avia nympham,
- I. 778: Aethiopusque suos positosque sub ignibus Indos

und so II. 7, 135, 158, 165, 178, 204, 205, 320, 362, 400, 410, 430, 509, 530, 548, 726, 872, 806; III. 67, 379, 397, 404, 410, 538, 571, 627, 684, 726; IV. 95, 131, 428, 443, 525, 538, 676, 712, 732, 734, 742, 751; V. 58, 161, 324, 498, 644, 648, 660; VI. 146, 216, 277, 350; VII. 57, 135, 219, 354, 379, 390, 566, 598, 644, 738 (et in mea) 786; VIII. 2, 189, 214, 237, 253, 308, 389, 400,

410, 413, 514, 546, 575, 692, 768, 796, 830; IX. 370, 375, 376, 380, 404 (nisi ab love) 440, 448, 504, 536, 665, 753, 788; X. 92, 162, 262, 279, 318, 469, 708, 715; XI. 23, 194, 453, 558, 663, 785; XII. 8, 22, 153, 370, 485 (et in latus) 533; XIII. 23, 34, 411, 452, 542, 544, 627, 724, 760, 878, 911, 918, 937, 948, 961; XIV. 8, 37, 173, 258, 266, 445, 470, 548, 551, 578, 601, 640, 682, 736, 803, 821, 846; XV. 8, 100, 117, 250, 728, 845.

2. Ein trochäisches Wort folgt an folgenden Stellen:

- I. 160: in faciem vertisse hominum; sed et illa propago
- I. 473: laesit Apollineas traiecta per ossa medullas;
- II. 448: vix oculos attollit humo nec, ut ante solebat,
- III. 554: quem neque bella iuvant nec tela nec usus equorum,
- IV. 475: movit et obstantes reiecit ab ore colubras
- V. 238: adgreditur Proectum; nam fratre per arma fugato
- VIII. 148: illa metu puppin dimisit, et aura cadentem
- VIII. 255: inque pedes abiit; nomen, quod et ante, remansit.
- VIII. 561: consilioque tuo“ respondit; et usus utroque est.
- VIII. 755: „non dilecta deae solum, sed et ipsa licebit
- IX. 323: ore parit nostrasque domos, ut et ante, frequentat“.
- IX. 576: vixque manus retinens trepidantis ab ore ministri
- X. 651: Hippomenen adii docuique, quis usus in illis.
- XI. 62: cuncta recognoscit quaerensque per arva piorum
- XII. 467: conspicuus faciemque obversus in agmen utrumque
- XIII. 557: omne fore illius, quod das, quod et ante dedisti,
- XIV. 2: arvaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri,
- XIV. 478: exigit alma Venus, tantosque per alta labores

B) Das einsilbige Wort bildet die e r s t e Kürze der Senkung des 4. Fußes.*)

1. Es folgt ein Amphibrachys:

- I. 66: nubibus adsiduis pluviaque madescit ab Austro,
- I. 752: nec sibi cedentem Phoeboque parente superbum
- I. 755: erubuit Phaethon iramque pudore repressit
- II. 87: incaluere animi cervixque repugnat habenis.
- II. 153: interea volucres Pyrois et Eous et Aethon,
- II. 387: actorum sine fine mihi, sine honore laborum!
- II. 811: quae neque dant flammam lenique tepore cremantur.
- III. 148: lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum,
- III. 245: (ad nomen caput ille refert) et abesse queruntur
- III. 338: scire futura dedit poenamque levavit honore.
- III. 395: sed tamen haeret amor crescitque dolore repulsae:
- III. 468: votum in amante novum, vellem, quod amamus, abesset.
- III. 552: non celanda foret, lacrimaeque pudore carerent;
- III. 586: pauper et ipse fuit linoque solebat et hamis
- III. 616: ocior antemnas pressoque rudente relabi.

*) Die Stellen, wo die Senkung des vierten Fußes durch zwei Kürzen gebildet wird (vgl. I. 144, 160 etc.) sind bereits unter A 1) und 2) angeführt.

- III. 680: brachia non habuit truncoque repandus in undas
IV. 15: Nycteliusque Eleleusque parens et Iacchus et Euhon,
IV. 182: ut venere torum coniunx et adulter in unum,
IV. 379: nec puer ut possit, neutrumque et utrumque videntur.
IV. 482: inportuna facem fluidoque cruore rubentem
IV. 552: „in freta reginam“ saltumque datura moveri
IV. 788: sic celeri missus praeceps per inane volatu
IV. 760: sartaque dependent tectis et ubique lyraeque
IV. 772: narrat Agenorides gelido sub Atlante iacentem
V. 319: bella canit superum falsoque in honore gigantas
V. 584: corporis erubui crimenque placere putavi.
VI. 43: tum dea „venit“ ait formamque removit anilem
VI. 75: stare deum pelagi longoque ferire tridente
VI. 168: cum capite inmissos umerum per utrumque capillos
VI. 230: proximus audito sonitu per inane pharetrae
VI. 568: induiturque atras vestes et inane sepulcrum
VII. 13: aut aliquid certe simile huic, quod amare vocatur.
VII. 236: cum rediit! neque erant tacti nisi odore dracones,
VII. 441: qui poterat curvare trabes et agebat ab alto
VII. 837: „aura, veni“ dixi „nostroque medere labori!“
VIII. 86: crine suum spoliat praedaeque potita nefanda
VIII. 202: ipse suum corpus motaque pependit in aura;
VIII. 309: nec Telamon aberat magnique creator Achillis
VIII. 409: quo bene librato votique potente futuro
VIII. 817: sacrilegi thalamos altoque sopore solutum
VIII. 842: causa cibi est, semperque locus fit inanis edendo.
IX. 129: quod simul evulsum est, sanguis per utrumque foramen
IX. 223: sic illum validis iactum per inane lacertis
IX. 267: luxuriare solet sqamaque nitere recenti,
IX. 407: vivus adhuc vates, ultusque parente parentem
IX. 444: robore Miletum Phoeboque parente superbum
IX. 775: fer, precor“ inquit „opem nostroque medere timori!
X. 20: vera loqui sinitis, non huc, ut opaca viderem
X. 170: Sparten, nec citharae nec sunt in honore sagittae:
X. 201: culpa potest, nisi culpa potest et amasse vocari?
X. 208: addat in hunc florem folioque legatur eodem“.
X. 459: et color et sanguis, animusque relinquit euntem.
X. 474: et scelus et natam verbisque dolore retentis
X. 477: intercepta neci est latosque vagata per agros
X. 492: ossaque robur agunt, mediaque manente medulla
X. 620: dum licet, hospes, abi thalamosque relinque cruentos!
X. 650: aurea poma manu nullique videnda nisi ipsi
XI. 216: nec, pars militiae, Telamon sine honore recessit
XI. 307: non fert ille moras virgaque movente soporem
XI. 426: non etiam metuam, curaeque timore carebunt!
XI. 488: egerit hic fluctus aequorque refundit in aequor,
XI. 764: oderat hic urbes nitidaeque remotus ab aula
XII. 30: rexque patrem vicit, castumque datura cruorem

- XII. 294: plura sinit rutilasque ferox in aperta loquentis
XII. 310: at non Eurynomus Lycidasque et Areos et Imbreus
XII. 333: Pirithoi virtute Chromin. sed uterque minorem
XII. 407: haec et blauditiis et amando et amare et fatendo
XII. 582: mente dolet patria saevumque perosus Achillem
XIII. 147: altera nobilitas: deus est in utroque parente.
XIII. 358: nec minus Idomeneus, patriaque creatus eadem
XIII. 432: clam, Polydore, pater Phrygiisque removit ab armis,
XIII. 447: ne facite! utque meum non sit sine honore sepulcrum,
XIV. 83: ad sedemque Erycis fidumque relatus Acesten
XIV. 105: intrat, et ad manes (verde!) per Averno paternos,
XIV. 149: ad minimum redigentur onus: nec amata videbor
XIV. 241: una tamen, quae nos ipsumque vehebat Ulixen,
XIV. 529: bella instructa gerunt, multumque ab utraque cruoris
XIV. 561: subposuere manus, nisi siqua vehebat Achivos:

Hier ist das „qua“ in „siqua“ als ein besonderes Wort aufgefaßt, so wie in den übrigen Beispielen das angehängte „que“:

- XV. 93: vulnera dente iuvat ritusque referre Cyclopum
XV. 158: morte carent animae semperque priore relicta
XV. 461: aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus
XV. 614: inviti videre caput nec honore carere

Einmal ist dem amphibrachischen Wort noch ein „que“ angehängt:

- XII. 290: Victor ad Euagrum Corythumque Dryantaque transit;
2. Es folgt ein iambisches Wort mit angehängtem „que“:
I. 517: Iuppiter est genitor; per me quod eritque fuitque
IV. 766: diffudere animos, cultusque genusque locorum
VI. 179: moenia cum populis a meque viroque reguntur.
VI. 426: quem sibi Pandion opibusque virisque potentem
VI. 480: omnia pro stimulis facibusque ciboque furoris
VII. 51: ergo ego germanam fratremque patremque deosque
VII. 373: imperio pueri volucrisque ferumque leonem
VIII. 221: parte Samos (fuerant Delosque Parosque relictæ)
VIII. 520: grandaevumque patrem fratresque piasque sorores
IX. 217: corripit Alcides et terque quaterque rotatum
X. 487: mutataeque mihi vitamque necemque negate!“
XI. 636: exprimit incessus vultumque sonumque loquendi:
XIII. 316: ut se subtraheret bellicae viaeque labori
XIII. 633: rite colebatur, temploque domoque recepit
XIV. 377: dixerat; ille ferox ipsamque precesque repellit

3. Einmal folgt ein iambisches Wort:

- XI. 756: Ilus et Assaracus raptusque Iovi Ganymedes

Die Härte des Einschnittes nach der 5. Hebung wird durch die Häufung von Eigennamen entschuldigt. Übrigens wird dieser Vers von manchen Herausgebern für unecht gehalten.

4. Eine Ausnahme von der oben aufgestellten Regel bilden folgende 26 Verse, in denen dem Einschnitt im 4. FuÙe kein Wort von der Messung kurz lang kurz kurz folgt und auch keine der Kürzen des 4. FuÙes durch ein einsilbiges Wort gebildet wird:

- I. 50: nix tegit alta duas; totidem inter utrumque locavit
- I. 401: ponere duritiem coepere suumque rigorem
- I. 589: flumine et „o virgo love digna tuoque beatum
- I. 659: spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum
- II. 442: Maenalon ingrediens et caede superba ferarum
- II. 450: sed silet et laesi dat signa rubore pudoris;
- II. 619: quae postquam frustra temptata rogamque parari
- III. 279: ergo ubi captato sermone diuque loquendo
- III. 713: mater et „o geminae“ clamavit „adeste sorores!
- V. 488: rorantesque comas a fronte removit ad aures
- V. 625: et bis „io Arethusa“ vocavit, „io Arethusa!“
- VI. 167: et, quantum ira sinit, formosa movensque decoro
- VI. 244: sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta.
- VI. 316: utque fit, a facto propiore priora renarrant.
- VII. 719: criminis exemplum, sed cuncta timemus amantes.
- VII. 745: offensaque mei genus omne perosa virorum
- VIII. 124: et ferus et captus nullius amore iuvencae,
- VIII. 151: Ciris et a tonso est hoc nomen adepta capillo.
- IX. 437: cum Minoe meo, qui propter amara senectae
- IX. 755: quodque ego, vult genitor, vult ipsa socerque futurus,
- X. 441: Erigoneque pio sacrata parentis amore.
- XI. 251: tu modo cum rigido sopita quiescet in antro,
- XI. 423: iam potes Alcyone securus abesse relicta?
- XIII. 725: e quibus imbriferos est versa Pachynos ad austros,
- XIV. 527: Hinc ubi legati rediere, negata ferentes
- XV. 162: haesit in adverso gravis hasta minoris Atridae;

Überblicken wir das ganze Material, so sehen wir, daß der Einschnitt nach dem 4. Trochäus in 926 Versen gefunden wird. Davon entsprechen 900 Stellen (97%) unseren Bedingungen, u. zw. 285 Stellen (31%) beiden Bedingungen, 331 (35%) bloÙ der ersten und 284 (31%) der zweiten. Nur an 26 Stellen (3%) wird Ovid keiner der beiden Bedingungen gerecht.

Bei dieser Sachlage ist wohl der Schluß vollauf berechtigt, daß hier nicht blinder Zufall gewaltet hat, sondern daß eine Regel vorliegt, die von Ovid im ganzen ziemlich streng befolgt wurde. Daran kann die Tatsache, daß ein paar Ausnahmen gefunden werden, nichts ändern. Es sind dies Härten, die sich der Dichter aus gewissen Gründen gestattet hat. Solche Ausnahmen kommen auch bei anderen längst bekannten und anerkannten Regeln vor.

Ich verweise bloß auf das Beispiel der sog. trochäischen Zäsur im dritten Fuße. Diese ist fast überall mit männlicher Zäsur nach der zweiten und vierten Hebung verbunden. Dennoch finden sich hie und da Verse, und zusammen sind es nicht gar so wenige, wo die Trithemimeres oder die Hephthemimeres oder gar beide fehlen. Trotzdem wird niemand behaupten, daß die weibliche Zäsur im 3. Fuße „schrackenlos“ zur Verwendung gekommen wäre. Ebenso verhält es sich mit dem Einschnitt nach dem 4. Trochäus. Dieser war eben nicht „ohne alle Beschränkung“ gestattet, sondern war nur unter den oben angeführten Bedingungen legitim.

Wie erklären sich nun die Ausnahmen? Ich gestehe, es ist mir nicht möglich gewesen, eine befriedigende Erklärung für die Nichtbeachtung der Regel an diesen 26 Stellen zu finden. Bei solchen Erörterungen wird die subjektive Auffassung wohl immer eine große Rolle spielen; dies ist besonders dort der Fall, wo die Zahl der Belegstellen zu gering ist, um daraus induktive Schlüsse mit einiger Wahrscheinlichkeit gewinnen zu können. In unserem Falle wird uns nur eine Untersuchung sämtlicher Stellen in der lateinischen Poesie von Ennius bis Corippus weiter führen.

Was nun unsere oben pag. 9 angeführten 26 Stellen betrifft, so möchte ich unter dem oben gemachten Vorbehalte folgendes anführen:

An 2 Stellen ist die Verbindung der Wörter eine so enge, daß von einem Einschnitte im strengen Sinne des Wortes keine Rede sein kann. Es sind dies die Verse:

I. 50: *nix tegit alta duas; totidem inter utrumque locavit*
und IX. 437: *cum Minoe meo, qui propter amara senectae*

Die Verbindung zwischen Praeposition und Nomen ist eine so enge, daß beide gleichsam als ein Wort betrachtet werden können.

Anderswo finden wir Eigennamen an dieser oder an benachbarten Stellen des Verses, wie

V. 625: *et bis „io Arethusa“ vocavit, „io Arethusa“!*

Hier schwankt die Überlieferung. Manche Herausgeber schreiben: *et bis „io Arethusa, io Arethusa!“ vocavit*. Diese Lesart zeigt allerdings die viel größere Härte des Hiatus in der weiblichen Zäsur des dritten Fußes. Dann auch: XIII, 725; XI. 423; XV. 162.

IX. 175: quodque ego vult genitor, vult ipsa socerque futurus liegt eine Aufzählung vor. Es ist bekannt, daß in solchen Fällen immer eine größere Freiheit statthaft war.

Ferner ist vielleicht bemerkenswert, daß in 12 Fällen der Vers auf Wörter von der Messung υ — — ausgeht: II. 619, III. 279, III. 713, VI. 167, VI. 316, VII. 719, VIII. 124, VIII. 151, IX. 437, XI. 432, XIV. 527, XV. 162; An 3 Stellen finden wir Verbindungen wie „ad aures“ „in antro“, „ad austros“, die wegen der engen Verbindung von Praeposition und Substantiv Wörtern wie „amantes“ u. ä. gleich zu achten sind. Solche Wörter nun wie z. B. „sorores“ können an einer anderen Stelle des Verses schwer oder gar nicht untergebracht werden. Würde „sorores“ so gestellt, daß die 2. Silbe die Hebung des 4. Fußes bildet, so müßte der Vers eine trochäische Zäsur ohne Hepthemimeres haben. Wörter wie „amando“ „senectae“ die vokalisch beginnen oder enden könnten mit Verschleifung oder nach der Penthemimeres, wenn ein einsilbiges Wort vorangeht, verwendet werden, jedoch nicht, ohne daß an einer anderen Stelle wieder eine Härte entstünde. Wenn nun im Verse außer einem solchen Worte noch ein amphibrachisches vorkommt, so ist es schwer möglich, den Einschnitt nach dem 4. Trochäus zu vermeiden. Nun steht es ja dem Dichter natürlich frei, andere Wörter zu verwenden. Und das hat er in den meisten Fällen auch getan; deshalb sind ja auch solche Stellen so selten. Aber es kann nicht wunder nehmen, wenn er an manchen Stellen doch in der Zwangslage war, diese Wörter gebrauchen zu müssen.

Metrisch gleichwertig mit Wörtern wie „loquendo“ sind amphibrachische Wörter die auf „m“ ausgehen, wie z. B. „rigorem“, „beatum“ u. s. w.: I. 401, I. 589, I. 659, II. 442, VII. 745.

An den übrigen der pag. 9 angeführten Stellen endet der Vers mit einem amphibrachischen Wort mit Ausnahme von V. 635, einer Stelle, die bereits besprochen wurde.

Ich hebe hervor, daß es mir wohl bewußt ist, daß ein Vers, in dem die 5. Hebung die Mittelsilbe eines Amphibrachys ist, am Schlusse nicht leicht Wörter mit anderer Messung haben konnte, als die eben besprochenen. Dies ändert jedoch nichts an der Tatsache, daß in Versen wo zwei oder gar mehr solcher „schwieriger“ Wörter vorkamen, eine größere Freiheit statthaft war als sonst.

4. Fuße zu finden sind, geht an 285 que oder ein anderes einsilbiges Wörtchen voran, d. i. 46% sämtlicher Stellen. An 102 Stellen folgt dem Einschnitt nach dem 4. Trochäus ein amphibrachisches Wort. Da geht 83 mal (81%) que oder ein anderes einsilbiges Wort voran. Der Unterschied ist so groß, daß er unmöglich auf Zufall beruhen kann.

ad 2): Wenn eine Kürze des 4. Fußes durch ein einsilbiges Wort gebildet wird, so entsteht auch ein Einschnitt nach der 4. oder vor der 5. Hebung. Es ist klar, daß dadurch die Härte der Zäsur nach dem 4. Trochäus gemildert wird: „votum in amante novum, vellem, quod amamus, abesset, „bucina, quae medio concepit ubi aera ponto“.

Oft handelt es sich um Praeposition und Nomen, so daß eigentlich von einem Einschnitt nach dem 4. Trochäus nicht gesprochen werden kann:

„actorum sine fine mihi, sine honore laborum!“

In anderen Fällen gehört die Praeposition zum folgenden Daktylus, so daß eigentlich der Fall 1) vorliegt:

„fit fragor: hinc densi fundundur ab aethere nimbi;“

„ab aethere“ ist metrisch gleichwertig einem „imagine“.

Bemerkenswert ist daß die Partikel „que“ wie ein selbständiges Wort behandelt wird:

„nubibus adsiduis pluviaque madescit ab Austro“.

Vgl. diesbezüglich die Ausführungen W. Meyers in der eingangs zitierten Schrift, Seite 1045 f, die durch die hier vorgelegten Tatsachen bestätigt werden.

4. Fuße zu finden sind, geht an 285 que oder ein anderes einsilbiges Wörtchen voran, d. i. 46% sämtlicher Stellen. An 102 Stellen folgt dem Einschnitt nach dem 4. Trochäus ein amphibrachisches Wort. Da geht 83 mal (81%) que oder ein anderes einsilbiges Wort voran. Der Unterschied ist so groß, daß er unmöglich auf Zufall beruhen kann.

ad 2): Wenn eine Kürze des 4. Fußes durch ein einsilbiges Wort gebildet wird, so entsteht auch ein Einschnitt nach der 4. oder vor der 5. Hebung. Es ist klar, daß dadurch die Härte der Zäsur nach dem 4. Trochäus gemildert wird: „votum in amante novum, vellem, quod amamus, abesset, „bucina, quae medio concepit ubi aera ponto“.

Oft handelt es sich um Praeposition und Nomen, so daß eigentlich von einem Einschnitt nach dem 4. Trochäus nicht gesprochen werden kann:

„actorum sine fine mihi, sine honore laborum!“

In anderen Fällen gehört die Praeposition zum folgenden Daktylus, so daß eigentlich der Fall 1) vorliegt:

„fit fragor: hinc densi fundundur ab aethere nimbi;“

„ab aethere“ ist metrisch gleichwertig einem „imagine“.

Bemerkenswert ist daß die Partikel „que“ wie ein selbständiges Wort behandelt wird:

„nubibus adsiduis pluviaque madescit ab Austro“.

Vgl. diesbezüglich die Ausführungen W. Meyers in der eingangs zitierten Schrift, Seite 1045 f, die durch die hier vorgelegten Tatsachen bestätigt werden.

2. Spondeische*) Wörter im 4. Fusze.

Der Gebrauch spondeischer Wörter und Wortausgänge im zweiten und vierten Fuße hat im griechischen Hexameter eine ziemlich parallele Entwicklung durchgemacht. Zuerst verschwinden vokalisches auslautende kurze Endsilben aus den Senkungen dieser Füße, später konsonantisch auslautende kurze Endsilben, schließlich werden auch naturlange Endsilben in der Senkung des 2. und 4. Fußes nur unter gewissen Einschränkungen („in freien Wörtern“) oder gar überhaupt nicht („Nonnos“) zugelassen (vgl. diesbezüglich J. Hilberg, das Prinzip der Silbenwägung, Wien 1879). Im allgemeinen herrscht im 2. Fuße die größere Strenge. Im 4. Fuße ist der Gebrauch etwas freier, die Beschränkungen treten gewöhnlich erst später auf. Die Entwicklung ist aber, wie gesagt, eine parallele gewesen.

Ein anderes Bild zeigt die Betrachtung des lateinischen Hexameters. Hier wird der 2. und der 4. Fuß verschieden behandelt. Im 2. Fuße werden wie im griechischen spondeische Wörter und Wortausgänge als unzulässig betrachtet, Vgl. L. Mueller, r. m² pag. 241.

Ganz anders ist es im vierten Fuße. Schon ein ganz flüchtiger Überblick lehrt, daß da spondeische Wörter selbst bei den Dichtern der besten Zeit massenhaft vorkommen. Es kann leicht die Ansicht Boden gewinnen, daß manche Dichter dafür sogar eine Vorliebe gehabt hätten. „Wenn auch die einzelnen Dichter kleine Unterschiede zeigen, so hat doch keiner im vierten Fuß mehr daktylische Wörter und Wortschlüsse als spondeische“ (W. Meyer, a. a. O., Seite 1030).

Hat eine solche Vorliebe wirklich bestanden? Sie könnte etwa in einem Streben nach Übereinstimmung von Versiktus und grammatischem Akzent ihren Grund haben. Oder haben wir es

*) Dazu rechne ich hier natürlich auch solche konsonantisch schließende trochäische Wörter, deren Endsilbe durch „Position gelangt ist: „non tuba directi, non a e r i s cornua flexi“

mit einer Erscheinung zu tun, die im Wesen der lateinischen Sprache und des lateinischen Verses begründet ist?

Die gewöhnliche statistische Methode kann die Antwort auf diese Frage nicht geben. Sie kann uns nur sagen, daß spondeische Wörter im vierten Fuße nicht verboten waren, daß sie sich mehr oder weniger häufig an so und so viel Stellen finden. Die gewöhnliche Statistik sagt uns nur, ob dieser Gebrauch gestattet oder verboten war.

Eine Entscheidung, ob eine Vorliebe oder Abneigung bestanden hat, oder ob bloß Gleichgültigkeit zu konstatieren ist, kann nur die Untersuchung der Gesetze der Wortstellung liefern, d. h. eine Betrachtung derjenigen Fälle, wo dem Dichter die Wahl frei stand, wo er durch eine leichte Änderung der Wortstellung diese Erscheinung herbeiführen oder beseitigen konnte.

„Die Gesetze der Wortstellung im Pentameter des Ovid“ wurden von J. Hilberg in dem Buche, das diesen Titel trägt, aufgestellt und bewiesen (Leipzig, 1894). Für den Hexameter, wo die Verhältnisse naturgemäß viel komplizierter sind, ist diese Arbeit noch zu leisten. Doch sei gleich hier bemerkt, daß die meisten Gesetze des Pentameters mutatis mutandis“ auch im Hexameter Geltung haben. Ich hoffe, daß ich in absehbarer Zeit in der Lage sein werde, den Beweis hiefür zu liefern.

Für die Zwecke der vorliegenden Untersuchung sind, wie man gleich sehen wird, besonders folgende Gesetze wichtig:

Gesetz A (Hilberg, a. a. O. Seite 1): „Die Wortstellung darf nicht gegen die prosodischen und metrischen Gesetze des Ovid verstoßen.“

Gesetz a (Seite 18): „Die Wortstellung muß so gewählt werden, daß dadurch jedes Mißverständnis bezüglich des Sinnes und der grammatischen Konstruktion der Sätze verhindert werde.“

Gesetz B (Seite 18): „Die mehr oder minder nachdrückliche Betonung der einzelnen Wörter soll womöglich in der Wortstellung ihren Ausdruck finden.“

Gesetz C (Seite 103): „Die natürliche Wortfolge wird soweit gewahrt, als die Gesetze A, a, und B dies gestatten. Nur innerhalb streng geregelter Grenzen wird zu Gunsten des Gesetzes H das Gesetz C durchbrochen.“

Gesetz D (Seite 273): „Das Attribut steht seinem Substantivum (oder dem dessen Stelle vertretenden Pronomen) voran,

soweit die Gesetze A, a, B, C, H und J dies gestatten, zu welchen, wenn das Attribut ein Possessivpronomen ist, auch noch das Gesetz K als durchkreuzender Faktor tritt. Die Wörter unus, paucus und nullus unterliegen den Gesetzen D und K nur dann, wenn sie einen Zahlbegriff ausdrücken“.

Nach diesen einleitenden Bemerkungen sei es mir gestattet, das Ergebnis der folgenden Untersuchung gleich vorwegzunehmen und etwa folgendermaßen zu formulieren: Gesetz N*): Spondeische Wörter im vierten Fuße werden womöglich vermieden, soweit die Gesetze A, a, B und C dies gestatten.“

Das Gesetz spricht kein allgemeines Verbot aus. Es gehört nicht zu den „allerersten“ Gesetzen. Es sagt nur, daß eine gewisse Tendenz bestand. Es behauptet ferner, daß diese Tendenz, dort, wo sie mit andern stärkeren Neigungen und Abneigungen in Konflikt geriet, zurückstehen mußte. Es ist nun unsere Aufgabe, Geltungsbereich und Wirksamkeit unseres Gesetzes möglichst genau festzustellen und zu umgrenzen.

I.

Belegstellen:

- I. 17: lucis egens aer; nulli sua forma manebat,
₂ ₁
- I. 96: nullaque mortales praeter sua litora norant;
₂ ₁
- I. 135: communemque prius ceu lumina solis et auras
₂ ₁
- I. 166: ingentes animo et dignas love concipit iras
₂ ₁
- I. 180: caesariem, cum qua terram, mare, sidera movit.
₂ ₁
- I. 196: an satis, o superi, tutos fore creditis illos,
₂ ₁
- I. 221: coeperat: inridet primo pia vota Lycaon,
₂ ₁
- I. 285: exspatiata ruunt per apertos flumina campos
₂ ₁
- I. 300: nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocae.
₂ ₁
- I. 319: cum consorte tori parva rate vectus adhaesit,
₂ ₁
- I. 320: Corycidas nymphas et numina montis adorant
₂ ₁

*) Ich wähle zur Bezeichnung dieses Gesetzes den Buchstaben N, weil die Buchstaben A—L bereits zur Bezeichnung der Gesetze des Pentameters verwendet wurden, die zum Teil auch für den Hexameter Geltung haben. Den Buchstaben M habe ich zur Bezeichnung einer anderen Erscheinung im Hexameter reserviert.

- I. 336: tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo,
 $\begin{matrix} & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & \\ & & & & & & \end{matrix}$
- I. 361: namque ego (crede mihi), si te quoque pontus haberet,
 $\begin{matrix} & & 2 & & 3 & & 1 & \\ & & & & & & & \\ & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 362: te sequerer, coniunx, et me quoque pontus haberet.
 $\begin{matrix} & & 2 & & 3 & & 1 & \\ & & & & & & & \\ & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 437: rettulit antiquas, partim nova monstra creavit.
 $\begin{matrix} & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & \\ & & & & & & \end{matrix}$
- I. 468: eque sagittifera prompsit duo tela pharetra
 $\begin{matrix} & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & \\ & & & & & & \end{matrix}$
- I. 482: saepe pater dixit: „debes mihi, nata, nepotes“;
 $\begin{matrix} & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & \\ & & & & & & \end{matrix}$
- I. 545: „fer, pater“, inquit „opem! si flumina numen habetis,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & \\ & & & & & & & \\ & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 557: cui deus „at, quoniam coniunx mea non potes esse,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & \\ & & & & & & & \\ & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 558: arbor eris certe“ dixit „mea! semper habebunt
 $\begin{matrix} & & & & c & & 2a & & 1b & & \\ & & & & & & & & & & \\ & & & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 565: tu quoque perpetuos semper gere frondis honores!“
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 566: finierat Paeon: factis modo laurea ramis
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 614: quove sit armento, veri quasi nescia quaerit.
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 660: de grege nunc tibi vir, nunc de grege natus habendus.
 $\begin{matrix} & & & & & & 2 & & 3 & & 1 & \\ & & & & & & & & & & & \\ & & & & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 651: nec finire licet tantos mihi morte dolores;
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 720: Arge, iaces, quodque in tot lumina lumen habebas,
 $\begin{matrix} & & & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & & & \\ & & & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 736: pone metus“ inquit: „numquam tibi causa doloris
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 743: de bove nil superest formae nisi candor in illa.
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- I. 764: traderet oravit veri sibi signa parentis.
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 11: Doridaque et natas, quarum pars nare videtur,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 44: quoque minus dubites, quodvis pete munus, ut illud
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 139: neve sinisterior pressam rota ducat ad aram,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 163: utque labant curvae iusto sine pondere naves
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 192: nec retinere valet nec nomina novit equorum.
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 227: tum vero Phaethon cunctis e partibus orbem
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 274: qui se considerant in opacae viscera matris,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 296: atria vestra ruent! Atlans en ipse laborat
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 339: perfudit lacrimis et aperto pectore fovit.
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 352: illa dolet fieri longos sua bracchia ramos,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 432: hoc certe furtum coniunx mea nesciet“ inquit,
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$
- II. 429: „audiat ipse licet, maius Iove“, ridet et audit
 $\begin{matrix} & & & & 2 & & 1 & & \\ & & & & & & & & \\ & & & & & & & & \end{matrix}$

- II. 457: ut loca laudavit, summas pede contigit undas;
2 1
- II. 462: qua posita nudo patuit cum corpore crimen.
3 1 2
- II. 479: curvarique manus et aduncos crescere in unguis
3 1 2
- II. 484: plenaque terroris rauco de guttore fertur;
2 1
- II. 521: esse hominem vetui: facta est dea! sic ego poenas
2 3 1
- II. 539: cederet anseribus nec amanti flumina cygno.
2 1
- II. 608: et dixit: „potui poenas tibi, Phoebe, dedisse,
2 1
- II. 625: tempora discussit claro cava malleus ictu.
2 1
- II. 628: non tulit in cineres labi sua Phoebus eosdem
2 1
- II. 669: edidit hinnitus et brachia movit in herbas
2 1
- II. 672: et colli spatium, longae pars maxima pallae
2 1
- II. 738: tres habuit thalamos, quorum tu, Pandrose, dextrum,
2 1
- II. 750: proque ministerio magni sibi ponderis aurum
2 1
- II. 757: Lemnicolae stirpem contra data foedera vidit,
2 1
- II. 830: vocis habebat iter: saxum iam colla tenebat,
2 1
- III. 78: cingitur, interdum longa trabe rector exstat,
2 1
- III. 178: sicut erant nuda, viso sua pectora nymphae
2 1
- III. 200: ut vero vultus et cornua vidit in unda,
2 1
- III. 241: circumfert tacitos tanquam sua brachia vultus.
2 1
- III. 302: qua tamen usque potest, vires sibi demere temptat
2 1
- III. 316: Dumque ea per terras fatali lege geruntur,
2 3 1
- III. 438: abstrahere inde potest, sed opaca fusus in herba
4 3 1 2
- III. 441: ad circumstantes tendens sua brachia silvas
2 1
- III. 456: est mea, quam fugias, et amarunt me quoque nymphae
4 2 3 1
- III. 533: aere repulsa valent et adunco tibia cornu
2 1
- III. 563: attrahite hunc vinctum! iussis mora segnis abesto!
2 1
- III. 578: fecerat et quamquam poenae vix tempora differt,
2 1
- III. 582: ille metu vacuus „nomen mihi“ dixit „Acoetes,
2c 1a b
- III. 585: lanigerosve greges, non ulla armenta reliquit;
2 1
- III. 612: corpore sit, dubito; sed corpore numen in isto est!
2d 1e a b c

- III. 620: hoc omnes alii: praedae tam caeca cupido est.
2 1
- III. 639: sic fore meque iubent pictae dare vela carinae.
2 1
- III. 640: dextera Naxus erat: dextra mihi lintea danti
2d 1a c b
- III. 642: pro se quisque timet“. „laevam pete!“ maxima nutu
2 1
- IV. 8: iusserat et saevam laesi fore numinis iram
2 1
- IV. 54: talibus orsa modis lana sua fila sequente:
2 1
- IV. 62: ex aequo captis ardebant mentibus ambo.
3 4 2 1
- IV. 74: quantum erat, ut sineres toto nos corpore iungi
2 1
- IV. 108: repperit, „una duos“ inquit „nox perdet amantes,
2 1
- IV. 191: inque vices illum, tectos qui laesit amores,
2 1
- IV. 196: Leucothoen spectas et virgine figis in una,
2c 1d a b
- IV. 212: rexit Achaemenias urbes pater Orchamus isque
2 1
- IV. 214: axe sub Hesperio sunt pascua Solis aequorum
2 1
- IV. 238: tendentemque manus ad lumina Solis et „ille
2 1
- IV. 285: unde sit infamis, quare male fortibus undis
2 1
- IV. 299: nec steriles ulvae nec acuta cuspide iunci
2 1
- IV. 383: Hermaphroditus ait: „nato date munera vestro
2 1
- IV. 187: motus uterque parens nati rata verba biformis
2 1
- IV. 392: obstrepere sonis, et adunco tibia cornu
2 1
- IV. 421: sublimes animos et alumno numine Iuno
2 1
- IV. 424: et laceranda suae nati dare viscera matri
2 1
- IV. 436: pallor hiemsque tenent late loca senta, novique
2 1
- IV. 438: ignorant, ubi sit nigri fera regia Ditis.
2 1
- IV. 439: mille capax aditus et apertas undique portas
2 1
- IV. 446: exercent, aliam partem sua poena coercent.
2 1
- IV. 514: hic modo cum gemina visa est mihi prole leaena“
2 3 1
- IV. 523: „euhoe Bacche“ sonat“. Bacchi sub nomine Iuno
2 1
- IV. 524: risit et „hos usus praestet tibi“ dixit „alumnus!“
2a 1a b
- IV. 650: quam mentiris“ ait, „longe tibi Iuppiter absit!“
2 1
- IV. 654: viribus?) „at quoniam parvi tibi gratia nostra est,
2 1

- IV. 713: umbra viri visa est, visa fera saevit in umbra,
² ¹
- IV. 741: anguiferumque caput dura ne laedat harena,
² ¹
- IV. 754: laevum Mercurio, dextrum tibi, bellica virgo,
² ¹
- IV. 756: alipedi vitulus, taurus tibi, summe deorum.
² ¹
- IV. 786: Pegason et fratrem matris de sanguine natos.
² ¹
- V. 16: quam tibi non Perseus, verum si quaeris ademit,
² ¹
- V. 208: dicere: bis centum restabant corpora pugnae,
² ³ ¹
- V. 245: exerces odium nec iniqua finis in ira est;
⁴ ³ ¹ ²
- V. 272: et gratam sortem, tutae modo simus, habemus.
² ¹
- V. 275: vertitur, et nondum tota me mente recepi.
² ¹
- V. 281: „nec dubitate, precor, tecto grave sidus et imbrem“.
² ¹
- V. 287: inpetus ire fuit; claudit sua tecta Pyreneus
² ¹
- V. 345: carmina digna dea! certe dea carmine digna est.
² ¹
- V. 403: exhortatur equos, quorum per colla iubasque
² ¹
- V. 428: et, quarum fuerat magnum modo numen, in illas
² ¹
- V. 507: sed regina tamen, sed opaci maxima mundi,
² ¹
- V. 514: „pro“ que „meo veni supplex tibi, Iuppiter, „inquit
² ¹
- V. 518: en quaesita diu tandem mihi nata reperta est,
² ¹
- V. 574: conticuere undae, quarum dea sustulit alto
² ¹
- V. 580: sed quamquam formae numquam mihi fama petita est,
² ¹
- V. 600: quo properas? iterum rauco mihi dixerat ore.
² ¹
- V. 612: per tamen et campos, per opertos arbore montes,
² ¹
- V. 623: amnis et ignarus circum cava nubila quaerit
² ¹
- V. 632: occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
² ¹
- V. 633: caeruleaeque cadunt toto de corpore guttae,
² ¹
- V. 652: et patriam, „patria est clarae mihi“ dixit „Athenae;
² ¹
- V. 655: dona fero Cereris, latos quae sparsa per agros
² ¹
- VI. 61: illic et Tyrium quae purpura sensit aenum
² ¹
- VI. 96: Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
² ¹
- VI. 194: (hoc quoque quis dubitet?): tutam me copia fecit:
² ¹

- VI. 196: multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet.
- VI. 215: „desine!“ Phoebus ait, „poenae mora longa querella est!“
- VI. 340: finibus in Lyciae longo dea fessa labore
- VI. 342: quae tamen ut detis, supplex peto, non ego nostros
- VI. 364: turbavere lacus imoque e gurgite mollem
- VI. 372: nunc proferre caput, summo modo gurgite nare
- VI. 443: promittes socero; magni mihi muneris instar
- VI. 489: ponitur; hinc placido dantur sua corpora somno.
- VI. 501: quam primum (omnis erit nobis mora longa) remittas;
- VI. 513: „vicimus“ exclamat, „mecum mea vota feruntur“
- VI. 428: ore excussa lupi nondum sibi tuta videtur,
- VI. 606: sustinet haec oculos paelex sibi visa sororis
- VI. 693: idem ego, cum fratres caelo sum nactus aperto
- VI. 589: admovique preces, quarum me dedecet usus?
- VII. 28: ore movere potest? certe mea pectora movit.
- VII. 49: te face sollemni iunget sibi perque Pelasgas
- VII. 53: nempe pater saevus, nempe est mea barbara tellus,
- VII. 118: suppositosque iugo pondus grave cogit aratri
- VII. 165: confiteor, coniunx, quamquam mihi cuncta dedisti
- VII. 186: solverat alta quies, nullo cum murmure serpunt
- VII. 201: stantia concutio cantu freta, nubila pello
- VII. 249: umbrarumque rogat rapta cum coniuge regem,
- VII. 313: attrahitur flexo circum cava tempora cornu
- VII. 421: sumpserat ignara Theseus data pocula dextra
- VII. 440: occidit ille Sinis magnis male viribus usus,
- VII. 450: publica suscipimus, Bacchi tibi sumimus haustus“.
- VII. 501: postquam congressus primi sua verba tulerunt,
- VII. 507: „ne petite auxilium, sed sumite“ dixit, „Athenae,
- VII. 512: „immo ita sit“ Cephalus, „crescat tua civibus, opto
- VII. 643: somnus abit: damno vigilans mea visa querorque

- VII. 655: corpora vidisti; mores, quos ante gerebant,
2 1
- VII. 708: pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore
2 1
- VII. 753: dat mihi praeterea, tamquam se parva dedisset
2 1
- VII. 762: (scilicet alma Themis nec talia linquit inulta!)
2 1
- VII. 790: rettuleram: et medio (mirum) duo marmora campo
2 1
- VII. 796: „Gaudia principium nostri sunt, Phoece, doloris:
2 1
- VII. 823: esse putat nymphae: nympham mihi credit amari.
2 1
- VII. 854: per si quid merui de te bene perque manentem
2 3 1
- VII. 855: nunc quoque, cum pereo, causam mihi mortis amorem
2 1
- VIII. 46: sed nisi bella forent, numquam mihi cognitus esset!
2 1
- VIII. 71: infelix timeo, solus mea vota moratur.
2 1
- VIII. 115: proditione mea clausa est mihi! patris ad ora?
2 3 1
- VIII. 198: captabat plumas, flavam modo pollice ceram
2 1
- VIII. 240: factaque nuper avis, longum tibi, Daedale, crimen.
2 1
- VIII. 267: sparserat Argolicas nomen vaga fama per urbes
2 1
- VIII. 294: sternuntur gravidi longo cum palmitē fetus
2 1
- VIII. 408: dixit et aerata torsit grave cuspide cornum;
2 1
- VIII. 416: nec mora, dum saevit, dum corpora versat in orbem
2 1
- VIII. 435: decipiat, ne sit longe tibi captus amore
2 1
- VIII. 493: illum. cur pereat; mortis mihi displicet auctor.
2 1
- VIII. 531: nam de matre manus diri sibi conscia facti
2 1
- VIII. 640: quo superiniecit textum rude sedula Baucis
2 1
- VIII. 697: cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere,
2 1
- VIII. 811: quamquam aberat longe, quamquam modo venerat illuc,
2 1
- VIII. 852: qui prece non spreta, quamvis modo visa sequenti
2 1
- VIII. 862: illa dei munus bene cedere sensit et a se
2 1
- VIII. 869: credidit et verso dominus pede pressit harenam
3 1 2
- IX. 35: ille cavis hausto spargit me pulvere palmis
2 1
- IX. 53: impulsumque manu (certum est mihi vera fateri)
2 3 1
- IX. 55: siqua fides (neque enim ficta mihi gloria voce
2 1

- IX. 56: quaeritur), inposito pressus mihi monte videbar.
² ¹
- IX. 75: quid fore te credas, falsum qui versus in anguem
² ¹
- IX. 118: iamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
² ¹
- IX. 125: haud tamen effugies, quamvis ope fidis equina:
² ¹
- IX. 154: mittere, quae vires defecto reddat amori,
² ³ ¹
- IX. 173: caeruleusque fuit toto de corpore sudor,
² ¹
- IX. 333: excipit Andraemon et habetur coniuge felix.
² ¹
- IX. 383: quin, siqua est pietas, ab acutae vulnere falcis
² ¹
- IX. 427: turbida seditio, donec sua Iuppiter ora
² ¹
- IX. 498: sic Saturnus Opem iunctam sibi sanguine duxit,
² ¹
- IX. 535: esse quidem laesi poterat tibi pectoris index
³ ¹ ²
- IX. 547: tu servare potes, tu perdere solus amantem:
² ¹
- IX. 566: protinus impressa signat sua crimina gemma,
² ¹
- IX. 575: proicit acceptas lecta sibi parte tabellas
² ¹
- IX. 578: effuge!“ ait „qui, si nostrum tua fata pudorem
² ¹
- IX. 579: non traherent secum, poenas mihi morte dedisses“.
² ¹
- IX. 684: inque peregrina ponit nova moenia terra.
² ¹
- IX. 707: res habuit, neque erat ficti nisi conscia nutrix.
⁴ ¹ ³ ²
- IX. 755: nunc quoque votorum nulla est pars vana meorum,
² ³ ¹
- X. 48: Eurydicenque vocant: umbras erat illa recentes
² ¹
- X. 116: auribus e geminis circum cava tempora bacae;
² ¹
- X. 158: dignatur, nisi quae posset sua fulmina ferre.
² ¹
- X. 172: non tenuisse canes, non per iuga montis iniqui
² ³ ¹
- X. 258: et timuit, pressos veniat ne livor in artus,
³ ¹ ²
- X. 273: turaque fumabant, cum munere functus ad aras
² ¹
- X. 301: aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
² ³ ¹
- X. 310: dum ferat et murrarum: tanti nova non fuit arbor!
² ¹
- X. 334: me miseram, quod non nasci mihi contigit illic,
² ¹
- X. 374: quo cadat, in dubio est omnique a parte timetur,
³ ² ¹
- X. 379: destinat et zona summo de poste revincta
² ¹

- X. 442: utque domum rediit, „gaude, mea“ dixit „alumna:
² ¹
- X. 581: „quos modo culpavi! nondum mihi praemia nota,
² ¹
- X. 632: a! miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
² ¹
- X. 653: emicat et summam celeri pede libat harenam:
³ ¹ ²
- X. 654: posse putes illos sicco freta radere passu
² ¹
- X. 679: neve meus sermo cursu sit tardior ipso,
² ¹
- X. 680: praeterita est virgo: duxit sua praemia victor.
² ¹
- XI. 51: excipis: et (mirum!) medio dum labitur amne,
³ ¹ ²
- XI. 98: Lucifer undecimus, Lydos cum laetus in agros
² ¹
- XI. 116: ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis
² ¹
- XI. 153: Pan ibi dum teneris iactat sua carmina nymphis,
² ¹
- XI. 158: liberat arboribus: quercu coma caerulea tantum
² ¹
- XI. 159: cingitur, et pendent circum cava tempora glandes.
² ¹
- XI. 164: Tmolus ad os Phoebi: vultum sua silva secuta est.
² ¹
- XI. 192: prodidit agricolam: leni nam motus ab austro
² ¹
- XI. 208: inclinavit aquas ad avarae litora Troiae
² ¹
- XI. 220: contigit haud uni, coniunx dea contigit uni.
² ¹
- XI. 224: ergo, ne quicquam mundus Iove maius haberet,
² ¹
- XI. 261: illa novat formas, donec sua membra teneri
² ¹
- XI. 280: quoque satus, memorat, tantum sua crimina celat
² ¹
- XI. 289: et flebat: moveat tantos quae causa dolores,
² ¹
- XI. 291: „forsitan hanc volucrem, rapto quae vivit et omnes
² ¹
- XI. 297: culta mihi pax est, pacis mihi cura tenendae
² ¹
- XI. 298: coniugiique fuit, fratri fera bella placebant:
² ¹
- XI. 306: spem veneris difiert in tempora noctis Apollo;
² ¹
- XI. 349: et „Peleu, Peleu! magnae tibi nuntius adsum
² ¹
- XI. 374: pars quoque de nobis funesto saucia morsu,
² ³ ¹
- XI. 391: non placet arma mihi contra nova monstra moveri;
² ¹
- XI. 393: arce focus summa, fessis nota grata carinis:
¹ ¹
- XI. 451: „longa quidem est nobis omnis mora, sed tibi iuro
³ ¹ ²

- XI. 465: concussa²que manu dantem sibi signa maritum¹
- XI. 490: aspera crescit hiems omnique e parte feroces^{3 2 1}
- XI. 562: invocat heu! frustra, sed plurima nantis in ore^{2 1}
- XI. 572: non licuit, densis texit sua nubibus ora.^{2 1}
- XI. 606: innumeraeque herbae, quarum de lacte soporem^{2 1}
- XI. 661: nil opis, Alcyone, nobis tua vota tulerunt!^{2 1}
- XI. 668: ipse ego fata tibi praesens mea naufragus edo.^{2 1}
- XI. 706: si non urna, tamen iunget nos littera, si non^{2 1}
- XI. 721: „quisquis es, et siqua est coniunx tibi! fluctibus actum^{2 1}
- XI. 749: Hos aliquis senior iunctim freta lata volantes^{2 1}
- XI. 759: qui nisi sensisset prima nova fata iuventa^{2 1}
- XII. 16: quas simul et matrem circum sua damna volantem^{2 1}
- XII. 20: Troia cadet, sed erit nostri mora longa laboris“^{2 1}
- XII. 131: cernit at in duro laedi quoque corpore ferrum.^{2 1}
- XII. 145: contulit in volucrem, cuius modo nomen habebat.^{2 5}
- XII. 223: raptaturque comis per vim nova nupta prehensis.^{2 3 1}
- XII. 265: non inpune feres, teli modo copia detur!“^{2 1}
- XII. 269: eruiturque oculos, quorum pars cornibus haeret,^{2 1}
- XII. 275: arserunt crines, et vulnere sanguis inustus^{2 1}
- XII. 384: „quantum concedant nostro tua cornua ferro“^{2 1}
- XII. 388: haerentem Peleus et acerbo vulnere victum^{2 1}
- XII. 402: pectora celsa toris. totus pice nigrior atra,^{2 1}
- XII. 421: Cyllare, te fixit; parvo cor vulnere laesum^{2 1}
- XII. 437: lac solet utve liquor rari sub pondere cribri^{2 1}
- XII. 490: „nunc age“ ait Caeneus „nostro tua corpora ferro^{2 1}
- XII. 527: hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu^{2 1}
- XII. 535: quam data pars leto, partem fuga noxque removit.“^{2 1}
- XII. 540: acta tibi, senior; certe mihi saepe referre^{2 1}
- XII. 591: Hectoris umbra subit circum sua Pergama tracti?^{2 1}
- XIII. 13: nec memoranda tamen vobis mea facta, Palasgi,^{2 1}
- XIII. 15: quae sine teste gerit, quorum nox conscia sola est!^{2 1}

- XIII. 26: reddit, ubi Aeoliden saxum grave Sisyphon urget;
2 1
- XIII. 46: expositum Lemnos nostro cum crimine haberet!
2 1
- XIII. 72: sic linquendus erat: legem sibi dixerat ipse.
2 1
- XIII. 99: Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum
2 1
- XIII. 208: conticuere diu, nec aperti copia Martis
2 1
- XIII. 367: remigis officium, quanto dux milite maior,
2 1
- XIII. 462: mors tantum vellem matrem mea fallere posset:
2 1
- XIII. 472: reddite, neve auro redimat ius triste sepulcri,
neu 3 1 2
- XIII. 487: ediderat: dominum matri vix repperit Hector!
2 1
- XIII. 507: sed finita tamen; soli mihi Pergama restant.
2 1
- XIII. 541: torpet et adversa figit modo lumina terra,
2 1
- XIII. 556: „tolle moras, Hecube“, dixit „da munera nato!
2 1
- XIII. 567: coepit, at haec missum rauco cum murmure saxum
2 1
- XIII. 591: si tamen adscipias, quantum tibi femina praestem,
2 1
- XIII. 617: praepetibus subitis nomen facit auctor: ab illo
3 1 2
- XIII. 623: Non tamen eversam Troiae cum moenibus esse
2 1
- XIII. 641: fallor, an et natum, cum primum haec moenia vidi,
2 1
- XIII. 688: effusaeque comas et apertae pectora matres
2 1
- XIII. 755: hunc ego, me Cyclops nulla cum fine petebat.
2 1
- XIII. 805: et, quod praecipue vellem tibi demere possem,
2 1
- XIII. 813: sunt auro similes longis in vitibus uvae,
2 1
- XIII. 823: nec, si forte roges, possim tibi dicere, quot sint:
2 1
- XIII. 851: unum est in media lumen mihi fronte, sed instar
2 1
- XIII. 864: sentiet esse mihi tanto pro corpore vires!
2 1
- XIII. 894: incinctus iuvenis flexis nova cornua cannis,
2 1
- XIII. 936: gramine contacto coepit mea praeda moveri
2 1
- XIV. 13: tu potes hunc“, dixit „videar modo dignus amorem.
3 1 2
- XIV. 61: adspicit ac primo credens non corporis illas
2 1
- XIV. 102: moenia deseruit, laeva de parte canori
2 1
- XIV. 113: invia virtuti nulla est via,“ dixit et auro
2 3 1

- XIV. 124: „numinis instar eris semper mihi, meque fatebor
_{2 1}
- XIV. 147: tempus erit, cum de tanto me corpore parvam
_{2 3 1}
- XIV. 153: voce tamen noscar, vocem mihi fata relinquent.“
_{2 1}
- XIV. 164: prora vehit? petitur vestra quae terra carina?“
_{2 1}
- XIV. 192: atque ait: „o referat si quis mihi casus Ulixen,
_{3 4 1 2}
- XIV. 195: membra mea laniem, cuius mihi sanguis inundet
_{2 1}
- XIV. 197: quam nullum aut leve sit damnum mihi lucis ademptae!
_{2 1}
- XIV. 276: adicit, accipimus sacra data pocula dextra.
_{2 1}
- XIV. 278: et tetigit summos virga dea dira capillos,
_{2 1}
- XIV. 287: vidimus Eurylochum: solus data pocula fugit;
_{2 1}
- XIV. 312: cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
_{2 1}
- XIV. 346: venerat in silvas et filia Solis easdem,
_{2 1}
- XIV. 358: dixit et effigiem nullo cum corpore falsi
_{2 1}
- XIV. 374: quae facit, ut supplex tibi sim, dea, consule nostris
_{4 3 2 1}
- XIV. 391: indignatus avem duro fera robora rostro
_{2 1}
- XIV. 392: figit et iratus longis dat vulnera ramis;
_{2 1}
- XIV. 415: in iuvenes veniunt: nulli sua mansit imago.
_{2 1}
- XIV. 427: fessam et iam longa ponentem corpora ripa.
_{2 3 1}
- XIV. 437: rursus inire fretum, rursus dare vela iubemur,
_{2 1}
- XIV. 499: in plumas abeunt, plumis nova colla teguntur,
_{2 1}
- XIV. 586: circumfusa sui „numquam mihi“ dixerat „ullo
_{2 1}
- XIV. 589: fecit avum, quamvis parvum des, optime numen,
_{3 1 2}
- XIV. 622: iamque Palatinae summam Proca gentis habebat.
_{2 1}
- XIV. 630: bracchia conpescit, fisso modo cortice lignum
_{2 1}
- XIV. 707: saepe ferenda dedit blandis sua verba tabellis,
_{2 1}
- XIV. 715: verba superba ferox et spe quoque fraudat amantem.
_{2 3 1}
- XIV. 785: dis licet acta deum. Iano loca iuncta tenebant
_{2 1}
- XIV. 818: quae sibi promissae sensit rata signa rapinae,
_{2 1}
- XIV. 836: coniugis est, duce me lucum pete, colle Quirini
₂
- XV. 12: „dives ab Oceano bobus Iove natus Hiberis
_{3 1 2}

- XV. 123: qui potuit curvi dempto modo pondere aratri
₂ ₁
- XV. 175: exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur!
₂ ₁
- XV. 192: ipse dei clipeus, terra cum tollitur ima,
₂ ₁
- XV. 275: sic modo conbibitur, tecto modo gurgite lapsus
₂ ₁
- XV. 397: unguibus et puro nidum sibi construit ore,
₂ ₁
- XV. 399: quassaque cum fulva substravit cinnama murra,
₂ ₃ ₁
- XV. 423: perque decem potuit tantum dare sanguinis annos.
₂ ₁
- XV. 497: fando aliquem Hippolytum vestras, puto, contigit aures
₂ ₁
- XV. 617: ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedere,
₂ ₁
- XV. 724: linquit et hospitio iuncti sibi numinis usus
₂ ₁
- XV. 732: quaque per adversas navis cita ducitur undas,
₂ ₁
- XV. 765: „adspice“, dicebat „quanta mihi mole parentur
₂ ₁
- XV. 767: quod de Dardanio solum mihi restat lulo.
₂ ₁
- XV. 808: nata, movere paras! intres licet ipsa sororum
₂ ₁
- XV. 836: prospiciens prolem sancta de coniuge natam
₂ ₁
- XV. 840: hanc animam interea caeco de corpore raptam
₂ ₁
- XV. 856: Aegea sic Theseus, sic Pelea vicit Achilles:
₂ ₁

Die Stellen mit schwankender Überlieferung (XIV. 61, 147, XV. 724) werden weiter unten besprochen werden.

Nicht alle der in dem obigen Verzeichnis angeführten Belegstellen sind in gleichem Maße beweiskräftig. An sehr vielen dieser Stellen wird die Umstellung nicht bloß durch das Gesetz N verboten, sondern es war die vereinte Kraft mehrerer Gesetze, die eine Änderung der Wortstellung verhinderte.

Die Stellen, die unter das Gesetz A fallen, habe ich in der obigen Aufzählung selbstverständlich weggelassen.

Das Gesetz B ist relativ selten ausschlaggebend gewesen.

Häufiger sind die Fälle, wo das vorangestellte Wort, wenn auch nicht stark, so doch etwas hervorgehoben wird. In diesen Fällen wird die Kraft des Gesetzes N durch B verstärkt.

Am häufigsten sind die Stellen, wo die gewählte Wortstellung in den Gesetzen C und N ihre Erklärung findet. Solche Verse, wo durch die Umstellung eine gar zu unnatürliche Wort-

stellung entstünde, habe ich selbstverständlich in das Verzeichnis nicht aufgenommen. In Versen wie

III. 460: me lacrimante tuas; nutu quoque signa remittis

ist eben die Umstellung „quoque nutu“ unmöglich. Ebenso ist in folgenden Versen

II. 711: illa forte die castae de more puellae

II. 537: ales, ut aequaret totas sine labe columbas,

eine Änderung der Wortstellung in „sine totas“ „de castae“ nicht möglich. Anders ist es in Versen wie

II. 11: Doridaque et natas, quarum pars nare videtur

XV. 765: „adspice“ dicebat „quanta mihi mole parentur.

Die Nachstellung des einleitenden Pronomens oder der der Konjunktion ist zwar „unnatürlich“, jedoch möglich. Vgl. XI. 98: „Lydos cum laetus in agros“, X. 291: „rpto quae vivit“ u. s. w. Die „Unnatürlichkeit“ ist hier gering und in Versen wie II. 11, XV. 765 u. s. w. ist neben dem Gesetze C auch das Gesetz N wirksam gewesen.

An Stellen wie XIII. 688: „et apertae pectora matres“, XV. 856: „sic Pelea vicit Achilles“ war gewiß neben N auch das Streben maßgebend, die oft harte Elision zu vermeiden. Auch das Gesetz D hat hier oft die Tendenz des Gesetzes N unterstützt. Wie jedoch eine ganze Reihe von Stellen des obigen Verzeichnisses lehrt, ist D dem Gesetze N untergeordnet.

Selbst wenn man von allen diesen Stellen, an denen neben N noch andere Tendenzen wirksam waren, absieht, so war doch in der Majorität der Fälle bloß das Gesetz N für die Wahl der Wortstellung maßgebend. Es bestand also eine Abneigung gegen spondeische Wörter im vierten Fuße.

II.

Wir kommen nun zu den Fällen, wo andere Tendenzen stärker waren als das Gesetz N. Wenn wir auch hier von den Fällen absehen, wo das Gesetz A eine Umstellung verbietet, so finden wir am häufigsten die

Durchkreuzung durch das Gesetz C.

Daß in solchen Fällen, wo bei Befriedigung des Gesetzes N eine ganz unnatürliche Wortfolge entstünde, die Umstellung unter-

bleiben mußte, ist klar. Ich begnüge mich mit der Anführung einiger Beispiele:

- I. 276: convocat hic amnes: qui postquam tecta tyranni
 I. 348: redditus orbis erat: quem postquam vidit inanem
 VI. 200: Latonae turbam, qua quantum distat ab orba?

Die Umstellung „postquam qui“ u. s. w. ist unmöglich.

Nicht viel geringer wäre die Unnatürlichkeit in folgenden Versen:

- I. 42: liberioris aquae pro ripis litora pulsant.
₂ ₁
 I. 550: in frondem crines, in ramos brachia crescunt,
₂ ₁

und ebenso III. 614, V. 97, 139, 504, 662, VI. 4, 630, VII. 482, 561, IX. 114, 294, XI. 583, XIII. 138, 288, XIV. 208, XV. 333, 383.

Ähnlich sind folgende Verse zu beurteilen:

- I. 127: non scelerata tamen; de duro est ultima ferro.
₂ ₁
 I. 368: numen et auxilium per sacras quaerere sortes.
₂ ₁
 I. 727: condidit et profugam per totum terruit orbem.
₂ ₁
 II. 270: ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu
₂ ₁

und so auch II. 321. III. 196, 564, IV. 16, 440, VI. 306, 637, VII. 159, VIII. 58, 665, 835, XIII. 292, 326, XIV. 397, XV. 353.

„sacras per quaere sortes“, „torvo cum brachia vultu“ wäre eine gar zu „unnatürliche“ Wortstellung.

Eine elementare Forderung der „synktaktischen Natürlichkeit“ ist es ferner, daß die Negation vor dem negierten Begriffe stehe. Daher kann das Gesetz N nicht befriedigt werden in den Versen:

- I. 633: proque toro terrae non semper gramen habenti
₂ ₁
 II. 631: sperantemque sibi non falsae praemia linguae
₂ ₁
 II. 762: abdita, sole carens, non ulli pervia vento,
₂ ₁
 IV. 678: ut stetit, „o“ dixit „non istis digna catenis,
₂ ₁
 sed quibus inter se cupidi iunguntur amantes,
 III. 175: per nemus ignotum non certis passibus errans
₂ ₁
 VI. 263: dixerat ignarus non omnes esse rogandos
₂ ₁
 VIII. 228: remigioque carens non ullas percipit auras,
₂ ₁
 VIII. 847: filia restabat, non illo digna parente.
₂ ₁

X. 443: vicimus¹ infelix non toto pectore sentit¹
 laetitiam virgo, praesagaque pectora maerent,
 sed tamen et gaudet:

Hier ist der Begriff „totus“ negiert.

XI. 108: vixque sibi credens non alta fronde virentem^{2 1}
 XIII. 343: perque feros enses non tantum moenia Troum,^{2 1}
 XIV. 176: aut tumulo aut certe non illa condar in alvo.^{2 1}
 XIV. 626: unde tenet nomen: non silvas illa nec amnes,^{2 1}
 XV. 562: quae radice nova, non ferro stabat adacto^{2 1}

Ebenso müssen die Partikeln „tam“, „iam“, „vix“, vor dem hervorgehobenen Worte stehen:

IV. 574: quem si cura deum tam certa vindicat ira,^{2 1}
 XII. 615: iam cinis est et de tam magno restat Achille^{2 1}
 XIII. 117: adde quod iste tuus, tam raro proelia passus,^{2 1}
 I. 606: deprensi totiens iam nosset furta mariti.^{2 1}
 VIII. 568: parte Lelex, raris iam sparsus tempora canis,^{2 1}
 XI. Eurydicenque suam, iam tuto, respicit Orpheus.^{2 1}
 XIV. 758: quod fuit in duro iam pridem pectore, saxum.^{2 1}
 XIV. 840: illa verecundo vix tollens lumina vultu^{2 1}

Das Gesetz C verbietet auch statt „tum primum“ „primum tum“ zu schreiben:

XIV. 576: congerie e media tum primum cognita praepes^{2 1}

In den bisher besprochenen Fällen kann es wohl keinem Zweifel unterliegen, daß das Gesetz C um jeden Preis befriedigt werden mußte. Anders ist es jedoch in den Versen, zu denen ich jetzt gelange. Es handelt sich um den Fall, daß dem Gesetze N Genüge geschehen könnte, wenn die den Satz einleitende Konjunktion an die 2. Stelle gerückt würde. Hier hat sich, wie es scheint, bei vielen Dichtern das Gesetz N als das stärkere erwiesen, sie haben diese geringe Verletzung der syntaktischen Natürlichkeit in den Kauf genommen, um nur nicht ein spondeisches Wort im vierten Fuße zu gebrauchen. „Troiae qui primus ab oris“ schrieb Vergil, nicht „qui Troiae primus ab oris“. Ovid

hat in den Metamorphosen, wie die folgenden Stellen lehren, auch in diesem Falle der Natürlichkeit der Wortstellung den Vorzug gegeben:

- I. 92: aere legebantur, nec supplex turba timebat
2 1
- I. 183: tempestate fui, qua centum quisque parabat
2 1
- I. 305: unda vehit tigres; nec vires fulminis apro
2 1
- I. 677: dum venit, adductas et structis cantat avenis.
2 1
- I. 751: Sole satus Phaethon, quem quondam magna loquentem
2 1
- II. 98: deprecor hoc unum, quod vero nomine poena,
2 1
- II. 228: adspicit accensum nec tantos adspicit aestus
2 1
- II. 264: existunt montes et sparsas Cycladas augent.
2 1
- II. 345: illae more suo (nam morem fecerat usus)
2 1
- II. 370: (nam Ligurum populos et magnas rexerat urbes)
2 1
- II. 390: in se agat, ut saltem, dum nostras temptat habenas,
2 1
- II. 464: „i procul hinc“ dixit „nec sacros pollue fontes!“
2 1
- II. 519: offensamque tremat, quae prosum sola nocendo?
2 1
- II. 589: quid tamen hoc prodest, si diro facta volucris
2 1
- II. 636: filia Centauri, quem quondam nympa Chariclo
2 1
- II. 641: incaluitque deo, quem clausum pectore habebat,
2 1
- II. 735: ut teres in dextra, qua somnos ducit et arcet,
2 1
- II. 812: saepe mori voluit, ne quicquam tale videret,
2 1
- II. 836: se vocat hunc genitor nec causam fassus amoris
2 1
- II. 849: ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
2 1
- III. 91: usque sequens pressit, dum retro quercus eunti
2 1
- III. 384: „me fugis?“ et totidem, quot dixit, verba recepit.
2 1

Hier wird die Umstellung schon durch das Gesetz a verhindert. Es könnte dann „quot“ mit recepit verbunden werden: „et totidem dixit, quot verba recepit“.

- III. 543: este, precor, memores, qua sitis stirpe creati,
2 1
- III. 544: illiusque animos, qui multos perdidit unus,
2 1
- III. 596: ventorumque domos et portus puppibus aptos.
2 1

- III. 624: de numero Lycabas, qui Tusca pulsus ab urbe
 III. 723: non habet infelix quae matri bracchia tendat.
 IV. 111: in loca plena metus qui iussi nocte venires
 IV. 136: quod tremit, exigua cum summum stringitur aura.
 IV. 210: edidit Eurynome; sed postquam filia crevit,
 IV. 226: „ille ego sum“, dixit „qui longum metior annum,
 IV. 277: Daphnidis Idaei, quem nymphe paelicis ira
 IV. 463: adsiduae repetunt, quas perdant, Belides undas.
 IV. 499: ulla ferunt: mens est, quae diros sentiat ictus.
 IV. 520: seu dolor hoc fecit seu sparsi causa veneni
 IV. 581: bracchia iam restant: quae restant bracchia tendit
 IV. 649: huic quoque vade procul, ne longe gloria rerum,
 IV. 693: nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus
 IV. 803: pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues.“

Vgl. zu III. 384. Bei einer etwaigen Umstellung würde „quos“ mit „sustinet“ verbunden werden (Gesetz a!).

- V. 11: nec mihi te pennae nec falsum versus in aurum
 V. 108: invicti, vinci si possent caestibus enses,
 V. 186: dextera dirigit nec citra mota nec ultra est.

Hier durfte die Negation nicht hinter das negierte Wort „citra“ gestellt werden.

- V. 447: conluerant fontes, cum tectam stramine vidit
 V. 475: ingratasque vocat nec frugum munere dignas,
 V. 515: „sanguine proque tuo: si nulla est gratia matris
 V. 527: tu modo, diva, velis, ut desint cetera, quantum est
 V. 531: lege tamen certa, si nullos contigit illic
 V. 539: Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne,
 V. 397: et matrem et comites, sed matrem saepius, ore
 VI. 182: digna deae facies: huc natas adice septem
 VI. 224: e quibus Ismenus, qui matri sarcina quondam

- VI. 225: prima suae fuerat, dum certum flectit in orbem
 VI. 270: hoc essent superi, quod tantum iuris haberent;
 VI. 298: ultima restabat, quam toto corpore mater,
 VI. 332: illa suam vocat hanc, cui quondam regia coniunx
 VI. 358: hi quoque hos moveant, qui nostro bracchia tendunt
 VI. 397: concepit lacrimas ac venis perbibit imis;
 VI. 492: qualia vult fingit quae nondum vidit et ignes

Doch kommt hier auch das Gesetz a in Betracht.

- VI. 546: in populos veniam; si silvis clausa tenebor,
 VI. 692: induroque nives et terras grandine pulso;
 VII. 16: ne pereat, timeo? quae tanti causa timoris?
 VII. 18: si potes, infelix! si possem, sanior essem!

Auch Gesetz „a“!

- VII. 59: quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
 VII. 133: ipsa quoque extimuit, quae tutum fecerat illum.
 VII. 194: tuque, triceps Hecate, quae coeptis conscia nostris
 VII. 225: Othrysque et Pindus, quas Pindo maior Olympus,
 VII. 280: fit viridis primo nec longo tempore frondes
 VII. 310: muneris huius“ ait, „qui vestri maximus aevo est
 VII. 359: Idaeumque nemus, quo nati furta, iuencum,
 VII. 363: Eurypylique urbem, qua Coae cornua matres
 VII. 491: spectari poterat, cum pleno concita velo
 VII. 678: fulva colore foret; si cornus, nodus inesset.

Auch Gesetz a!

- VII. 686: cur sit et unde datum, quis tanti muneris auctor.
 VII. 690: „hoc me, nate dea, (quis possit credere) telum
 VII. 798: temporis, Aeacida, quo primos rite per annos
 VII. 477: quam Telamon Peleus et proles tertia Phocus
 VIII. 51: o ego ter felix, si pennis lapsa per auras
 VIII. 83: prima quies aderat, qua curis fessa diurnis

- VIII. 118: terrarum, nobis ut Crete sola pateret,
_{2 3 1}
- VIII. 230: excipiuntur aqua, quae nomen traxit ab illo.
_{2 1}
- VIII. 367: arboris insiluit, quae stabat proxima, ramis
_{2 1}
- VIII. 477: impietate pia est, nam postquam pestifer ignis
_{2 1}
- VIII. 713: ante gradus sacros cum starent forte locique
_{2 1}
- VIII. 757: Dixit, et obliquos dum telum librat in ictus,
_{2 1}
- VIII. 850: eripe me domino, qui raptae praemia nobis
_{2 1}
- VIII. 858: credulos et nullos, nisi fixus, sentiat hamos:
_{2 1}
- IX. 40: haut secus ac moles, quam magno murmure fluctus
_{2 1}
- IX. 155: ignaroque Lichae, quid tradat, nescia luctus
_{2 1}
- IX. 170: ipse cruor, gelido ceu quondam lammina candens
_{2 1}
- IX. 669: proxima Gnosiaco nam quondam Phaestia regno
_{2 1}
- IX. 751: arcet ab amplexu nec cauti cura mariti,
_{2 1}
- X. 108: qui citharam nervis et nervis temperat arcum.
_{2 1}
- X. 234: idque quid esse potest, nisi versae poena figurae?
_{2 1}
- X. 361: virginei Cinyras haec credens esse timoris,
_{2 1}
- X. 686: templa, deum Matri quae quondam clarus Echion
_{2 1}
- X. 706: quod non terga fugae, sed pugnae pectora praebet,
_{2 1}
- X. 739: excutiunt idem, qui praestant nomina, venti.
_{2 1}
- XI. 120: exstructas dapibus nec tostae frugis egentes:
_{2 1}
- XI. 330: quae pater haut aliter quam cautes murmura ponti
_{1 2}
- XI. 450: hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem:
_{2 1}
- XI. 679: qui modo visus erat; nam moti voce ministri
_{2 1}
- XI. 683: scindit et altrici, quae luctus causa, roganti
_{2 1}
- XI. 702: sit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
_{2 1}
- XII. 14: in platanum, coeptis quae stabat proxima sacris.
_{2 1}
- XII. 49: nec tamen est clamor, sed parvae murmura vocis,
_{2 1}
- XII. 102: haut secus exarsit, quam circo taurus aperto,
_{2 1}
- XII. 141: vincla trahit galeae, quae presso subdita mento
_{2 1}
- XII. 150: festa dies aderat, qua Cygni victor Achilles
_{2 1}

- XII. 353: Thereaque, Haemoniis qui prensos montibus ursos
2 1
- XII. 420: venit et inferius, quam collo pectora subsunt,
2 1
- XII. 517: crevit onus neque habet, quas ducat, spiritus auras,
2 1
- XII. 546: inplevit meritis, quod mallem posse negare;
2 1
- XIII. 80: at postquam eripui, cui standi vulnera vires
2 1
- XIII. 136: neve mihi noceat, quod vobis semper, Achivi,
2 1
- XIII. 177: utque alios taceam, qui saevum perdere posset
2 1
- XIII. 237: fortiter iste, meum est, qui dantem terga retraxi.
2 1
- XIII. 281: temporis illius, quo Graium murus, Achilles
2 1
- XIII. 335: quam sum 'Dardanio, quem cepi, vate potitus,
2 1
- XIII. 349: Pergama tunc vici, cum vinci posse coegi.
2 1
- XIV. 26: talibus ingenium, seu causa est huius in ipsa,
sive 3 1 2
- XIV. 205: temporis illius, quo vidi bina meorum
2 1
- XIV. 222: et ducis et turbae, quae tecum est credita ponto.*
2 1
- XIV. 289: nunc quoque saetigeri, nec tantae cladis ab illo
2 1
- XIV. 514: in quibus antra videt, quae multa nubila silva,
2 1
- XIV. 592: adsensere dei, nec coniunx regia vultus
2 1
- XIV. 787: has rogat auxilium, nec nymphae iusta petentem
2 1
- XIV. 825: dilapsum tenues, ceu lata plumbea funda
2 1
- XIV. 847: decidit in terras, a cuius lumine flagrans
2 4 3 1
- XV. 1: Quaeritur interea, quis tantae pondera molis
2 1
- XV. 59: vixque pererratis, quae spectant litora, terris,
2 1
- XV. 79: mollirique queant; nec vobis lacteus umor
2 1
- XV. 122: inmemor est demum nec frugum munere dignus,
2 1
- XV. 313: flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
2 1
- XV. 369: concava litorea si demas bracchia cancro,
2 1
- XV. 385: lunonis volucrem, quae cauda sidera portat,
2 1
- XV. 388: ni sciret fieri, quis nasci posse putaret?
2 1
- XV. 416: sic et curalium quo primum contigit auras
2 1
- XV. 563: et iam non telum, sed lentis viminis arbor
2 1

XV. 565: aut sua fluminea cum vidit Cibus in unda

XV. 646: oravere, deum, qui praesens funera gentis

XV. 817: tempora, perfectis, quos terrae, debuit, annis.

In folgenden Versen war es ebenfalls das Gesetz C, das für die Wortstellung ausschlaggebend war:

VIII. 170: clausit, et Actaeo bis pastum sanguine monstrum

XI. 302: mille procos habuit, bis septem nubilis annis.

XII. 112: fluxit, opusque meae bis sensit Telephus hastae.

Ferner gehört hieher auch der Vers:

VIII. 369: dentibus ille ferox in querno stipite tritis

Man wird zugeben, daß die von Ovid gewählte Wortstellung „natürlicher“ und besser ist als die Stellung:

„dentibus ille ferox tritis in stipite querno“.

Vielleicht wäre die „Unnatürlichkeit“ der Wortstellung zu gering gewesen, um für sich allein die Verletzung des Gesetzes N zu rechtfertigen. Das Gesetz C wird aber hier durch das Gesetz D, welches die Voranstellung des Attributes verlangt, unterstützt. Der vereinten Kraft von C und D war N nicht gewachsen.

Aus den bisher angeführten Stellen geht wohl zur Genüge hervor, daß das Gesetz N durch das Gesetz C durchkreuzt wird. In dem Seite 16 ff. abgedruckten Verzeichnis finden sich jedoch einige wenige Stellen, wo das Gesetz C zugunsten des Gesetzes N verletzt scheint. Natürlich sind dies alle Fälle, wo die „Unnatürlichkeit“ sehr gering ist. Es handelt sich da um die Nachstellung der einleitenden Konjunktion. Da jedoch bei Ovid, wie wir soeben gesehen haben, auch in diesem Falle C maßgebend war, so muß dort überall für die Zurücksetzung von C noch ein anderer Grund vorhanden sein. Es sei mir gestattet, mich eines Gleichnisses aus der Mechanik zu bedienen. Vergleichen wir C und N mit Kräften und setzen wir $C = 5$, $N = 4$ Einheiten. Wirken diese Kräfte in einer Richtung, so wird die Resultierende die Stärke von 9 Einheiten besitzen. Wirken sie einander entgegen, so wird die Resultierende nur mehr $5 - 4 = 1$ sein. Es wird eine dritte Kraft von der Größe 1 genügen, um den Zustand eines labilen Gleichgewichtes herbeizuführen. So ist es auch hier. Kommen die Gesetze C und N in Konflikt mit einander, so ist wohl C

stärker. Es genügt aber ein vielleicht sonst geringfügiger Umstand, der die Tendenz des Gesetzes N unterstützt, um das Kräfteverhältnis zu verschieben. Es wird uns wohl nicht immer gelingen, diesen Umstand aufzudecken. Dies ändert aber nichts daran, daß irgend eine Ursache vorhanden sein muß.

Ich kehre zum Thema zurück. Die große Masse der oben angeführten Stellen, zeigt, daß bei Ovid das Gesetz C höher steht als N. Nur an 19 Stellen ist C zugunsten von N verletzt:

I. 614: quo sit armento, veri quasi nescia quaerit.
_{2 1}

I. 743: de bove nil super est formae nisi candor in illa.
_{2 1}

IX. 707: res habuit, neque erat ficti nisi conscia nutrix.
_{4 1 3 2}

An diesen 3 Stellen ist die Unnatürlichkeit wohl nur sehr gering: „quasi“ und „nisi“ leiten hier nicht einen Satz ein, sondern gehören nur zu einem Worte und sind immer vor das Wort gestellt. IX. 707 verlangt auch das Gesetz B die Voranstellung von „ficti“. An folgenden Stellen würde die Konjunktion oder das Pronomen auch nach der Umstellung nicht am Beginn des Satzes stehen:

IV. 741: anguiferumque caput dura ne laedat harena,
_{2 1}

X. 258: et timuit, pressos veniat ne livor in artus,
_{3 1 2}

XI. 116: ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
_{2 1}

XI. 289: Et flebat, moveat tantos quae causa dolores?
_{2 1}

XIV. 164: prora vehit? petitur vestra quae terra carina?
_{2 1}

XIV. 312: cum duce namque meo dum Circe sola moratur.
_{2 1}

Der durch die Umstellung erzielte Gewinn scheint nicht ausreichend, um eine Verletzung des Gesetzes N zu rechtfertigen.

IV. 191: inque vices illum, tectos qui laesit amores,
_{2 1}

V. 16: quam tibi non Perseus, verum si quaeris, ademit,
_{2 2}

V. 655: dona fero Cereris, latos quae sparsa per agros
_{2 1}

VI. 96: Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
_{2 1}

IX. 75: quid fore te credas, falsum qui versus in anguem
_{2 1}

IX. 118: iamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
_{2 1}

XI. 98: Lucifer undecimus, Lydos cum laetus in agros
_{2 1}

- III. 402 sq.: Sic hanc, sic alias undis aut montibus ortas
luserat hic nymphas, sic coetus ante viriles;
- III. 408: quem neque pastores neque pastae monte capellae
- III. 449: nec via nec montes nec clausis moenia portis;
- III. 535: non tuba terruerit, non strictis agmina telis,
- III. 655: si puerum iuvenes, si multi fallitis unum?*
- Hier verbietet auch das Gesetz a die Umstellung!
- III. 678: iam non esse manus, iam pinnas posse vocari.
- IV. 306: Salmaci, vel iaculum vel pictas sume pharetras
- IV. 400: quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem,
- IV. 444: parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
- IV. 493: parsque iacent umeris, pars circum pectora lapsae
- IV. 625: ter gelidas arctos, ter cancri brachia vidit,
- VI. 129: non illud Pallas, non illud carpere Livor
- VI. 429: non Hymenaeus adest, non illi Gratia lecto:
- VII. 189: ter se convertit, ter sumptis flumine crinem
- VII. 828: tempore se miseram, se fati dixit iniqui
- VII. 852 sqq.: haec se pauca loqui: per nostri foedera lecti
perque deos supplex oro superosque meosque,
per si quid merui de te bene perque manentem
- VIII. 48: obside: me comitem, me pacis pignus haberet,
- VIII. 698: dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
- X. 230 sq.: deserere alma Venus? sed quid loca grata, quid urbes
peccavere meae? quod dixit crimen in illis?
- XI. 487: pars munire latus, pars ventis vela negare;
- XI. 539 sq.: non tenet hic lacrimas, stupet hic, vocat ille beatos,
funera quos maneant, hic votis numen adorat
- XI. 639: fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens:
- XII. 401: Castore dignus erit: sic tergum sessile, sic sunt
- XIII. 895: qui, nisi quod maior, quod toto caerulus ore,
- XIII. 941: num deus hoc aliquis, num sucus fecerit herbae
- XIV. 130: nec dea sum, dixit nec sacri turis honore

XIV. 146: ter centum messes, ter centum musta videre.

XV. 170: nec manet ut fuerat nec formas servat easdem

XV. 629: temptamenta nihil, nihil artes posse medentum,

Durchkreuzung durch das Gesetz B.

Il. 596 sq.: talia dicenti „tibi“ ait „recocamina“ corvus
„sint, precor, ista malo: nos vanum spernimus omen“

„Nos“ ist hervorgehoben wegen des Gegensatzes zu „tibi“.

Il. 715: non agit in rectum, sed in orbem curvat eundem:

„in orbem“ bildet den Gegensatz au „in rectum“. Hier ist auch das Gesetz D verletzt.

Il. 745: nec fingam causas, tu tantum fida sorori

Hier ist „tu“ nachdrücklich betont.

III. 201 sqq.: „me miserum“! dicturus erat: vox nulla secuta est!
ingemuit: vox illa fuit, lacrimaeque per ora
non sua fluxerunt; mens tantum pristina mansit.

Hier ist „mens“ hervorgehoben im Gegensatze zum verwandelten Körper.

IV. 211: quam mater cunctas, tam matrem filia vicit.

„tam“ ist betont. Auch das Gesetz C (Konzinnität!) verbietet die Umstellung.

VI. 532: intendens palmas „o diris barbare factis,

Die betonte Interjektion muß selbstverständlich an den Anfang der Rede gestellt werden.

VI. 104 sqq: ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
aeripedes tauri, tactaeque vaporibus herbae
ardent, utque solent . . .

pectora sic intus clausas volventia flammis

VI. 110 sqq: gutturaque usta sonant; tamen illis Aesone natus
obvius it.

Hier ist natürlich „tamen“ stark betont. Es soll aber dadurch nicht etwa „illis“ hervorgehoben werden, sondern „obvius it“: „Dennoch geht er ihnen entgegen“ ist der Sinn und nicht. „Dennoch geht er jenen (nicht etwa anderen!) entgegen. Schon deshalb durfte nicht „illis“ an die Spitze gestellt

werden. Es ist hier mit abgeschwächter Bedeutung als bloßes Pronomen der dritten Person gebraucht.

VIII. 131: officium tibi sit! t e vere coniuge digna est,
₂ ₁

„t e“ ist nachdrücklich betont.

X. 231 sq.: dum dubitat, quo mutet eos, ad c o r n u a vultum
 flexit et admonita est h a e c illis posse relinqui
₂ ₁

Es ist klar, daß „h a e c“ betont, „illis“ unbetont ist. „illis“ ist hier = „eis“.

XI. 303 sq.: . . . Phoebus Maiaque creatus
 videre hanc pariter, pariter traxere colorem.
 spem veneris differt in tempora n o c t i s Apollo;
 non fert ille moras virgaque movente soporem
 virginis os tangit: tactu iacet illa potenti

309: vimque dei patitur; n o x caelum sparserat astris:

Phoebus anum simulat . . .
₂ ₁

Der Zusammenhang lehrt, daß „n o x“ hervorgehoben werden muß.

Aus der Formulierung des Gesetzes B (Seite 15) geht hervor, daß es auch eine „negative Wirkung“ hat. So wie es nämlich verlangt, daß bedeutungsvolle, betonte Wörter schon durch die Wortstellung möglichst hervorgehoben werden, so verbietet es eine solche Stellung für unbetonte Wörter. Zwei Beispiele dieser Art (VI. 110, X. 236) habe ich schon angeführt. Ähnlich ist die Wortstellung zu erklären:

I. 170: hac iter est superis ad magni tecta Tonantis
₂ ₃ ₁

„m a g n i“ ist hier bloß schmückendes Beiwort. Bei der Stellung: hac iter est magni superis ad tacta Tonantis“ würde es über Gebühr hervorgehoben werden.

IX. 597: excidit et fecit spes nostras cera caducas?

Das „n o s t r a s“ ist gänzlich unbetont. Vgl. über die Stellung der unbetonten Possessivpronomina Hilberg, a a. O. Seite 49 sqq.

Ein ebenso unbetontes Wort ist naturgemäß das indefinite Pronomen quaedam:

IX. 610: forsitan et missi sit quaedam culpa ministri:

Hier ist übrigens auch das Wort „sit“ betont.

XI. 697 sq.: . . . multum fuit utile tecum
 ire mihi; neque enim de vitae tempore quicquam
₂ ₁
 non simul egissem, nec mors discreta fuisset.

Hier befand sich der Dichter in einer Zwangslage. Es besteht wohl ein Gegensatz zwischen „vitae“ und „mors“. „Neque quicquam non simul egissem“ ist aber auch betont und durch die unmittelbar vorhergehenden Worte vorbereitet: „Wäre ich mit dir gefahren, so hätte ich keine Stunde meines Lebens ohne dich verbracht“. Hätte der Dichter geschrieben: „neque enim vitae de temptore quicquam . . .“ so würde durch die allzuarke Hervorhebung des „vitae“ der Sinn dieses Satzes meinem Gefühle nach leiden. Es soll ja nicht nur der folgende Gegensatz, der ja im nächsten Verse noch immer zu seinem Rechte kommt, vorbereitet werden, sondern es wird auch das Vorhergehende: *multum fuit utile tecum ire mihi*“ begründet.

XIII. 255 sq.: *quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro
davastata meo? cum multo sanguine fudi*
Coeranon Iphitiden et Alastoraque Chromiumque . . .

Es folgt die Auszählung einer Reihe von Kriegern, die Odysseus erschlug. „Multo“ ist hier nicht betont. Die ganze Phrase: „cum multo sanguine“ ist hier nur formelhaft gebraucht und für den Sinn ohne weitere Bedeutung.

XIII. 835 sq.: *inveni geminos, qui tecum ludere possint,
inter se similes, vix ut dignoscere possis,
villosae catulos in summis montibus ursae:*

Erst im letzten Worte des dritten Verses erfährt der neugierige Leser, daß es junge Bären sind, die der Kyclop der Galatea zum Spiele ausgesucht hat. Die Aufmerksamkeit darf nicht schon vorher durch ein stark betontes Wort abgelenkt werden. „in summis montibus“ ist eine geläufige formelhafte Phrase, ähnlich wie oben „ad magni Tonantis“ „cum multo sanguine“.

XIV. 480 sq.: *ut mihi felices sint illi saepe vocati,
quos communis hiems inportunusque Caphereus..*

„illi“ ist unbetont. Es bildet nicht den Gegensatz zu irgendwelchen anderen, es weist nur auf das folgende Relativpronomen hin und könnte ganz gut wegbleiben, ohne daß der Sinn irgendwie litte.

XIV. 689 sq.: *sed neque iam fetus desiderat arbore demptos,
nec, quas hortus alit, cum sucis mitibus herbas
nec quicquam nisi te:*

Die betonten Wörter sind hier „neque fetus“, „nec herbas“ „neque quicquam“. „cum sucis mitibus“

ist nur ein schmückendes Beiwort und darf nicht über Gebühr hervorgehoben werden.

XV. 377 sq.: crura dat, utque eadem sint longis saltibus apta,
posterior partes superat mensura priores.

Das Hauptgewicht liegt hier auf dem Worte „saltibus“. Übrigens sind solche Wörter wie „longus“, „summus“ „magnus“, „multus“ schon an und für sich schwer und gewichtig. Wenn sie nicht sehr betont sind, dürfen sie nicht noch außerdem eine privilegierte Stellung erhalten.

Durchkreuzung durch das Gesetz a.

Die Stellen, wo die gewählte Stellung schon im Gesetze C ihre Erklärung findet, habe ich bereits angeführt und übergehe sie hier.

II. 181: suntque oculis tenebrae per tantum lumen obortae,

Bei der Stellung „tantum per lumen“ könnte „tantum“ als „nur“ aufgefaßt werden.

II. 407: flumina restituit, dat terrae gramina, frondes
arboribus, laesasque iubet revirescere sivas.

Wenn es hieße: „flumina restituit terrae dat gramina frondes“ könnte ein unaufmerksamer Leser „terrae“ mit „restituit“ verbinden.

VI. 71: pingit et antiquam de terrae nomine litem.

Würde die Umstellung vorgenommen: „terrae de nomine litem“, so könnte leicht das Mißverständnis entstehen, daß „terrae“ zu „litem“ gehöre.

VII. 53 sq.: nempe pater saevus, nempe est mea barbara tellus,
frater adhuc infans; stant mecum vota sororis,

Es soll verhindert werden, daß „mecum“ etwa mit dem vorhergehenden „frater adhuc infans“ verbunden werde. Außerdem ist es von Vorteil, daß in „mecum“ das bedeutungsvolle „me“ und nicht die Praeposition „cum“ durch den Versiktus hervorgehoben wird.

XIII. 365 sq.: eligit Atrides; tu tantum corpore prodes,
nos animo;

Würde die Wortstellung geändert: „tantum tu corpore prodes“, so würde „tantum“ die Bedeutung haben: „so sehr“.

Außerdem verlangt auch das Gesetz B die Voranstellung des stark betonten „tu“.

XIII. 775: „altera iam rapuit sic frustra vera monentem spernit,
₂ ₁

„frustra“ darf nicht mit „rapuit“ verbunden werden. Auch verlangen die Gesetze B und C, daß das betonte „sic“, das den Satz einleitet, an den Beginn gestellt werde.

XIV. 108: „magna petis“, dixit, „vir factis maxime, cuius
₂ ₁

„factis“ darf nicht etwa mit „petis“ verbunden werden. Es ist auch eine Forderung des Gesetzes C, daß die eng zusammengehörigen Wörter „factis maxime“ nicht getrennt werden.

XIV. 606: unxit et ambrosia cum dulci nectare mixta
₂ ₁

Hieße es „ambrosia dulci cum nectare mixta“ so könnte leicht das Mißverständnis entstehen, daß „dulci“ zu „ambrosia“ gehöre.

XV. 365: (cognita res usu): de putri viscere passim
₂ ₁

Es sollen nicht etwa „usu“ und „putri“ mit einander verbunden werden. Natürlich ist ein solches Mißverständnis bei größerer Aufmerksamkeit ausgeschlossen. Aber gerade solche Stellen beweisen uns, das Ovid bestrebt war, seinen Lesern auch ein solches kurzes, vielleicht nur sekundenlanges Schwanken zu ersparen. Dem antiken Leser wurde ja das Verständnis nicht: durch die Interpunktion erleichtert.

Das Streben nach Wohlklang bedingt die Wortstellung

IV. 614: paenitet: inpositus iam caelo est alter, at alter
₂ ₁

Die Kakophonie iam' st mußte vermieden werden.

Das Gesetz A verbietet die Umstellung:

II. 846: non bene conveniunt nec in una sede morantur
₃ ₄ ₁ ₂
 maiestas et amor:

Hieße es: „nec sede morantur in una“ so würde ein Einschnitt nach dem 4. Trochaäus entstehen, ohne daß wenigstens eine der auf Seite 3 angeführten Bedingungen erfüllt wäre. Auch ist „una“ betont.

Zu ändern ist

VI. 673: *prominet immodicum pro longa cus₂pide rostrum₁*;

Für den Wiederhopf ist der lange Schnabel charakteristisch; „longa“ ist also betont. Die Gesetze B und N verlangen die Stellung: „longa pro cus₂pide“. Doch hat schon Merkel das Richtige gesehen. (Vgl. pag. XIX. der 2. Auflage seiner Ausgabe). Ovid schrieb also „praelongac₂spide“. Auch der Sinn verlangt diese Änderung. Die Erklärung von Haupt-Ehwald („statt der langen Spitze des Schwertes, mit dem Tereus die Flichenden verfolgte. Das Schwert wird mit verwandelt, wie anderwärts Gewänder“) hat Merkel mit Recht abgelehnt.

An einigen Stellen sind es nur schlechtbezeugte Varianten, wo das Gesetz N verletzt wird. Die Mißachtung dieses Gesetzes beweist, das diese Lesarten von den Herausgebern mit Recht verschmäht wurden.

XIV. 61: *adscipit ac primo credens non corporis illas₂ esse sui partes₁, . . .*

Dies ist die Lesart des Marcianus, die auch von Riese und Ehwald in den Text aufgenommen wurde. Die Vulgata, der z. B. Merkel folgt hat „non credens“. Ohne Zweifel hat der Marcianus das Richtige erhalten.

XIV. 147: *tempus erit, cum de tanto me corpore parvam₂ longa dies faciet, . . ._{3 1}*

Auch hier wurde diese Wortstellung, die der Marcianus bietet, von den Herausgebern mit Recht dem Texte der Vulgata „cum me de tanto corpore parvam...“ vorgezogen. Hier verlangt auch das Gesetz B die Voranstellung von „de tanto“, wogegen die geringe Verletzung der „metrischen Natürlichkeit“ (Penthemimeres zwischen de und tanto!) nicht in Betracht kommt.

XV. 724: *linquit et hospitio iuncti sibi numinis usus_{2 1}*

Der Hauniensis bietet hier „sibi iuncti“; Schon die Verletzung des Gesetzes N zeigt, daß diese Lesart zu verwerfen ist.

3. Die trochaeische Zäsur im dritten Fusze.

War im lateinischen Hexameter diese Zäsur gebräuchlich? Und wenn, in welchem Umfange? Eine befriedigende Antwort auf diese Fragen steht noch aus.

L. Mueller beantwortet die erste Frage mit „Nein“. Vgl. *de re metr.*, Seite 205: „Quod quo plenius appareat, iam illud demonstrabo, in versu tali:

infandum, regina, iubes renovare dolorem,
sive hunc mavis:

omnia fanda nefanda malo permixta furore,
solum post quartam arsin, haud sane post trochaeum tertium
adesse caesuram. in quibus vulgo statuunt principalem incisionem
tertio trochaeo repositam ut minus validam adiuvari hephthemimeri sive sola sive addita trithemimeri. quod non nego mihi
omni tempore visum esse perversum“.

Anders urteilt W. Meyer, *Ber. d. Bayr. Akad.* 1884, Seite 1044: „Wie L. Mueller den Satz aufstellt, apud veteres metri rationes ubique potiores habentur quam sensus, so achte auch ich bei der Untersuchung der Hexametercaesuren mehr auf die Form als auf den Sinn, d. h. die Sinnespausen oder die Interpunktion. Im Homer genügt mir die Tatsache, daß von 27795 Versen nur 314 die Caesur nicht im 3. Fuße haben, zum Beweis, daß wenn ein Vers im 3. Fuße Wortende hat, Homer hier Caesur gewollt hat, mag auch an anderen Versstellen eine viel kräftigere Sinnespause stehen. Bei den Alexandrinern hat fast jeder und bei Nonnos ein jeder Vers im 3. Fuß ein Wortende: folglich ist, mag die Interpunktion sonst im Verse sein, wie sie will, diese Caesur im 3. Fuße die hauptsächliche und beabsichtigte“. Vgl. ferner Seite 1064: „Mir genügt die Tatsache, daß bei einer Reihe von Dichtern äußerst wenige Verse (z. B. bei Lucan unter 8060 Versen nur 30 und bei Ovid verhältnismäßig noch weniger), der Caesur im 3. Fuße entbehren, daß diese Dichter den griechischen Grundsatz

festgehalten haben: jeder Hexameter soll im 3. Fuße Caesur haben“.

K. Witte neigt wieder, wie seine bereits Seite 3 zitierte Abhandlung über den „Hexameter des Ennius“ zeigt, zur Auffassung L. Muellers, vgl. Seite 210: „Wir hätten also die Tatsache zu konstatieren, daß es Enniusverse gibt, in denen die Arsisdiärese des 3. Fußes erheblich hinter denen des 2. und 4. Fußes an Bedeutung zurücksteht“, und weiter Seite 211: „Unter den relativ wenigen Fällen, die im 3. Fuße den Trochäus haben, dürfen wir bei einer stattlichen Anzahl noch lange nicht die Zäsur $\kappa. \tau\upsilon. \tau\rho\omicron\gamma\acute{\alpha}\iota\omicron\nu$ ansetzen. Ennius hat den Trochäus im 3. Fuße nicht bloß nicht gesucht; er hat ihn selbst da, wo er sich ohne weiteres einstellte, häufig nicht zu Zäsurzwecken verwendet. Ennius weiß also nichts davon, daß der Hexameter im 3. Fuße Zäsur haben soll“.

Eine vollkommen befriedigende Lösung dieser Frage steht noch aus. So viel kann man aber schon jetzt sagen, daß die bloße Statistik selbst nach Untersuchung sämtlicher lateinischer Hexameter uns die Lösung nicht bringen kann. Nachdem konstatiert wurde, daß bei den Dichtern der besten Zeit neben dem Typus mit Einschnitt nach der 3. Hebung nur noch der Typus:

infandum, regina, iubes renovare dolorem

volles Bürgerrecht besitzt und bei dem oder jenem Dichter mehr oder weniger häufig vorkommt, nachdem die mehr oder weniger zahlreichen „Ausnahmen“ gesammelt wurden, ist die bloße Statistik an der Grenze ihrer Leistungsfähigkeit angelangt. Ob im Hexameter: „*infandum...*“ die trochäische Zäsur oder die Hephthemimeres als Hauptzäsur anzusehen ist, darüber kann uns die Zahl dieser Verse keine Aufklärung bringen.

Weiter kommen wir nur durch die Untersuchung der Sinnespausen. Wer jedoch wie W. Meyer auf dem Standpunkte steht, daß bei „Untersuchung der Hexameterzäsuren mehr auf die Form als auf den Sinn“ zu achten ist, für den werden die Resultate einer solchen Untersuchung nicht beweiskräftig sein.

Vielleicht wird uns auch hier die Untersuchung der Gesetze der Wortfolge weiter führen. Wir werden dann imstande sein festzustellen, ob wirklich eine so große Vorliebe für die männliche Zäsur im 3. Fuße besteht, als man gewöhnlich annimmt, oder ob nicht Hexameter mit Trithemimeres, 3. Trochäus und

Hepthemimeres unter gewissen Bedingungen vorgezogen wurden. Nur die Betrachtung derjenigen Stellen, wo dem Dichter die Wahl freistand kann uns diese Aufklärung bringen. Aus der Natur dieser Stellen werden dann vielleicht Schlüsse möglich sein, ob der Einschnitt nach dem 3. Trochäus oder der nach der 4. Hebung als die wichtigste Rezitationspause anzusehen ist. Wenn auch infolge des geringeren Umfanges des Materiales noch keine endgültige Lösung gefunden wird, so werden sich uns doch gewisse Vermutungen aufdrängen, die dann eine Richtlinie für weitere Untersuchungen auf breiterer Basis bilden können.

Ich beginne mit der Darlegung des Tatbestandes. Hiebei nehme ich vorläufig aus methodischen Gründen auf „Sinnespausen“ keine Rücksicht, d. h. wenn ich von Penthemimeres und trochäische Zäsur spreche, so bedeutet es nur, daß dort Wortende nach der 3. Hebung oder nach dem 3. Trochäus vorliegt. Es bedeutet aber nicht, daß ich mir die Ansicht W. Meyers zueigen gemacht habe. Ich lasse die Frage offen, ob überall dort, wo formelle Penthemimeres oder trochäische Zäsur zu finden ist, auch eine wirkliche „Zäsur“, eine Rezitationspause vorliegt.

Von den 11997 Versen der Metamorphosen Ovids (nach der Ausgabe von Haupt-Korn-Ehwald) haben nur 7 nicht Wortende im 3. Fuße:

- IV. 591: Cadme, mane teque, infelix, his exue monstria!
- VI. 250: inque pio cadit officio; nam Delius illi
- VI. 438: usque adeo latet utilitas. — iam tempora Titan
- VIII. 509: me miseram! male vincetis, sed vincite, fratres,
- XI. 630: Iris abit: neque enim ulterius tolerare soporis
- XII. 506: spem caperet: nos semimari superamus ab hoste!
- XV. 862: cesserunt, dique Indigetes genitorque Quirine

Der Vers VI. 438 läßt die Umstellung zu:
utilitas latet usque adeo. iam tempora Titan.

Die durch diese Umstellung erzielte Pentemimeres wäre jedoch sehr hart, da, abgesehen von der Elision, die eng zusammengehörigen Wörter *usque adeo* auseinander gerissen würden. Außerdem verlangt auch das Gesetz B (vgl. Seite 15) die Voranstellung des stark betonten *usque adeo*.

Von den übrigen 11990 Versen haben 10736 Wortende nach der 3. Hebung, allerdings manchmal durch Elision verdunkelt. 1254 Verse (darunter 540 mit *que*) haben Wortende nach dem

3. Trochäus. Davon haben 1232 gleichzeitig Einschnitt nach der 2. und 4. Hebung. Nur in 22 Versen fehlt die Hephthemimeres:

- I. 190: cuncta prius temptata, sed inmedicabile corpus,
 I. 579: populifer Sperchios et inrequitus Enipeus
 II. 728: funda iacit: volat illud et incandescit eundo
 IV. 22: Penthea tu, venerande, bipenniferumque Lycurgum
 IV. 535: iactari quos cernis in Ionio immenso,
 IV. 556: illa, manus ut forte tedenderat in maris undas,
 V. 625: et bis 'io Arethusa' vocavit, 'io Arethusa!'
 VI. 569: constituit falsisque piacula manibus infert
 VII. 397: ultaque se male mater Iasonis effugit arma.
 VII. 461: hinc Anaphen sibi iungit et Astypaleia regna,
 VIII. 22: armaque equosque habitusque Cydonaeasque pharetras;
 IX. 758: at non vult natura, potentior omnibus istis,
 X. 95: et platanus genialis acerque coloribus inpar
 XII. 215: ecce canunt Hymenaeon, et ignibus atria fumant,
 XII. 460: Antimachumque Elymumque securiferumque Pyracmon:
 XII. 466: qui clipeo gladioque Macedoniaque sarisa
 XIII. 69: corripuit trepidoque fugam exprobravit amico,
 XIII. 258: Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanimumque
 XIII. 620: ergo aliis latrasse Dymantida flebile visum est;
 XIII. 802: laudato pavone superbius, acrior igni,
 XIII. 906: Glaucus adest, visaque cupidine virginis haeret
 XV. 450: haec Helenum cecinisse penatigero Aeneae

Wie man sieht sind die meisten dieser Verse ganz besonderer Art. In einigen (VI. 569, VIII. 22, X. 95, XII. 460, 466, XIII. 69, 258, 906) folgt auf die 3. oder 4. Hebung ein *que*. Viele sind der Ansicht, daß vor diesem *que* Zäsur anzusetzen ist. Ich kann natürlich hier zu dieser Frage keine Stellung nehmen und begnüge mich mit der Konstatierung der Tatsache. Ähnlich verhält es sich in den Versen I. 190, 579, XIII. 69, wo in zusammengesetzten Wörtern *in* oder *ex* in der 4. Hebung stehen. An anderen Stellen handelt es sich um Eigennamen und deren Epitheta: I. 579, IV. 22, 535, V. 625, VI. 397, 461, VIII. 22, XII. 215, 460, 466, XIII. 258, 620, XV. 450.

In den übrigen Versen IV. 556, IX. 758, XIII. 802, sowie an den schon erwähnten Stellen VI. 569, X. 95, XIII. 258, 620, 906 folgen auf den 3. Trochäus Wörter von der Messung $\sim - \sim \sim$. Ich habe schon oben (Seite 12) gezeigt, daß solche Wörter nur schwer im Verse unterzubringen sind.

Es ist hervorzuheben, daß der Vers IV. 533 die Umstellung zuläßt:

iactari cernis quos Ionio immenso.

Jedoch würde durch die Stellung von *quos* hinter *cernis* eine unnatürliche Wortstellung entstehen. Um diesen Preis wäre der erzielte Gewinn zu teuer erkaufte, zumal der Vers auch sonst Besonderheiten aufweist und der Mangel der Hephthemimeres durch den Eigennamen entschuldigt ist.

VII. 397 verbietet der Sinn die Umstellung:

ultaque se mater male Iasonis effugit arma.

Im Verse VII. 461 würde durch die Umstellung:

hinc Anaphen iungit sibi et Astypaleia regna,

die metrische Natürlichkeit verletzt werden. *sibi iungit* gehören eng zusammen und dürfen nicht durch die Hauptzäsur von einander getrennt werden.

V. 625 ist, wie schon oben erwähnt wurde (Seite 10) kritisch unsicher.

Dies der Tatbestand in den Metamorphosen Ovids. Ich kann daher den Ausführungen L. Muellers nur teilweise beipflichten, wenn er sagt: „Iam ubi raritatem summam versuum, qui post trocheum tertium sunt incisi non finito post semipedem septimum verbo, velut ille:

spargens humida mella soporiferumque papaver,

compararis cum frequentia distinctionis semiseptenariae huius.

oscula libavit natae, dehinc talia fatur

sive talis:

despiciens mare velivolum terrasque iacentes,

vix poterit esse dubium, ubi locus est utrique distinctioni, utra sit usurpanda“ (pag. 206).

Es ist richtig, daß Verse mit 3. Trochäus ohne Hephthemimeres sehr selten sind. Noch seltener sind aber, wie wir soeben gesehen haben (Seite 49) Verse mit Hephthemimeres ohne Wortende im 3. Fuße. Wenn es also ein Argument gegen die trochäische Zäsur sein soll, daß sie nur in Begleitung der Hephthemimeres statthaft ist, so kann man ebensogut von der Hephthemimeres sagen, daß sie nur dort gestattet ist, wo sie von der Penthemimeres oder der trochäischen Zäsur begleitet ist.

Was lehrt uns also die Statistik? Wir erfahren:

1. Jeder Vers soll einen Einschnitt im 3. Fuß haben,

2. Liegt keine Penthemimeres vor, so soll der Vers außer dem Wortende nach dem 3. Trochäus noch Wortende nach der 2. und 4. Hebung haben, d. h. abgesehen von Versen mit Wortende nach der 3. Hebung („I. Form“) ist nur der Typus

infandum, regina, iubes renovare dolorem

(„II. Form“) legitim. Verse, die diesen Regeln nicht entsprechen, sind sehr selten und als Ausnahmen zu behandeln.

Wir erfahren weiter, daß Verse mit dem dreifachen Einschnitt viel seltener sind als Verse mit Wortende nach der 3. Hebung.

Die Statistik sagt uns aber nicht, ob diese beiden Formen gleichberechtigt sind oder ob eine derselben bevorzugt wurde. Das relativ seltenere Vorkommen der II. Form liegt in der Natur der Sache, da diese Form viel größeren Beschränkungen unterliegt.

Es ist also die Frage zu beantworten: Hat Ovid dort, wo ihm die Wahl frei stand, die I. oder die II. Form vorgezogen?

I.

Verse, wo die II. Form (mit dem dreifachen Einschnitt) vorgezogen wurde.

Weniger beweiskräftig sind solche Stellen, wo die gewählte Wortstellung schon in den Gesetzen B und C (vgl. S. 15) ihre Begründung findet. Aber man ersieht daraus immerhin, daß keine Abneigung gegen trochäische Zäsur bestand. Sonst hätte der Dichter die oft leichte Unnatürlichkeit, wie z. B. das Nachstellen der Konjunktion u. ä. in den Kauf genommen, um nur Penthemeres zu erzielen. Davon ist jedoch, wie folgende Verse zeigen nichts zu merken:

- I. 121: tum primum subiere domos (domus antra fuerunt
_{3 1 2}
- I. 186: nam quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
_{4 1 2 3}
- II. 92: et patrio pater esse metu probor. adspice vultus
_{4 1 2 3}
- II. 491: al quotiens per saxa canum latratibus acta est
_{4 1 2 3}
- III. 201: 'me miserum!' dicturus erat: vox nulla secuta est!
_{3 1 2}
- III. 229: heu! famulos fugit ipse suos, clamare libebat:
_{4 1 2 3}
- III. 500: 'heu frustra dilecte puer!' totidemque remisit
_{3 1 2}
- IV. 137: sed postquam remorata suos cognovit amores,
_{3 1 1}
- IV. 545: nec dubium de morte ratae Cadmeida palmis
_{4 1 2 3}
- IV. 703: ut mea sit servata mea virtute, paciscor.'
_{3 4 1 2}
- V. 564: At medius fratrisque sui maestaeque sororis
_{4 1 2 3}
- V. 616: sed certe sonitusque pedum terrebat et ingens
_{4 1 2 3}
- VII. 89: ut vero coepitque loqui dextramque prehendit
_{4 1 2 3}

- VII. 177: non annis revocare tuis, modo diva triformis
3 1 2
- VIII. 109: o patriae praelate meae, praelate parenti?
3 1 2
- VIII, 331: quo postquam venere viri, pars retia tendunt
3 1 2
- VIII. 387: et 'meritum' dixisse 'feres virtutis honorem'.
3 1 2
- IX. 352: nec quicquam nisi summa movet; subcrescit ab imo
4 1 2 3
- IX. 360: non poteram tibi ferre, soror, quantumque valebam,
4 1 2 3
- IX. 464: sed nondum manifesta sibi est nullumque sub illo
4 1 2 3
- X. 307: quae tantum genuere nefas: sit dives amomo
3 1 2
- X. 320: et secum 'quo mente feror? quid molior?' inquit
4 1 2 3
- X. 395: nec solam spondere fidem, 'dic' inquit 'opemque
3 1 2
- XI. 37: quae postquam rapuere ferae cornuque minaces
3 1 2
- XI. 701: et sine me me pontus habet. crudelior ipso
4 5 1 2 3
- XIII. 131: quem quoniam non aequa mihi vobisque negarunt
4 1 2 3
- XIII. 525: non haec est fortuna domus: tibi munera matris
3 4 1 2
- XIII. 880: et 'fer opem, Galatea, precor, mihi! ferte, parentes,
3 4 1 2
- XIV. 644: corbe fulit verique fuit messoris imago!
2 et 1
- XV. 143: Et quoniam deus ora movet, sequar ora moventem
4 1 2 3
- XV. 277: et Mysum capitisque sui rivaque prioris
4 1 2 3
- XV. 638i et pete nunc proprio loco; nec Apolline vobis,
3 4 1 2
- XV. 661: vertar in hunc: sed maior ero tantusque videbor,
2 1
- XV. 758: quam tantum genuisse virum, quo praeside rerum
3 1 2
- XV. 803: tum vero Cytherea manu percussit utraque
3 1 2

Ich komme nun zu den Stellen, wo die Gesetze B und C für die Wortstellung nicht ausschlaggebend waren:

- I. 30: et pressa est gravitate sua; circumfluit umor
3 4 1 2
- I. 274: nec caelo contenta suo est Iovis ira, sed illum
3 1 2
- I. 375: ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
3 1 2
- I. 718: qua collo est confine caput, saxoque cruentum
3 4 1 2
- II. 373: cum vox est tenuata viro canaeque capillos
3 4 1 2
- II. 379: stagna petit patulosque lacus ignemque perosus
3 4 2 1

- II. 564: et ponar post noctis avem! mea poena volucres
 $\begin{array}{cccc} & 4 & 1 & 2 & 3 \\ & & & & \end{array}$
- II. 587: sed summa tollebar humo; mox alta per auras
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- II. 598: nec coeptum dimittit iter dominoque iacentem
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- II. 823: sed genuum iunctura riget, frigusque per unguis
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- III. 388: et verbis favet ipsa suis egressaque silva
 $\begin{array}{cccc} & 4 & 1 & 2 & 3 \\ & & & & \end{array}$
- III. 475: et lacrimis turbavit aquas, obscuraque moto
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- III. 540: nunc sinitis sine Marte capi? vosne, acrior aetas,
 $\begin{array}{cccc} & 4 & 1 & 2 & 3 \\ & & & & \end{array}$
- III. 548: et patrium retinete decus! si fata vetabant
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- III. 660: quam veri maiora fide: stetit aequore puppis
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- IV. 69: et vocis fecistis iter, tutaeque per illud
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- IV. 121: et iacuit resupinus humo: cruor emicat alte,
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- IV. 272: pars fieri potuisse negant, pars omnia veros
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- IV. 434: Styx nebulas exhalat iners, umbraeque recentes
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- IV. 532: sic patruo blandita suo est 'o numen aquarum,
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- V. 334: nec nostris praebere vacet tibi cantibus aures!
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- V. 425: at Cyane, raptamque deam contemptaque fontis
 $\begin{array}{cccc} & 4 & 1 & 2 & 3 \\ & & & & \end{array}$
- V. 501: et vultus melioris eris. mihi pervia tellus
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- V. 529: nec cedit nisi sorte nihil — sed tanta cupido
 $\begin{array}{cccc} & 4 & 1 & 2 & 3 \\ & & & & \end{array}$
- VI. 20: seu digitis subigebat opus repetitaque longo
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VI. 38: et nimium vixisse diu nocet, audiat istas,
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VI. 94: cum magni consorte lovis, quam regia luno
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VI. 106: et comites clamare suas tactumque vereri
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VI. 566: et lacrimae fecere fidem. velamina Procne
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VI. 601: ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VII. 372: quae subitus celebravit olor: nam Phyllius illic
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VII. 525: dum visum mortale malum tantaeque latebat
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VII. 550: non cani tetigere lupi; dilapsa liquescunt
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VII. 644: in superis opis esse nihil; at in aedibus ingens
 $\begin{array}{cccc} & 4 & 5 & 3 & 1 & 2 \\ & & & & & \end{array}$
- VII. 675: sum nemorum studiosus' ait' caedisque ferinae;
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$
- VII. 862: sed vultu meliore mori secreta videtur'.
 $\begin{array}{ccc} & 3 & 1 & 2 \\ & & & \end{array}$

- VIII. 1: iam nitidum retegente diem noctisque fugante
3 1 2
- VIII. 94: sed patrium tibi crede caput! scelerataque dextra
4 1 2 3
- VIII. 120: non genetrix Europa tibi est, sed inhospita Syrtis
4 1 2 3
- VIII. 191: ut clivo crevisse putes: sic rustica quondam
3 1 2
- VIII. 211: et patriae tremuere manus; dedit oscula nato
3 1 2
- VIII. 443: haud patitur dubitare diu calidumque priori
3 1 2
- VIII. 471: quam ventus ventoque rapit contrarius aestus,
2 et 1
- VIII. 503: nunc merito moriere tuo! cape praemia facti
3 1 2
- VIII. 692: ac nostros comitate gradus et in ardua montis
3 1 2
- VIII. 755: 'non dilecta deae solum, sed et ipsa licebit
2 3 1
- IX. 198: hac caelum cervice tuli! defessa iubendo est
3 1 2
- IX. 599: sed potius mutanda dies? deus ipse monebat
3 1 2
- IX. 663: sic lacrimis consumpta suis Phoebeia Byblis
3 1 2
- IX. 677: et vires fortuna negat. quod abominor: ergo
3 1 2
- IX. 753: nec tamen est potiunda tibi, nec, ut omnia fiant,
3 4 1 2
- IX. 767: nunc ficto languore moram trahit, omina saepe
3 1 2
- X. 448: ad facinus venit illa suum; fugit aurea caelo
4 5 3 1 2
- X. 483: est tales complexa preces: 'o siqua patetis
3 1 2
- XI. 132: 'da veniam, Lенае pater! peccavimus' inquit,
3 1 2
- XI. 142: rex iussae succedit aquae: vis aurea tinxit
3 1 2
- XI. 185: nec posset reticere tamen, secedit humumque
3 1 2
- XI. 653: in faciem Ceycis abit sumptaque figura
3 1 2
- XII. 159: sed noctem sermone trahunt, virtusque loquendi
3 1 2
- XII. 195: aut fuerant promissa tuae, nec Caenis in ullos
3 1 2
- XII. 478: qua vir equo comissus erat. furit ille dolore
3 4 1 2
- XII. 573: nunc videor debere tui praeconia rebus
3 1 2
- XII. 607: quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
3 1 2
- XIII. 89: et vestrae valuere preces! si quaeritis huius
3 1 2
- XIII. 363: tu vires sine mente geris, mihi cura futuri;
4 1 2 3
- XIII. 435: ut cecidit fortuna Phrygum, capit inpius ensem
3 1 2

- XIII. 735: hanc multi petiere proci, quibus illa repulsis
 $\begin{array}{cccc} & 3 & 1 & 2 \\ & | & | & | \\ & \text{---} & \text{---} & \text{---} \end{array}$
- XIII. 947: nec potui restare diu 'repetenda' que 'nunquam'
 $\begin{array}{cccc} & 3 & 1 & 2 \\ & | & | & | \\ & \text{---} & \text{---} & \text{---} \end{array}$
- XIV. 89: Inarimen Prochytenque legit sterilique locatas
 $\begin{array}{cccc} & 2 & \text{et} & 1 \\ & | & & | \\ & \text{---} & & \text{---} \end{array}$
- XIV. 498: vox pariter vocisque via est tenuata, comaeque
 $\begin{array}{cccc} 5 & 1 & 2 & 3 & 4 \\ | & | & | & | & | \\ \text{---} & \text{---} & \text{---} & \text{---} & \text{---} \end{array}$
- XX. 242: et totidem gravitate carent nulloque premente
 $\begin{array}{ccc} 3 & 1 & 2 \\ | & | & | \\ \text{---} & \text{---} & \text{---} \end{array}$
- XV. 252: nec species sua cuique manet, rerumque novatrix
 $\begin{array}{cccc} 4 & 1 & 2 & 3 \\ | & | & | & | \\ \text{---} & \text{---} & \text{---} & \text{---} \end{array}$
- XV. 270: hic fontes natura novos emisit, at illic
 $\begin{array}{ccc} 3 & 1 & 2 \\ | & | & | \\ \text{---} & \text{---} & \text{---} \end{array}$

An allen diesen Stellen hätte Ovid, wenn er gewollt hätte, mit Leichtigkeit eine Penthemimeres erzielen können. Es zeigt sich hier eine ausgesprochene Vorliebe für die II. Form des Hexameters (mit 3 fachem Einschnitt). Diese Vorliebe ist so groß, daß die Gesetze D und H („Der erste Fuß soll womöglich ein Daktylus sein, Hilberg, a. a. O. S. 657, vgl. S. 15) dahinter zurückstehen müssen. Besonders bezeichnend sind Verse wie VII. 862:

sed vultu meliore mori secreta videtur.

Hätte Ovid geschrieben:

sed meliore mori vultu secreta videtur,

so wäre nicht nur Wortende nach der 3. Hebung erzielt worden, sondern es wäre auch der 1. Fuß des Hexameters ein Daktylus und das Attribut würde vor dem Substantiv stehen.

Es erhebt sich nun die Frage: Können wir aus diesen Stellen etwas darüber erfahren, welcher dieser 3 Einschnitte als Hauptzäsur des Verses anzunehmen ist?

Es ist eine Tatsache, die sich nicht weglegen läßt, daß, wenn die Penthemimeres fehlt, Hephthemimeres + Trithemimeres nur dann legitim sind, wenn gleichzeitig Wortende nach dem 3. Trochäus vorliegt. Die hierfür von L. Mueller (Seite 244 sq.) angeführten Gründe können, wie ich glaube, keine befriedigende Erklärung dafür bieten. Damit ist aber nicht gesagt, daß deshalb in allen diesen Versen die trochäische Zäsur als der Haupteinschnitt anzusehen ist. Es ist leicht möglich, daß der 3. Trochäus nur deshalb notwendig war, weil etwa eine Schulregel verlangte, daß jeder Vers im 3. Fuße einen Einschnitt habe. Dann wäre trotzdem in solchen Versen die Hauptrezitationspause an einer anderen Stelle, u. zw. nach der 4. Hebung, anzusetzen.

In dieser Meinung bestärkt mich noch folgender Umstand. Wie eine Durchsicht des obigen Stellenverzeichnisses zeigt, finden

wir in der überwiegenden Mehrzahl der Stellen eine größere oder geringere Sinnespause nach der 4. Hebung. Sehr häufig sind auch Attribut und Substantiv so gestellt, daß das eine vor der Trithemimeres, das andere vor der Hephthemimeres steht. Ich glaube eben hierin einen Grund für die Bevorzugung des 3. Trochäus zu finden. Da die Penthemimeres nur einmal anerkanntermaßen die Hauptzäsur des Hexameters war, so lag es nahe, beim Rezitieren überall dort, wo Wortende nach der 3. Hebung vorlag, eine Pause zu machen. Wollte nun der Dichter die Hephthemimeres zur Hauptzäsur machen, so konnte es ihm nur angenehm sein, wenn sich die Gelegenheit bot, Wortende nach der 3. Hebung zu vermeiden. Bei der Penthemimeres muß man unwillkürlich innehalten, über den 3. Trochäus liest man hinweg, besonders da noch Trithemimeres vorangeht. Wenn es hieße (V. 501):

et melioris eris vultus. mihi pervia tellus

wäre man geneigt, nach *eris* eine Pause zu machen. Haben wir aber

et vultus melioris eris. mihi pervia tellus,

so wird die Hephthemimeres nicht durch vorangehende Penthemimeres in den Schatten gestellt.

Es scheint also die Vermutung berechtigt, daß der Grund für die Bevorzugung der trochäischen Zäsur in den oben angeführten Versen darin zu suchen ist, daß der 3. Trochäus nicht als ein Haupteinschnitt galt. In Versen wie

infandum, regina, iubes, renovare dolorem

wäre also die Hephthemimeres als Hauptzäsur anzusehen.

Natürlich können auch andere Gründe (wie z. B. das Streben nach Abwechslung) für die Bevorzugung des 3. Trochäus angeführt werden. Aber keiner derselben kann für sich allein die Tatsache erklären, daß in der weit überwiegenden Mehrzahl der oben angeführten Stellen nach der 4. Hebung eine Sinnespause eintritt.

II.

Stellen mit Penthemimeres.

Ich beginne auch hier mit den Stellen, wo die Wortstellung in den Gesetzen C und B ihre Begründung findet. Stellen, wo durch die Umstellung eine gar zu unnatürliche Wortstellung entsteht, lasse ich natürlich weg. Ein Vers wie XI. 70:

quae videre nefas, torta radice ligavit;

2 3 1

ist eben die Umstellung:

quae, torta, videre nefas, radice ligavit

nicht möglich. Aber auch in Versen, wie

XV. 436: faticinasque ferunt sortes, quantumque recordor,

XIV. 585: ambieratque Venus superos colloque parentis

würde durch die Umstellung

faticinas sortesque ferunt, quantumque recordor,

ambierat superosque Venus colloque parentis

eine allzugroße Härte entstehen.

Viel geringer ist die Unnatürlichkeit, die durch die Nachstellung der den Satz einleitenden Konjunktionen (oder Pronomina u. a.) entsteht. Aber auch diese wurde vermieden:

I. 70: cum, quae pressa diu fuerant caligine caeca,

II. 241: nec sortita loco distantes flumina ripas

VII. 282: at quacumque cavo spumas eiecit aeno

XI. 296: quae donare caput Iunoni vellet iniquae

XIII. 592: tum cum luce nova noctis confinia servo,

Dagegen verbietet der Sinn die Voranstellung des *postquam* im Verse

XIII. 453: quae memor ipsa sui postquam crudlibus aris

admota est sensitque sibi fera sacra parari,

utque Neoptolemum stantem ferrumque tenentem

inque suo vidit figentem lumina vultu,

„utere iamdudum generoso sanguine“ dixit . . .

memor ipsa sui bezieht sich auf die Rede, die 457 beginnt, darf also nicht in den mit *postquam* beginnenden Nebensatz einbezogen werden.

XIII. 479: tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,

Durch *quoque* wird *tunc* hervorgehoben.

IX. 498: sic Saturnus Opem iunctam sibi sanguine duxit,

Die eng zusammengehörigen Wörter *iunctam sibi* dürfen nicht getrennt werden. Ebenso dürfen im folgenden Verse die Wörter *frustra pius* nicht auseinander gerissen werden:

V. 152: hac pro parte socer frustra pius et nova coniunx

VII. 416: quae iactata diu fertur durasse vetustas

in scopulos:

quae iactata und *fertur durasse* gehören zusammen. Auch darf das unbetonte *fertur* nicht so weit vorgeschoben werden. (Negative Wirkung des Gesetzes B, vgl. S. 42). Übrigens ist diese Stelle von demselben Gesichtspunkte zu beurteilen, wie die auf Seite 61 ff angeführten Verse.

Die „syntaktische Natürlichkeit“ verlangt auch, daß die Negation vor das negierte Wort gestellt werde. Dadurch werden oft Zweideutigkeiten vermieden:

II. 182: et iam ²mallet ³equos ⁴numquam ¹tetigisse ¹paternos,

V. 281: nec ²dubitate, ³precor, ¹tecto grave sidus et imbrem
(imber erat) „vitare meol

VI. 609 sq.: ¹ardet et iram
²non capit ³ipsa ⁴suum ¹Procne fletumque sororis

XIII. 249: haut ²contentus ³eo ¹petii tentoria Rhesi

XI. 67: Non ³inpune ⁴tamen ¹scelus ²hoc sinit esse Lyaeus

Es ist bekannt, daß die normale Stelle des Wortes *tamen* die zweite im Satze oder Satzgliede ist (Hilberg, a. a. O. S. 205.):

III. 283: nec ³t a ⁴m e ⁵n esse ¹lovem ²satis est: det pignus amoris,

VIII. 875: vis ²t a ³m e ⁴n illa ¹mali postquam consumpserat omnem
materiam . . .

IX. 511: sed ²t a ³m e ⁴n usque ¹suum vanis Telethusa maritum
sollicitat precibus,

XII. 361: non ²t a ³m e ⁴n arbor ¹iners cecidit; nam Crantoris alti

Hier verbietet auch das Gesetz a die Umstellung. Durch *non* wird nur *iners* negiert, nicht aber *cecidit*.

In folgenden Versen erklärt sich die Wortstellung durch die Anapher:

II. 414: et ²m o ³d o ⁴l e ¹ve manu iaculum, m o ¹d o sumpserat arcum,

II. 758: et ³g r a ⁴t a ⁵m ¹q u e ²de o fore iam ¹g r a ²t a ¹m ²q u e ¹s o r o r i
et ditem sumpto, quod avara poposcerat auro.

VII. 234: et iam ²n o ³n a ⁴d i e s ¹curru pennisque draconum
n o ¹n a ¹q u e ¹n o x omnes lustrantem viderat agros,

Ich komme nun zu den Fällen, wo das Gesetz B eine Umstellung verhindert:

III. 357 sq.: vocalis ²n y m p h e, ³q u a e ⁴n e c ¹r e t i c e r e ¹l o q u e n t i
n e c ²p r i o r ³i p s a ⁴l o q u i ¹d i d i c i t, resonabilis Echo.

Der Gegensatz zwischen *reticere* und *prior ipsa loqui* ist offenkundig. Ebenso ist im folgenden Verse *cur* betont:

VII. 14 sq.: nam *cur* iussa patris nimium mihi dura videntur?
(sunt quoque dura nimis!) *cur*, quem modo denique vidi,

Auch das Gesetz C verlangt die Voranstellung von *cur*.

VII. 350 sq.: Quod nisi pennatis serpentibus isset in auras,
nō n e x e m p t a foret poenae: fugit alta superque

Non exempta ist betont.

IX. 59 sq.: instant anhelanti prohibetque resumere vires
et *cervice* mea potitur; tum denique teblus
pressa genu nostro est, et harenas ore momordi.

Cervice wird mit großem Nachdruck hervorgehoben; daß Herakles ihn dort packt, führt endlich seine Niederlage herbei.

XII. 321 sb.: „miscendaque dixit
cum Styge vina bibes „Phorbas; nec plura moratus

Hier liegt der Nachdruck auf *cum Styge*.

XIII. 13: nec *memoranda* tamen vobis mea facta, Pelasgi,
esse reor: vidistis enim; sua narret Ulixes,

Durch die Voranstellung von *vobis* könnte auch die Zweideutigkeit entstehen, daß die Negation zu *vobis* gehört.

XIII. 299: si *simulasse* vocas crimen, *simulavimus* ambo;

In folgenden Versen verhindert das Gesetz B die Hervorhebung unbetonter Wörter:

XII. 199: „sint tua vota licet“ dixit „secura repulsae“:

Hätte Ovid geschrieben:

„sint“ dixit „tua vota licet *secura repulsae*“:

so würde das gänzlich bedeutungslose *sint* noch mehr hervorgehoben werden.

XIII. 829: *lac* mihi semper adest *niveum*: pars inde bibenda

Der Kyklop zählt alle Herrlichkeiten auf, die Galatea an seiner Seite finden kann. *Lac* ist also betont. Das Epitheton *niveum* ist natürlich nur ausmalend und für den Sinn der Stelle bedeutungslos. Hieße es

lac niveum mihi semper adest: pars inde bibenda,

so würde das einsilbige *lac* durch das dreisilbige *niveum*, das vor der Trithemimeres stünde, in den Hintergrund gedrängt werden.

Auch würde dann das immerhin auch betonte *semper* hinter dem unbetonten *niveum* stehen.

II. 432: quae venata foret silva narrare parantem
 2 3 1

In anderen Ausgaben liest man hier: *qua venata foret silva*. Das Pronomen ist betont, *silva* ist unbetont. So ist im folgenden Verse *veniens* nicht betont und muß sich mit einem späteren Platze begnügen :

XII. 649 sq: hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
 2 3 4 1
 aurea poma manu nullique videnda nisi ipsi...

Es ist gewiß erwünscht, daß *Attribut* und *Substantiv* (*mea* und *manu*) in beiden Versen an derselben Stelle (vor der *Penthemimeres*) stehen.

Ich wende mich nun zur Besprechung einer Reihe von Versen, wo die Wahl der *Penthemimeres* einen anderen Grund hat. Alle diese Stellen haben das gemeinsam, daß das Wort, das im Falle der Umstellung vor der *Trithemimeres* stünde, syntaktisch zu dem letzten oder (in einigen Fällen) vorletzten Worte des Verses gehört. Gewöhnlich handelt es sich um *Attribut* und *Substantiv*.

I. 298: aut subiecta terunt curvae vineta carinae;
 2 3 1

I. 661: nec finire licet tantos mihi morte dolores:
 2 3 1

II. 12: pars in mole sedens viridis siccare capillos,
 2 3 4 1

II. 30: et glacialis Hiems canos hirsuta capillos.
 2 3 1

II. 100: quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
 2 3 4 1

II. 335: et laniata sinus totum percensuit orbem
 2 3 1

IV. 102: ut lea saeva sitim multa conpescuit unda,
 2 3 4 1

V. 197: et prosternite humi iuvenem magica arma moventem!
 2 3 1

V. 264: quae mirata diu factas pedis ictibus undas
 2 3 1

VI. 318: non in pune deam veteres sprevere coloni.
 2 3 1

VII. 405: qui virtute sua bimarem pacaverat Isthmon:
 2 3 1

VII. 749: et potuisse datis simili succumbere culpae
 2 2 1

VIII. 531: nam de matre manus diri sibi conscia facti
 2 3 4 1

IX. 715: cum pater, Iphi, tibi flavam despondet lanthen
 2 3 4 1

- X. 67: quam natura prior saxo per corpus oborto,
2 3 1
- XIII. 153: sed virtutis honor spoliis quaeratur in istis!
2 3 1
- XV. 601: vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis
2 3 4 1
- II. 122: tum pater ora sui sacro medicamine nati
2 3 4 1
- VI. 126: ut Saturnus equo geminum Chirona creavit.
2 3 1
- VIII. 447: quae plangore dato maestis clamoribus urbem
2 3 1
- IX. 197: his elisa iacet moles Nemeaea lacertis,
2 3 1
- XIII. 101: si semel ista datis meritis tam vilibus arma,
2 3 4 1
- XV. 116: quid meruistis oves, placidum pecus inque tuendos
2 3 1
- III. 127: is sua iecit humo monitu Tritonidis arma
2 3 4 1
- IV. 424: et laceranda suae nati dare viscera matri
2 3 1
- VI. 118: et te flava comas frugum mitissima mater
2 3 4 1
- VII. 617: nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem,
2 3 4 1
- VIII. 12: et pendeat adhuc belli fortuna, dinque
2 3 1
- VIII: 105: nec praestare ducem sceleris sibi praemia vidit,
2 3 1

Einen Zusammenhang anderer Art finden wir in folgenden Versen:

V. 518: en, quaesita diu tandem mihi nata reperta est:
2 3 1

Hier käme vielleicht auch das Gesetz a in Betracht, da im Falle der Umstellung *tandem* bei geringerer Aufmerksamkeit mit *quaesita* verbunden werden könnte.

VI. 440: cum blandita viro Procne „si gratia“ dixit
2 3 1

Hier war auch das Gesetz C wirksam. Es ist angemessen, daß der Name der sprechenden Person unmittelbar vor der direkten Rede steht.

VIII. 840: et vicina suas tendens super aequora palmas
2 3 1

Die Wörter *tendens palmas* sind hier gerade so behandelt wie sonst Attribut und Substantiv.

XIII. 952: et purgante nefas noviens mihi carmine dicto
2 2 1

Würde die Umstellung vorgenommen, so könnte *noviens* fälschlich mit *purgante* verbunden werden. Jedoch ist die Zusammengehörigkeit von *noviens dicto* mindestens ebenso eng,

wie die von Attribut und Substantiv und die Umstellung verbietet sich schon aus diesem Grunde.

Warum ist an all diesen Stellen die I. Form des Hexameters (mit Penthemimeres) gewählt worden? Ich glaube, man würde sehr irren, wenn man hier an eine Bevorzugung der Pentthemimeres dächte. Eine solche Annahme verbietet sich schon mit Rücksicht auf die Seite 53 ff angeführten Stellen. Es sind gewiß andere Gründe vorhanden. Vor allem kommt hier das Gesetz C in Frage. Es ist gewiß keine „natürliche“ Wortstellung, wenn zusammengehörige Wörter ohne Not so entfernt von einander stehen. Oft handelt es sich auch noch um unbetonte Epitheta ornantia, deren Voranstellung schon im Hinblick auf das Gesetz B nicht erwünscht ist.

Ich vermute aber, daß hier noch ein anderer Grund vorhanden war. Wir wissen, daß es die Dichter liebten, Attribut und Substantiv so zu stellen, daß das eine vor der Pentthemimeres oder Hephthemimeres, das andere am Schlusse des Verses stand. Es handelt sich da um die Hauptzäsuren des Verses. Man hat daraus wohl nicht mit Unrecht auf die vollberechtigte Geltung der Hephthemimeres geschlossen. Nun ist aber die Trithemimeres kein Haupteinschnitt des Verses. Sie darf also nicht ohne Not noch besonders hervorgehoben werden. Man versuche einmal die Umstellung vorzunehmen und vergleiche folgende Verse:

pars viridis in mole sedens siccare capillos
pars in mole sedens viridis siccare capillos

oder

quid blandis mea colla tenes ignare lacertis?
quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
et iuvenem prosternite humi magica arma moventem!
et prosternite humi iuvenem magica arma moventem!
et totum laniata sinus percensuit orbem
et laniata sinus totum percensuit orbem.

Man wird zugeben, daß die Trithemimeres allzustark hervorgehoben würde, wenn ihr solche Wörter, die syntaktisch zu dem letzten oder vorletzten Worte des Verses gehören, unmittelbar vorangingen. Ich finde es ganz natürlich, daß Ovid eine solche Wortstellung dort, wo er es tun konnte, vermieden hat.

Unerklärt bleibt die gewählte Wortstellung im Verse:

XIV. 632: *nec sentire sitim patitur bibulaeque recurvas*

radicis fibras labentibus inrigat undis.

Ich würde hier die Wortstellung

nec patitur sentire sitim bibulaeque recurvas

erwarten. Diese Variante finde ich auch in einer alten Rezension von Weber im *Corpus Petarum Latinorum* (Frankfurt 1833). Ob diese Lesart auch handschriftlich bezeugt ist, habe ich hier in dem kleinen Provinzorte mit den mir zur Verfügung stehenden Hilfsmitteln leider nicht feststellen können.

Ich fasse die Resultate dieser Untersuchung in folgenden Sätzen zusammen:

1. Die zwei Formen des Hexameters mit Wortende nach der 3. Hebung und mit Wortende nach der 2. und 4. Hebung und nach dem 3. Trochäus sind mit Ausschluß aller anderen gleichberechtigt.

2. Steht dem Dichter die Wahl frei, so

a) sind vor allem die Gesetze A, a, B und C (vgl. S. 15) für die Wortstellung maßgebend.

b) Sonst gibt Ovid der II. Form (mit 3 fachem Einschnitt) den Vorzug, insbesondere, wenn nach der Hephthemimeres eine Sinnespause eintritt.

c) Steht von zwei syntaktisch eng zusammengehörigen Wörtern das eine am Schlusse des Verses, so hat Ovid es vermieden, das andere unmittelbar vor die Trithemimeres zu stellen.

3. Ovid scheint in Versen mit 3 fachem Einschnitt die Hephthemimeres und nicht den Einschnitt nach dem 3. Trochäus als Hauptzäsur betrachtet zu haben.

Kotzman, im Mai 1914.

Agenor Artymowicz.

Урядова часть.

I. Учительський збір.

А) До учительського збору прийшли в шкільнім році 1913 14:

1. **Орелецький Теодозій**, заступник учителя рисунків від 15. IX. 1913 (Р. Р. Шк. Кр. з 18. IX. 1913 ч. 15952).
2. **о. Волошак Станіслав**, заступник учителя релігії від 15. IX. 1913 (Р. Р. Шк. Кр. з 20. IX. 1913 ч. 15443).
3. **Семака Сидір**, заступник учителя гімнастики від 16. X. 1913 (Р. Р. Шк. Кр. з 13. IX. 1913 ч. 12541).

Б) Учительський збір покинули з кінцем шкільного року 1912/13 або підчач шкільного року 1913 14:

1. **Костинчук Константин.**
2. **о. Жак Володислав.**

В) Учительський збір з кінцем шкільного року 1913 14:

а) Директор:

1. **Др. Артимович Агенор**, учив грецької мови в IV. б класі і пропедевтки філософії в VII. класі; тижнево 6 годин.

б) Професори і дійсні учителі:

2. **Вальнер Едвард**, ц. к. професор, приділений до служби при ц. к. гімназії у Вижниці.
3. **Войнович Дмитро**, ц. к. професор, завідаватель археологічного кабінету, господар V. б класи, учив латинської мови в V. б класі і грецької мови в III. б і VI. класі; тижнево 16 годин.
4. **Голубович Іван Евген**, ц. к. професор, завідаватель бібліотеки для бідних учеників, господар IV. б класи, учив німецької мови в IV. а, IV. б, VI. і VII. класі, а географії і історії в II. а, II. б і II. в класі; тижнево 24 год.
5. **Гошовський Іван**, ц. к. професор, почесний член громад Малятинці, Ставчани і Южинець, завідаватель природописного кабінету, учив

натуральної історії в I. а, II. а, II. б, II. в і VI. класі, а фізики в III. а, III. б, III. в і IV. б кл.; тижнево 19 год.

6. **Галензовський Евзедій**, ц. к. професор, завідаєль бібліотеки для учителів, господар VI. класи, учив латинської мови в II. а, VI. і VIII. класі, а грецької мови в III. в класі; тижнево 22 год.

7. **Доспіль Осип**, ц. к. професор, завідаєль фізикального кабінету, учив математики в I. б, IV. а, IV. б, V. а, V. б і VIII. кл., а фізики в VII. класі; тижнево 21 год.

8. **о. Катеринюк Петро**, ц. к. професор, учив гр.-прав. релігії в I.—VIII. і в приготівці; тижнево 22 год. і 3 екзорти.

9. **Мигалюк Микола**, ц. к. дійсний учитель, господар V. а класи, учив латинської мови в II. в кл., грецької мови в V. а і VII. кл. і писаня в I. б кл.; тижнево 16 год.

10. **Равлюк Микола**, ц. к. дійсний учитель, завідаєль бібліотеки для учеників, господар VII. кл., учив латинської мови в IV. а і VII. кл., а української мови в III. а і VIII. кл.; тижнево 17 год.

11. **Рудницький Лев**, ц. к. професор, завідаєль істор.-геогр. кабінету, господар IV. а кл., учив географії і історії в III. б, IV. а, IV. б, VI. і VIII. кл.; тижнево в I. курсі 21, в II. 20 год.

12. **о. Сімович Апольон**, ц. к. професор, конс. радник, гр.-кат. парох, член місцевої і повітової ради шкільної, учив гр.-кат. релігії в I.—VIII. кл. і в приготівці; тижнево 18 год. і 2 екзорти.

13. **Цісик Омелян**, ц. к. дійсний учитель, господар I. б кл., учив латинської мови в I. б кл., німецької мови в V. а, V. б і VIII. кл. і української мови в III. в і VII. кл., тижнево 21 год.

в) Заступники учителів:

14. **Андрієвич Евген**, господар II. в класи, учив німецької мови в II. б, II. в, III. а, III. б і III. в кл.; тижнево 24 год.

15. **Бажалук Микола**, апробов. з натуральної історії на цілу, а з математики і фізики на низшу гімн., учив натуральної історії в I. б, V. а і V. б кл., фізики в IV. а кл., географії в I. а і I. б кл. і математики в II. а, II. б і II. в кл.; тижнево 24 год.

16. **Бекул Іван**, апробов. з історії і географії на цілу гімназію, господар II. а кл., учив історії і географії в III. а, III. в, V. а, V. б і VII. класі, а німецької мови в II. а кл.; тижнево 25 год.

17. **Вацик Евген**, господар VIII. кл., учив математики в I. а, III. а, III. б, III. в, VI. і VII. кл., фізики в VIII. кл. і пропедевтики філзофії в VIII. класі; тижнево в I. курсі 23, в II. 24 год.

18. **о. Волощак Станіслав**, рим.-кат. парох, учив рим.-кат. релігії тижнево 9 годин.

19. **Гладкий Василь**, апробов. з української мови на цілу, а з латинської і грецької мови на низшу гімназію, господар III. б кл., учив латинської мови в III. б кл., а української мови в I. б, II. а, III. б, IV. а і V. а кл.; тижнево 21 год.

20. **Дяків Павло**, господар I. а кл., учив української мови в V. б класі, німецької мови в I. а і I. б кл., латинської мови в I. а кл. і писаня в I. а класі; тижнево 22 год.

21. **Корженьовський Іван**, господар III. в класи, учив латинської мови в III. в і IV. б кл., а української мови в IV. б і VI. кл.; тижнево 18 годин.

22. **Орелецький Іван**, господар III. а кл., учив латинської мови в III. а і V. а кл., а грецької мови в III. а і VIII. кл.; тижнево 22 год.

23. **Осадець Юрій**, господар II. б класи, учив латинської мови в II. б кл., грецької мови в IV. а і V. б кл. і української мови в II. б і II. в класі; тижнево 21 год.

г) Учителі гімнастики:

24. **Бажан Василь**, ц. к. учитель гімнастики, учив гімнастики в I. а, I. б, II. б, II. в, III. а, III. в і V.—VIII. кл.; тижнево 22 год.

25. **Семака Сидір**, заступник учителя гімнастики, учив гімнастики в I.—IV. кл., V. а і VII. кл.; тижнево 24 год.

л) Учитель рисунків:

26. **Орелецький Теодозій**, заступник учителя рисунків, учив рисунків в I.—IV. кл.; тижнево 20 год.

д) Учитель приготівки:

27. **Хемійчук Микола**, ц. к. дійсний учитель, учив в приготівці всіх предметів крім релігії; тижнево 26 год.

е) Учитель мойс. релігії:

28. **Майзельман Вольф**, народний учитель, учив мойс. релігії тижнево 8 годин.

ж) Помічні учителі:

Др. Артимович Агенор (див. ч. 1), учив англійської мови в 1 курсі; тижнево 3 год.

Голубович Іван Евген (див. ч. 4), учив стенографії в 2 курсах; тижнево 4 год.

Доспіль Осип (див. ч. 7), учив французької мови в 1 курсі; тижнево 3 год.

Орелецький Теодозій (див. ч. 26), учив рисунків в V.—VIII. кл. тижнево 2 год.

о. Сімович Аполон (див. ч. 12), учив гр.-кат. церковного співу тижнево 1 годину.

Хемійчук Микола (див. ч. 27), учив сьвіцького співу в трох курсах тижнево 6 годин, а гр.-прав. церковного співу тижнево 2 год.; разом 8 годин.

Відпустки:

1. **Вацик Евген**, від 10. X.—9. XI. 1913 (Р. Р. Шк. кр. з 20. IX. 1913, ч. 16236).

2. **Орелецький Іван**, від 1. III.—31. III. 1914 (Р. Р. Шк. кр. з 20. II. 1914, ч. 2981).

3. **Осадець Юрій**, від 1. V.—31. V. 1914 (Р. Р. Шк. кр. з 16. IV. 1914, ч. 7613).

II. Плян науки.

Наука відбувала ся після пляну, приписаного розп. мін. з 20./III. 1909, ч. 11662, розп. з 30. IV. 1910, ч. 3957 тай розп. з 29./VII. 1913, ч. 34307.

I.—II. кляса: Викладовою мовою для римо-кат. і мойс. релігії тай німецької мови була німецька мова, для всіх иньших предметів українська.

III.—VIII. кляса: Викладовою мовою для греко-прав. і гр.-кат. релігії, для української і латинської мови тай математики була мова українська, для всіх иньших предметів, крім грецької мови в III. клясі, німецька мова.

При науці рим.-кат. релігії послуговував ся катехит відповідно до Р. М. з 25. I. 1905, ч. 4278 в разі потреби також польською мовою.

Надобовязкові предмети були такі:

1. *Англійська мова*, в однім відділі по 3 год. тижнево.
2. *Французька мова*, в однім відділі по 3 год. тижнево.
3. *Стенографія*, в двох курсах по 2 год. тижнево.
4. *Вільноручні рисунки* для V.—VIII. кл., в однім курсі по 2 год. тижнево.
5. *Сьвіцький сьпів*, в трох курсах по 2 год. тижнево.
6. *Православний церковний сьпів* в двох відділах по 1 годині тижнево.
7. *Гр.-кат. церковний сьпів*, в однім курсі по 1 год. тижнево.

III. Шкільні підручники в шк. р. 1913/14.

Релігія: *а) для православних:* *I. кляса:* Семака: Історія біблійна старого завіта. — *II. кляса:* т. с.: Історія біблійна нового завіта. — *III. кляса:* т. с.: Наука християнської віри і моральности. — *IV. кляса:* т. с.: Літургіка церкви православної. — *V. кляса:* т. с.: Наука догматики церкви православної. — *VI. кляса:* т. с.: Учебник науки моральної. — *VII. кляса:* т. с.: Церковна історія. — *VIII. кляса:* т. с.: Християнська апольоґетика. — *б) для греко-католиків:* *I. кляса:* Більший катехизм християнсько-католицької релігії. — *II. кляса:* т. с. — *III. кляса:* Торонський: Літургіка гр.-кат. церкви, 3. вид.; т. с.: Історія біблійна старого завіта, 2. вид. — *IV. кляса:* т. с.: Історія біблійна нового завіта. — *V. кляса:* т. с.: Християнсько-католицька догматика фундаментальна і апольоґетика, 2. вид. — *VI. кляса:* т. с.: Християнсько-католицька догматика частна (наука о вірі). — *VII. кляса:* Дорожинський: Християнсько-католицька етика. — *VIII. кляса:* Ваплер-Стефанович: Історія Християнсько-католицької церкви. — *в) для римо-католиків:* *I. кляса:* Großer Katechismus der kathol. Religion. — *II. кляса:* т. с. — *III. кляса:* Zetter: Katholische Liturgik, 5 Aufl.; Fischer: Geschichte der göttlichen Offenbarung des alten Bundes, 10. Aufl. — *IV. кляса:* т. с.: Geschichte der göttlichen Offenbarung des neuen Bundes, 10. Aufl. — *V. кл.:* König: Lehrbuch für den kath. Religionsunterricht, I. Kurs: Allgemeine

Glaubenslehre, 11. u. 12. Aufl. — *VI. кляса*: т. с.: т. с.: III. Kurs: Besondere Glaubenslehre, 11. und 12. Aufl. — *VII. кляса*: т. с.: т. с.: IV. Kurs: Die Sittenlehre, 13. Aufl. — *VII. кляса*: Bader-Meisow: Lehrbuch der Kirchengeschichte.

Українська мова: *I.—IV. кл.*: Смаль-Стоцький—Гартнер: Руська граматика, 2. вид. — *I. кляса*: Шпойнаровський—Кумановський: Руська читанка для першої кляси, 2. вид. — *II. кляса*: Шпойнаровський: Руська читанка для другої кляси. — *III. кляса*: Руська читанка для третьої. — *IV. кляса*: Руська читанка для четвертої кляси. — *V. i VI. кляса*: Павчовський: Віймки з укр.-руської письменности XI.—XVIII. ст.; Барвінський: Віймки з української усної словесности народної, 3. вид. — т. с.: Огляд історії української літератури до кінця XVIII. ст. — *VII. кл.*: т. с.: Віймки з української народної літератури XIX. ст., часть I., 4. вид. — *VIII. кляса*: т. с.: т. с., часть II.; Лучаковський: Взори поезії, 2. вид.

Німецька мова: *I.—IV. кл.*: Willomitzer-Tschinkel: Deutsche Sprachlehre, 13. Aufl. — *I. i II. кляса*: Stritof: Deutsches Lesebuch für die I. und II. Klasse, 2. Aufl. — *III. кляса*: Stritof: Deutsches Lesebuch für die III. Klasse. — *IV. кляса*: dto: Deutsches Lesebuch für die IV. Klasse. — *V. кляса*: Lampel: Deutsches Lesebuch, 1. Teil (für die V. Kl.), 6. Aufl.; Langer: Grundriß der deutschen Literaturgeschichte, 1. Heft (für die V. Klasse). — *VI. кляса*: Lampel: Deutsches Lesebuch, 2. Teil (für die VI. Klasse), 7. Aufl.; Langer: Grundriß der deutschen Literaturgeschichte, II. Heft (für die VI. Klasse). — *VII. кляса*: Lampel: Deutsches Lesebuch, 3. Teil (für die VII. Klasse), 4. Aufl.; Langer: Grundriß der deutschen Literaturgeschichte, III. Heft (für die VII. Kl.). — *VIII. кляса*: Lampel: Deutsches Lesebuch, 4. Teil (für die VIII. Klasse), 2. Aufl.

Латинська мова: *I. кляса*: Гавлер-Кобилянський: Латинські вправи для першої кляси; Самолевич-Цеглинський: Граматика латинська для I. i II. кляси. — *II. кляса*: Гавлер-Тірон: Латинські вправи для другої кляси. — *III. кляса*: Голїнг-Кмищкевич: Хрестоматія з Корнелія Непоса і Кв. Курція Руфа; Самолевич-Огоновський: Граматика латинської мови, ч. II., 2. вид.; Прухніцький-Огоновський: Латинські вправи для третьої кляси. — *IV. кляса*: Макарушка: Caesaris commentarii de bello Gallico; Прухніцький-Огоновський: Латинські вправи для IV. кл. Граматика як в III. клясі. — *V. кляса*: Golling: Ovidii Nasonis carmina selecta, 5. Aufl.; Caesar як в IV. кл.; Zingerle: T. Livii a. u. c. lib. I., II., XXI., XXII., etc., 7. Aufl.; Кобилянський: Стилістичні вправи після Овіда і Лівія. — *VI. кл.*: Макарушка: Cr. Salustii bellum Jugurthinum; Nohl: Ciceros Reden in Catiilinam, 8. Aufl.; Klouček: Vergils Aeneis nebst ausgewählten Stücken der Buc. u. Georg., 7. Aufl.; Граматика як в III. кл.; Кобилянський: Стилістичні вправи. — *VII. кляса*: Schiche: Auswahl aus Ciceros philosophischen Schriften; Schuster: Briefe des jüngeren Plinius etc.; Biese: Römische Elegiker in Auswahl, 2. Aufl.; Граматика як в III. кл.; Кобилянський: Стилістичні вправи. — *V.—VIII. кл.*: т. с.: Русько-латинський словарець. — *VIII. кляса*: Müller-Christ: Tacitus Annalen I. Band (Ab. exc. D. Aug. I.—VI.), Tiberius; т. с.: т. с., Germania, 2. вид.; Keller-Hausner: Q. Horatius Flaccus, 3. Aufl.; Кобилянський: Стилістичні вправи.

Грецька мова: *III. класа:* Роздольський: Грецькі вправи; Цеглинський: Грецька грамати́ка. — *IV. класа:* Curtius-Hartel-Weigel: Griechische Schulgrammatik, 25. Aufl.; Schenkel-Schenkel-Weigel: Griechisches Elementarbuch, 20. Aufl. — *V. класа:* Dr. Georg Heidrich: Arrians Anabasis, I. Teil, Text; Schenkel-Schenkel-Weigel: Übungsbuch zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Griechische, 11. Aufl.; Christ: Homers Ilias in verkürzter Ausgabe, 3. Aufl.; Grammatik wie in der IV. Klasse. — *VI. класа:* Scheindler: Herodot, Auswahl für den Schulgebrauch, I. Teil, Text, 2. Aufl.; Homers Ilias und Übungsbuch wie in der V. Klasse; Grammatik wie in der IV. Klasse. — *VII. класа:* Cauer: Homers Odyssee, 4. Aufl.; Wotke: Demosthenes' ausgewählte Reden, 5. Aufl.; Kral: Platonis Apologia et Crito; Grammatik und Übungsbuch wie in der V. Klasse. — *VIII. класа:* Christ: Platons Phaidon; Kral: Platonis Apologia et Crito; Christ: Platons Euthyphron; Altenberg: Euripides' Medea; Grammatik und Übungsbuch wie in der V. Klasse.

Історія: *II. класа:* Mayer: Lehrbuch der Geschichte für die unteren Klassen der Mittelschulen, I. Teil: Altertum, 6. Aufl. — *III. класа:* dto: II. Teil: Mittelalter, 7. Aufl. — *IV. класа:* dto: III. Teil: Neuzeit, 5. Aufl. — *V. класа:* Bauer: Lehrbuch der Geschichte des Altertums für die oberen Klassen des Gymnasiums. — *VI. класа:* dto: dto; Zeehe Andreas: Lehrbuch der Geschichte für die oberen Klassen des Gymnasiums, II. Teil, 4. Aufl. — *VII. класа:* dto: dto, III. Teil, 3. Aufl. — *VIII. класа:* Hannak-Schober-Machaček: Österreichische Vaterlandskunde für die oberen Klassen der Mittelschulen, 17. Aufl. — *II.—VIII. кл.:* Schubert-Schmidt: Historisch-geographischer Schulatlas, 2. Aufl.

Географія: *I. класа:* Умляуфт-Кордуба: Підручник географії. I. часть, 2. вид. — *II. класа:* Immendörffer: Lehrbuch der Erdkunde für die österreichischen Mittelschulen, II. Teil, 2. Aufl. — *III. класа:* dto: dto, III. Teil. — *IV. класа:* Mayer: Geographie der österr.-ungar. Monarchie (Vaterlandskunde) für die IV. Klasse, 8. Aufl. — *V. класа:* Müllner: Erdkunde für Mittelschulen, IV. Teil (für die V. Kl.). — *VI. класа:* dto: dto, V. Teil, (für die VI. Kl.), — I.—VI. und VIII. Klasse: Kozenn-Heidrich-Schmidt: Geographischer Atlas für Mittelschulen, 42. Aufl. oder: Richter-Müller: Schulatlas, 3. Aufl.

Математика: *I. і II. класа:* Огоновський: Учебник арифметики для низших клас середних шкіл, часть I. для I. і II. класи, 4 вид.; Мочник-Савицький: Наука геометрії для низших клас, часть I. для I. і II. класи, 2. вид. — *III. класа:* Огоновський: Учебник арифметики, часть II. для III. класи, 3. вид.; Савицький: Наука геометрії etc., часть II. для III. класи. — *IV. і V. класа:* Левицький-Огоновський: Альгебра для висших клас середних шкіл, часть I.; Савицький: Геометрія для висших клас середних шкіл. — *VI., VII. і VIII. класа:* Левицький-Огоновський: Альгебра для висших клас середних шкіл, часть II., Jelinek: Logarithmische Tafeln für Gymnasien und Realschulen, 8. Aufl.; Геометрія як в V. класі

Натуральна історія: *I. класа:* Верхратський: зоологія і ботаніка. — *II. класа:* Schmeil-Scholz: Naturgeschichte des Tierreiches für die unteren Klassen der Mittelschulen, 2. Aufl.; Dto: Naturgeschichte des Pflan-

zenreiches, 2. Aufl. — *IV. кляса*: Ficker: Leitfaden der Mineralogie und Chemie für die IV. Klasse, 4. Aufl. — *V. кляса*: Scharitzer: Lehrbuch der Mineralogie und Geologie für die oberen Klassen, 7. Aufl.; Wettstein: Leitfaden der Botanik für die oberen Klassen, 3. Aufl. — *VI. кляса*: Schmeil-Scholz: Leitfaden der Zoologie für die oberen Klassen der Mittelschulen.

Фізика: *III. і IV. кляса*: Rosenberg: Lehrbuch der Physik für die unteren Klassen, 3. Aufl. — *VII. і VIII. кляса*: dto: Lehrbuch der Physik für die oberen Klassen, 5. Aufl.

Пропедевтика філософії: *VII. кляса*: Lindner-Leclair: Lehrbuch der allgemeinen Logik für die höheren Bildungsstätten, 4. Aufl. — *VIII. кл.*: Lindner-Lukas: Lehrbuch der Psychologie, 2. Aufl.

Надобовязкові предмети: *Французька мова*: Feichtinger: Lehrgang der französischen Sprache für Gymnasien, I. Teil, 2. Aufl. — *Стенографія*: Scheller: Lehr- und Lesebuch der Gabelsberger'schen Stenographie, 13. Aufl.

Приготівка: *Релігія*: а) *для православних*: Монастирський Коротка св'ященна історія старого і нового завіта; Іванович: Малий катехизм; б) *для греко-католиків*: Торонський-Рудович: Коротка історія біблійна старого і нового завіта для народних шкіл; Більший катехизм християнсько-католицької релігії; в) *для римо-католиків*: Schuster: Die biblische Geschichte des alten und neuen Testaments für allgemeine Volksschulen; Kleiner Katechismus der katholischen Religion. — *Українська мова*: Попович: Читанка для народних шкіл, часть III.; т. с.: Руська граматика для народних шкіл, часть II., 2. вид. — *Німецька мова*: Kummer-Branku-Hofbauer: Lesebuch für österreich. allgemeine Volksschulen, III. Teil. — *Рахунки*: Кравс-Габерманн-Попович: Четверта рахункова книжка дра Фр. Мочніка.

IV. Виказ лектури.

а) **Обовязкова лектура:**

Українська мова:

V. кляса: Крім уступів з читанки читано: Іван Франко: Захар Беркут, Панські жарти; Марко Вовчок: Оповідання.

VI. кляса: Крім уступів з читанки читано вибрані повісти Григорія Квітки-Основ'яненка; домашня лектура: О. Кобилянська: Земля.

VII. кляса: Крім уступів з читанки читано: Котляревський: Енеїда, Наталка Полтавка, Москаль Чарівник; Квітка: Усі повісти; Метлинський: Поезії; Гребінка: Приказки, Полтава; Шашкевич: Поезії; Франко: Мойсей; Федькович: Повісти.

VIII. кляса: Крім уступів з читанки трудніші вірші Шевченка і вибрані оповідання Винниченка; домашня лектура: оповідання Коцюбинського.

Німецька мова:

V. кляса: Вибрані уступи з найстаршої і середньовічної літератури після читанки.

VI. кляса: а) шкільна лектура: Lessing: Minna von Barnhelm, Nathan der Weise; Shakespeare: Macbeth; б) домашня лектура: Lessing: Emilia Galotti; Goethe: Götz von Berlichingen, Egmont; Keller: Sieben Legenden; Schiller: Kabale und Liebe.

VII. кляса: а) шкільна лектура: Goethe: Iphigenie auf Tauris; Schiller: Räuber, Wallenstein; б) домашня лектура: Goethe: Hermann und Dorothea, Torquato Tasso; Schiller: Don Karlos, Maria Stuart, Jungfrau von Orleans; Grillparzer: König Ottokars Glück und Ende.

VIII. кляса: Goethe: Faust I.; Kleist: Hermannschlacht; Stifter: Studien; Hebbel: Maria Magdalena; Ludwig: Erbförster; K. F. Meyer: Novellen in Auswahl.

Латинська мова:

III. кляса: Cornelius Nepos: Aristides, Pelopidas, Miltiades; Curtius Rufus: Молоденький вік Александра, Александер розтинає гордийський вузол, Похід до пророчні Юпітера-Гамона.

IV. кляса: C. J. Caesar: de bello Gallico I., II, VI.

V. кляса: P. Ovidius Naso: Metamorph.: quattuor aetates, Deucalion et Pyrrha, Phaeton, de raptu Proserpinae, Niobe, Daedalus et Icarus, Philemon et Baucis, Tristia: Автобіографія; Livius: Вибір з книги I., II. XXI., XXII.

VI. кляса: Sallustius: bellum Jugurth; Cicero: Catil I.; Vergilius: I., II.

VII. кляса: Cicero: de natura deorum, somnium Scipionis; Vergilii, Aen. VI., IX.; Plinii epistulae: в виборі.

VIII. кляса: Taciti Germania 1—27, Annales кн. I. і II. в виборі; Horatii Flacci carminum I.: 1, 3, 4, 8, 11, 18, 22; II.: 3, 13, 18; III.: 1, 9, 13, 21, 30; IV.: 3, 7, 12; Epod. 2, 13; Sermon. I.: 1, 9; Epist. I.: 2, 6, 10, 20.

Грецька мова:

V. кляса: Арія в виборі; Гомерова Іліяда: I., II.

VI. кляса: Гомерова Іліяда: VI., XVII., XVIII., XXII.; Геродот: I. 28—33, 85—88, II. 2, III. 1—3, 39—43, VIII. 40—96.

VII. кляса: Гомерова Одисея: I., V., VI., IX., XIX.; Демостен: III. філ.; Плятон: Оборона.

VIII. кляса: Плятон: Евт., Федон (в виборі); Евріпід: Медеа.

б) Приватна лектура:

Українська мова:

V. а кляса: Б. Грінченко: Соняшний промінь (2), Серед темної ночі (2), Під тихими вербами (3), На розпутті (2), Серед бурі (2); Іван Франко: Воа Constrictor (3), На лоні природи (1), Перехресні стежки (1), З бурливих літ (1); І. Нечуй-Левицький: Микола Джеря (5), Хмари (4), Над чорним морем (2), Кайдашева сім'я (1), Гетьман Виговський (1), Старосьвіцькі батюшки і матушки (1), Бурлачка (1); А. Чайківський: Козацька помста (6), Своїми силами (4), Віддячив ся (3), За сестрою (1), В чужім гнізді (2), З ласки родини (1), Олюнька (2); М. Коцюбинський:

Поєдинок (1), По людському (2), В путах шайтана (1), У грішний сьвіт (1); О. Кобилянська: В неділю рано зіле копала (8), Покора (1); О. Маковей: Ярошенко (3); Евг. Ярошинська: Перекинчики (4); В. Пачовський: Сонце руїни (3); М. Гоголь: Тарас Бульба (2); О. Стороженко: Марко проклятий (2); В. Барвінський: Скошений цвіт (2); Т. Шевченко: Назар Стодоля (1); В. Винниченко: Повісті й оповідання (2); Свидницький: Люборадські (1); Ф. Заревич: Хлопська дитина (1); Григорій Квітка: Маруся (1); О. Рогова: Син гетьмана (1); Л. Толстой: Живий труп (1), Козаки (3); І. Тургенєв: Ася (1), Весняні води (1); М. Устиянович: Мість верховинця (2), Страстний четвер (2).

V. б кляса: Б. Грінченко: Соняшний промінь (6), На розпутті (4), Серед бурі (2); Ів. Франко: Воа Constrictor (2), Перехресні стежки (1), Бориславські оповідання (2), Великий шум (1), Мойсей (1); І. Нечуй-Левицький: Микола Джеря (2), Хмари (5), Над чорним морем (2), Кайдашева сім'я (2), Бурлачка (5), Причепа (2), Не той став (2); А. Чайківський: За сестрою (2), З ласки родини (2); М. Коцюбинський: В путах шайтана (1); О. Кобилянська: В неділю рано зіле копала (6), Покора (1), Земля (2), До сьвіта (1), Природа (1); О. Маковей: Ярошенко (3), Залісе (2); Евг. Ярошинська; Перекинчики (2); В. Пачовський: Сонце руїни (3), Сон української ночі (1); М. Гоголь: Тарас Бульба (4), Ревізор (2); Ол. Стороженко: Марко проклятий (4); В. Барвінський: Скошений цвіт (3); В. Винниченко: Краса і сила (2); Ф. Заревич: Хлопська дитина (3); Гр. Квітка: Повісти (3); Н. Устиянович: Твори (1); Леся Українка: Твори I. (1), Лісова пісня (2); П. Мирний: Лихі люди (4); І. Тобилевич: Драми і комедії (2); П. Куліш: Чорна рада (2); Гр. Цеглинський: Кара совісти (1); Д. Лукіянович: За кадильну (2); Ізидор Воробкевич: Твори (1).

VI. кляса: В. Барвінський: Скошений цвіт (8); Бораковський: Із моря житейського (1), Як долі немає, щастя немає (1), Лихом щастя не добудеш (1); Грінченко: Серед бурі (1), Соняшний промінь (4), На розпутті (1); Заревич: Хлопська дитина (2); Ю. Кміт: Жите (1), Сповідь (1), На термін (1); Кобилянська: В неділю рано зіле копала (6), Мелянхолійний валець (1), Покора і інші оповідання (4), Царівна (1), Через кладку (2); Ст. Ковалів: Дезертир і інші оповідання (1); Кониський: Грішники (1), Непримирена (1), Молодий вік Одинця (3); Котляревський: Енеїда (1), Наталка Полтавка (1); Коцюбинський: Посол від чорного царя (1), По людському (1), Дорогою ціною (1), Поєдинок (1), Лялечка (1), На камені (1), На крилах пісні (1), В путах шайтана (1); Нечуй-Левицький: Бурлачка (1), Київські прохачі (2), Не однаковими стежками (1), Причепа (2), Старосьвіцькі батюшки і матушки (1), Хмари (3); Б. Лепкий: Цвіт щастя (1), Стріча (1), Починок (1), Закутник (1), Щаслива година (1); Лукіянович: За кадильну (2); Маковей: Наші знакомі (1); Мирний: Лихі люди (2); Осадчий: На грані 20-го століття (1); В. Пачовський: Сонце руїни (1); Старицький: Безбатченко (1), Кармелюк (1), Адам і Ева (1), Чорноморці (1), Довбуш (1), Тарас Бульба (1), Зимовий вечір (1); Старицька-Черняхівська: Гетьман Дорошенко (1); Франко: Батьківщина (5), Воа Constrictor (1), Великий шум (2), З бурливих літ і інші оповідання (1), Малий Мирон і ін. оп. (1), Манї-

пулянтка і ин. опов. (1), На лоні природи (1), Павло Граб (1), Панталаха (1), Сон князя Свѣтослава (2); Гр. Цеглинський: Аргонавти (1); Ярошинська: Перекинчики (4).

VII. кляса: Чайківський: Своїми силами (5), З ласки родини (1), Козацька помста (2), В чужім гнізді (1), Віддичив ся (1); Кобилянська: В неділю рано зіле копала (4), Природа (3), Через кладку (3), Зарібок (1), *Valse melancholique* (1), Покора (1), Некультурна (1); Тургенев: Весняні хвилі (1); Франко: Перехресні стежки (4), Панські жарти (2); Лепкий: З житя (1); Барвінський: Скошений цвіт (2); Винниченко: Брехня (2), Твори (9), Краса і сила (1); Черкасенко: Казка старого млина (2); Ібзен: Жінка з моря (2), Гедда Габлер (3); Будяк: Без людей (1); Гауптман: Візник Геншель (1); Лукіянович: За кадильну (1); Нечуй-Левицький: Хмари (4), Микола Джеря (3), Причепи (1), Над чорним морем (1), Хоткевич: Камінна душа (4); Достоевський: Грач (1), Вина і кара (3); Горький: Мальва (1), Хан і його син (1); Журбенко: Філістер (1); Коцюбинський: По людському (2), В путях шайтана (3), Твори (5); Старицький: Чорноморці (1), Юрко Довбуш (1), Тарас Бульба (1), Зимовий вечір (1); Воробкевич: Твори (1); Яцків: З творів (2); Короленко: Ліс шумить (1), Судний день (1); Грінченко: Брат на брата (2), Під тихими вербами (2), Соняшний промінь (1); Куліш: Чорна рада (1); Олесь: По дорозі в казку (1), Твори (1); Гоголь: Тарас Бульба (1); Яновська: Дзвін до церкви скликає... (1); Толстой: Відроджене (1); Леся Українка: Магом. і Айша (1), Оргія (2), Камінний господар (1), Твори I. (2); Старицька-Черняхівська: З творів (2); Вілінська: Сторінка минулого (1); Н. Романович: З творів (1); Проскурівна: Уляся (1); Пахаревський: Оповідання (1); Вороний: В саяві мрій (1).

VIII. кляса: Леся Українка: На крилах пісень (4), Думи і мрії (3), Відгуки (3), Вавилонський полон (5), Три хвилини (5), На руїнах (5), Йоганна (5), Над морем (5), Приязнь (5), Блакитна троянда (3), Касандра (6), Руфін і Прісцилла (6), На полі крови (5), У пущі (4), Камінний господар (3), Лісова пісня (8), Адвокат Мартіян (3), Оргія (1), Магомет і Айша (1); Шевченко: Катерина (21), Перебендя (21), Тополя (21), Гайдамаки (13), Черниця Маряна (13), Утоплена (13), Іван Гус (10); Франко: Маніпулянтка (4), Гриць і паніч (4), Панські жарти (4), *Voas Constrictor* (4); Тобілевич: Бурлака (1), Боднарівна (1), Наймичка (1), Розумний і дурень (1), Мартин Боруля (1), Безталанна (1), Сто тисяч (1), Батькова казка (1), Паливода 18. ст. (1), Понад Дніпром (1), Хазяїн (1), Лиха іскра поле спалить і сама щезне (1), Чумаки (1), Сава Чалий (10), Підпанки (1), Гандзя (1), Суєта (3), Житейське море (1); Черкасецько: Казка старого млина I; Винниченко: Брехня (4), Третя книжка оповіданнів (2), Великий Молох (3), Краса і сила (6), Дізгармонія (3), Чорна пантера і білий медвідь (2); Горький: Міщани (1); Крушельницький: Артистка (1); Грінченко: Серед темної ночі (1), Під тихими вербами (1); Стефаник: Дорога (10), Мое слово (10); Мирний: Твори (1); Олесь: Перша книжка творів (1), Друга (1), Третя (1); Філянський: Лірика (1), *Calendarium* (1).

Німецька мова:

V. a кляса: Goethe: Die Mitschuldigen (2), Egmont (7), Iphigenie (1); Kleist: Familie von Schrockenstein (1); Sienkiewicz: Quo vadis? (1); Suder-

mann: Die Ehre (1); Lessing: Freigeist (1), Juden (1), Minna von Barnhelm (9), Emilia Galotti (13), Nathan der Weise (3); Schiller: Räuber (14), Braut von Messina (5), Jungfrau von Orleans (11), Don Carlos (4), Wallenstein (2); Shakespeare: Der Widerspenstigen Zähmung (1), Kaufmann von Venedig (1), Julius Caesar (2), König Lear (1); Ebers: Homo sum (1); E. Wichert: Narr des Glücks (3); König Rother (1); Hauptmann: Hanneles Himmelfahrt (1); Grillparzer: Erzählungen (2); Hebbel: Judith (1), Genovefa (1); Spielhagen: Problematische Naturen (1); Björnson: Erzählungen (1).

V. *б кляса*: Lessing: Emilia Galotti (3), Minna von Barnhelm (1), Nathan der Weise (1); Kleist: Michael Kohlhaas (1); Freytag: Die Fabier (1); Goethe: Die Leiden des jungen Werthers (1), Egmont (1), Die Mitschuldigen (1); Gerstäcker: Erzählungen (1); Rosegger: Schriften des Waldschulmeisters (1), Erzählungen (1); Wolfram von Eschenbach: Parzival (1); Eichendorff: Aus dem Leben eines Taugenichts (2); Ebers: Ein Wort (1); Schiller: Don Carlos (4), Räuber (6), Wallenstein (2), Jungfrau von Orleans (2); Grillparzer: Ahnfrau (1); Franzos: Die Hexe (1); Zschokke: Erzählungen (1); Sienkiewicz: Quo vadis? (1); Hoffmann: Meister Martin (1).

VI. *кляса*: Ebers: Per aspera (1), Homo sum (1), Uarda (3); Der Kaiser (1), Die Schwestern (1), Eine ägyptische Königstochter (2), Die Nilbraut (2), Serapis (2), Josua (1), Ein Wort (2), Im Schmiedefeuer (1); Hauff: Sämtliche Werke (1); Kleist: Sämtliche Werke (1); Choinski: Eine Sonne im Erlöschen (1); Freytag: Die Fabier (3), Die verlorene Handschrift (1), Soll und Haben (2), Die Ahnen (4); Ganghofer: Der Mann im Salz (3); Gerstäcker: Sämtliche Werke (1); Riehl: Land und Leute (1), Die Familie (2); Karl Becker: Erzählungen aus der alten Welt (1); Grün: Sämtliche Werke (2); Hammerling: Aspasia (1); Felix Dahn: Attila (1), Die Kreuzfahrer (1), Herzog Ernst von Schwaben (1), Gelimer (1), Ein Kampf um Rom (2); Spielhagen: Problematische Naturen (1), Sturmflut (1); Goethe: Torquato Tasso (1); Scheffel: Trompeter von Säckingen (2); Grillparzer: Sämtliche Werke (1); Bulwer: Die letzten Tage von Pompeji (1); Hoffmann: Meister Martin (1); Rosegger: Peter Mayr (1), Die Försterbuben (1); Ertl: Die Leute vom blauen Guckuckshaus (1); K. F. Meyer: Huttens letzte Tage (1); Schiller: Wallenstein (1), Jungfrau von Orleans (1), Sämtliche Werke (1).

VII. *кляса*: Schiller: Don Carlos (1), Maria Stuart (1), Prinzessin Turandot (1), Sämtliche Werke (5); Goethe: Hermann und Dorothea (2), Sämtliche Werke (4); F. Dahn: Attila (1); Sienkiewicz: Quo vadis? (3); Chamisso: Sämtliche Werke (1); Spielhagen: Hammer u. Ambos (2); Otto Ludwig: Der Erbförster (2); Freytag: Die verlorene Handschrift (1), Die Ahnen (3), Die Fabier (1); Grillparzer: Sämtliche Werke (1); Ebers: Kleopatra (1), Per aspera (1), Die Nilbraut (1), Eine ägyptische Königstochter (1), Homo sum (2), Uarda (2), Der Kaiser (1); Lessing: Sämtliche Werke (1); Wieland: Oberon (1), Ausgewählte Werke (1); Scheffel: Ekkehard (1), Der Trompeter von Säckingen (1); Uhland: Sämtliche Werke (2); Konrad F. Meyer: Versuchung des Pascara (2); Rosegger: Peter Mayr (1); Rückert: Sämtliche Werke (1); Kleist: Michael Kohlhaas (2); Hammerling: Sämtliche Werke (1); Shakespeare: Sämtliche Werke (1).

VIII. кляса: Grillparzer: Das goldene Vließ (2), Ahnfrau (1); Hebbel: Gyges und sein Ring (3), Demetrius (2), Agnes Bernauer (2), Herodes und Marianne (3), Judith (3), Diamant (1); Ludwig: Makkabäer (2); Schiller: Kabale und Liebe (1), Braut von Messina (1); Hauptmann: Weber (2), Einsame Menschen (2), Hanneles Himmelfahrt (3); Sudermann: Ehre (3), Glück im Winkel (3), Die drei Reihfederen (1), Es lebe das Leben (2); Stifter: Bunte Steine (1); Zschokke: Novellen (1); Ibsen: Volksfeind (1), Die Frau vom Meer (1), Bund der Jugend (1); Gutzkow: Uriel Akosta (2); Molière: Tartuffe (1); K. F. Meyer: Die Versuchung des Pescara (1); Kleist: Ruthesileia (1), Kätchen von Heilbronn (1), Der zerbrochene Krug (2); Ebers: Per aspera (1).

Латинська мова:

III. а кляса: Cornelius Nepos: Simon (25); Curtius Rufus: Александер ладнає грецькі справи (24), Александер іде походом на Азю (12).

III. б кляса: Cornelius Nepos: Ераминondas (7); Curtius Rufus: Похід до пророчи Юнітера-Гамона (10).

III. в кляса: Cornelius Nepos: Aristides (30), Simon (32), Ераминondas (2), T. Pomponius Atticus (2); Curtius Rufus: Memorabilia Alexandri Magni III. (31), V. (28).

IV. а кляса: Caesar: De bello Gallico: II. (10), III. (13), VII. (3); De bello civili I. (2).

IV. б кляса: Caesar: De bello Gallico: II. (20), III. (20); De bello civili: I. (2), II. (1), III. (1).

V. а кляса: P. Ovidius Naso: Phaethon (25), De raptu Proserpinae (2); Livius: IV. cap. 1—8 (27), VI. cap. 34—35, 39—43 (5), VIII. cap. 8—11 (1), XXVI. cap. 9 (1), XXXIX. cap. 49—52 (1).

V. б кляса: Livius: V. cap. 41—42 (2), III. cap. 26—29 (2), VI. cap. 34—43 (1), VIII. cap. 8—11 (5), XXVI. cap. 9 (6), XXVIII. cap. 8—10 (1), XXX. cap. 19 (1), XXXIX. cap. 49—52 (2).

VI. кляса: Vergilius: Aeneis: IV. (11); Cicero: Orat. in Catilinam II. (2), IV. (2); Sallustius: Bellum Catilinae (2).

VII. кляса: Cicero: Tuscul. disp. (1), de officiis (2), de re publica (3); Vergilius: Aeneis: III. (1), IV. (4), X. (2).

VIII. кляса: Horatius: Satir. II. 3 (3), de arte poetica (4).

Грецька мова:

V. а кляса: Гомерова Іліяда: II. 418-fin. (12).

V. б кляса: Гомерова Іліяда: III. (8).

VI. кляса: Гомерова Іліяда: III. (2), IX. (1); Геродот: I. cap. 23—24 (2), I. cap. 85—88 (1), I. cap. 204—214 (2), III. cap. 14—15 (2), V. cap. 49—54 (1), VI. cap. 94—120 (1), VII. cap. 133—144 (2), VII. cap. 172—177 (2), IX. 1—20 (1); Плютарх: Аристид (1).

VII. кляса: Демостен: Περὶ τῆς ἐπιφύσεως (44); Плятон: Κρίτων (13).

VIII. кляса: Номер: Od. III. (1), XIII. (1); Dem.: Phil. III. (3), Olynth. III. (1); Plato: Crito (8), Gorgias в виборі (1), Protagoras в виборі (3); Sophocles: Antigone (3).

V. Теми до письмених задач в висших клясах:

а) в українській мові:

V. а кляса: 1. До вибору: а) Вразіне погідної ночи на душу чоловіка; б) Кіцмань в осені (дом.). 2. Зріст і упадок асирійської держави (шк.). 3. На основі читаних колядок написати їх характеристику, час і значіне (шк.). 4. До вибору: О скільки дасть ся доказати правдивість отсих думок:

а) Дурний, хто помилок лякаючись
Не сьміє брати ся до діла —
Так як-би я не їв лякаючись,
Щоб кришка в голосницю не влетіла. [І. Франко.]

б) Мужню силу хоч похилить горе
Та не зломить, в підлість не поверне
Так і сьвічку хоч схили до долу
Свого сьвітла в низ вона не зверне. [І. Франко.] (дом.)

5. На колядці: „Облога города“ виказати її історичний підклад (шк.). 6. До вибору: а) Що впливає ще й сььогодні на зміну поверхні землі; б) *Ferro posentius augum* [Ovid.] (дом.). 7. О скілько можна назвати народні думи частиною історії укр. народа (шк.). 8. Пан-отець з „Панських жартів“ І. Франка як тип учителя народа (шк.). 9. Історична основа у Вовчковім оповіданю „Маруся“ (дом.). 10. Як ми найкраще відсвяткуємо столітні уродини Т. Шевченка (шк.).

V. б кляса: 1. До вибору: а) Змалювати постать П. Подуботка на основі поеми Ст. Руданського: „П. Подуботок; б) Пояснити народну приповідку:

Не той убогий, хто мало має
А той, хто богато жадає.

в) Пояснити слова Т. Шевченка:

„Не цурай ся того слова,
Що мати сьпівала
Як малого повивала
З малим розмовляла.“

г) Пояснити народну приповідку:

Повний колос гнеть ся до землі
А пустий до гори сторчить. (дом.).

2. Технітка складаня і писаня книг на Україні в старій добі письменства (шк.). 3. До вибору: а) Що таке устна словесність і яке її значіне для історії і літератури; б) Як повстали колядки і шедрівки і який їх первісний зміст (шк.). 4. До вибору: а) Маланчин вечір [опис], б) Як подорожував чоловік колись а тепер (дом.). 5. Як тай після чого ділимо історію укр. літератури (шк.). 6. До вибору: а) Що я маю головню підчеркнути в рефераті виголошенім з нагоди 100-літних роковин уродин Т. Шевченка; б) Пояснити слова І. Франка:

„Немає друга понад мудрість,
Ні ворога над глупоту

Так як нема любови в світі
Над матірню любов святу.“

- в) Що з того, що я досі читав мені найліпше подобало ся і чому?
г) Термометер, його конструкція і значіне (дом.). 7. Подати загальну характеристику наших найстарших літературних пам'яток [XI. в.] (шк.). 8. Провідні думки в поемі І. Франка „Каменярі“ (шк.). 9. Із повісти І. Франка: „Захар Беркут“: а) Захар Беркут як громадянин [характеристика]; б) Боярин Тугар Вовк [характеристика] (дом.). 10. Т-зв. Несторова літопись: справа її авторства, її жерела і значіне (шк.).

VI. *кляса*: 1. Які повісти мали ми в старині? (шк.). 2. Жіночі типи в творах Григ. Квітки-Основ'яненка (дом.). 3. Історична основа Слова о полку Ігоревім і опис битви над Каялою (шк.). 4. Як Квітка представляє нам у своїх повістях повіря і народні звичаї (дом.). 5. Суспільно-політичні боротьби в часах Салюста (шк.). 6. Початки друку та брацький рух на Україні (шк.). 7. До вибору: а) Вдача, сьвітогляд і громадський устрій у наших предків перед заснованем київської держави; б) Пояснити двовірш Франка:

„Скупий не пан своїх засіків повних,
А сторож і приставник і невольник.“

- в) Пояснити слова Шевченка:

„Найду долю, одружу ся
Не найду, втоплю ся,
Та не продам ся нікому
В найми не наймлю ся.“

- г) переклади сьв. письма на народну мову з початком другої доби української літератури (дом.). 8. Промова ученика VI-ої кляси, що заохоче до пильнійшої науки рідної літератури і історії (шк.). 9. Характеристика Михайла і Сави в повісти Кобилянської „Земля“ (дом.). 10. Представники літературної полеміки (шк.).

VII. *кляса*: 1. Чим цікава для нас література козацької доби? (шк.). 2. До вибору: а) Опис пекла у Вергілія, Дантого і Котляревського; б) Чому починаємо від Котляревського нову добу української літератури? (дом.). 3. Поворот до народности і генеза фольклорного руху в західній Европі (шк.). 4. До вибору: а) Гуцульщина в українській літературі; б) Характеристика повістий Федьковича (дом.). 5. Головні мотиви в поезіях Амвр. Метлинського (шк.). 6. Генеза „Салдатського Патрета“ і „Марусі“ (шк.). 7. До вибору: Причини і наслідки франц. революції; б) Великодні звичаї з текстом і поясненнями гагілок (дом.). 8. Початки українського літературного руху в австрійській Україні (шк.). 9. До вибору: а) Житє Гевреїв серед пустині [На підставі „Мойсея“]; б) Мойсей — Франко. На скільки дасть ся таке порівнанє зробити? (дом.). 10. Мої думки з кінцем шкільного року (шк.).

VIII. *кляса*: 1. Чому вірш Шевченка „Причинна“ називаємо баядою? (шк.). 2. До вибору: з) Сава Чалий в історії і в літературі; б) Соціальний бік в оповіданях Винниченка; в) Добро найкраще на сьвітї — то братолюбіє (дом.). 3. Петро Великий, Катерина II. і Микола I. в поезії Шевченка (шк.). 4. До вибору: а) Шевченко і Геть-

манщина; б) Заслуги Костомарова для української історіографії; в) Сьвітгляд Шевченка на підставі ліричних рефлексій в його віршах з першої доби літературної діяльності (дом.). 5. Хід думок в Шевченковій поемі „Кавказ“ (шк.). 6. До вибору: а) Художний бік в творчості Коцюбинського; б) Про потребу організації серед мужицьких мас — промова виголошена на народних зборах; в) Вплив еміграції на українське село (дом.). 7. Масонські льожі і брацтво Кирила і Методія.

б) в німецькій мові:

V. а *кляса*: 1. Das märchenhafte Element in der nordischen Nibelungensage. (S.). 2. Das Eisen und seine Bedeutung. (H.). 3. Die Kulturbestrebungen Karls des Großen. (S.). 4. Die Fahrenden und ihre Bedeutung. (H.). 5. Rüdiger von Bechelaren — ein Muster der Ritterehre und Tugend. (S.). 6. Laubwald und Nadelwald (ein Vergleich). (H.). 7. Minnesangs Frühling in Deutschland. (S.). 8. Meine Knabenzeit. (S.). 9. Der Verfall der höfischen Poesie in Deutschland. (S.).

V. б *кляса*: 1. Der Gedankengang im Hildebrandsliede. (S.). 2. Die Bedeutung der Flüsse für die Entwicklung der menschlichen Kultur. (H.). 3. Die Kulturbestrebungen Karls des Großen (auf Grund der Schullektüre). (S.). 4. Der allgemeine Charakter der deutschen Literatur im Zeitalter der Kreuzzüge. (S.). 5. Die nordische und die deutsche Gestalt der Nibelungensage. (H.). 6. Die Stoffe der höfischen Epik. (S.). 7. Laubwald und Nadelwald (ein Vergleich). (H.). 8. Welchen Nutzen bringt uns das Lesen guter Bücher? (S.). 9. Meine Ferien (Pläne und Hoffnungen). (S.).

VI. *кляса*: 1. Das Ritual der kath. Kirche als Grundlage des deutschen Dramas. (S.). 2. Die Satire in der Reformationszeit. (S.). 3. Macbeth, ein Schicksalsdrama. (H.). 4. До вибору: а) Die Lyriker der Gelehrtdichtung; б) Martin Opitz und seine literarischen Verdienste; в) Gewitter und Krieg (ein Vergleich). (S.). 5. Weshalb ist das Jugendalter die Blütezeit der Freundschaft? (H.). 6. Die Bedeutung der Ringparabel in Lessings „Nathan der Weise“. (S.). 7. Die Neugierde von ihrer edlen und gemeinen Seite betrachtet. (S.). 8. Die Einsamkeit, ihr Nutzen und ihre Gefahren. (H.). 9. Drei Blicke tu' zu deinem Glück: Blick' aufwärts, vorwärts, schau' zurück. (S.). 10. Das Moment der Treue im „Oberon“. (H.).

VII. *кляса*: 1. Das Glück eine Klippe, das Unglück eine Schule. (S.). 2. Das Drama in der Sturm- und Drangperiode. (S.). 3. Die Sage vom ewigen Juden. (H.). 4. До вибору: а) Schwert, Feder Zurge; б) Charakteristik des Karl Moor; в) Charakteristik des Franz Moor. (S.). 5. До вибору: а) Das Werden der Kultur und die Erziehung des Menschengeschlechtes durch die Kunst (an der Hand des Schiller'schen Gedichtes „Die Künstler“); б) Das Wandern von seiner Lichtseite betrachtet. (H.). 6. До вибору: а) Die Macht der Eumeniden (nach dem Gedichte Schillers „Die Kraniche des Ibykus“); б) Die menschlichen Gebrechen sühnet reine Menschlichkeit (nach Goethes „Iphigenie auf Tauris“). (S.). 7. Die Glocke eine Begleiterin des Menschen von der Wiege bis zum Grabe (nach Schillers „Lied von der Glocke“). (S.). 8. Die Mannigfaltigkeit des Interesses an der Natur und der verschiedenartige Standpunkt ihrer Betrachtung. (H.). 9. Der Mensch,

das vollendetste Geschöpf der Welt. (S.). 10. Die schwäbischen Balladendichter und ihre Werke. (H.).

VIII. *кляса*: 1. До вибору: а) A. W. Schlegels Ansichten über klassische und romantische Kunst und Literatur; б) Wie sucht Fr. Schlegel die verbreitete Ansicht von der Minderwertigkeit des Mittelalters zu widerlegen? (S.). 2. До вибору: а) Die veredelnde Wirkung der Kunst; б) Die romantischen Strömungen in der deutschen und den slavischen Literaturen. (H.). 3. Die dichterischen Motive der „Schwäbischen Dichterschule“. (Auf Grund des Gelesenen). (S.). 4. Faust und Wagner, zwei Menschentypen. (S.). 5. Die Schicksalsidee in O. Ludwigs „Erbförster“. (S.). 6. До вибору:

а) Blumenkränze entführt dem Menschen der leiseste Wind,
Dornenkronen jedoch nicht der gewaltigste Sturm. [Hebbel.]

б) Deutschlands literarische Strömungen von Lessing bis Hebbel. (H.).
7. Deutschlands Kulturbestrebungen nach 1870. (S.).

VI. Испити зрілости.

1. Осінний речинець 1913:

До испиту зголосило ся 6 екстерністів.

Теми при письменнім испитї, що відбув ся від 22. до 25. вересня, були такі:

Українська задача (до вибору): 1. Як відбило ся в українськїм письменствї кріпацьке питанє? 2. Значїне історичної минувшини для сучасности; 3. Значїне водної пари в природї і промислї.

Нїмецька задача (до вибору): 1. Mächtige Reiche der antiken Zeit; 2. Goethes Stellung zu den politischen Strömungen seiner Zeit; 3. Welche Erwägungen müssen uns bei der Wahl eines Berufes leiten?

Латинська задача: Livius, ab urbe condita XXVI., 11, 1—12.

Грецька задача: Плятон: Федон сар. LVII.

Устний испит відбув ся 29. вересня під проводом ц. к. краєвого інспектора Антона Клима. 1 кандидат не ставив ся до испиту ізза слабости, а 1 канд. відтягнув ся підчас устного испиту. Вислїд испиту такий: 1 зрілий, 2 репробованї на пів року, а 1 на цілий рік.

2. Зимовий речинець 1914:

До испиту зголосили ся 3 екстерністи.

Теми при письменнім испитї, що відбув ся від 16. до 19. лютого, були такі:

Українська задача (до вибору): 1. Які обставини зложили ся на відроджене укр. літератури за Котляревського? 2. Значїне прагматичної санкції для австрійської держави. 3. Вплив міста на образованє і духовий розвій чоловіка.

Нїмецька задача (до вибору): 1. Griechen und Römer (ein Vergleich). 2. Armut und Reichtum nach ihrem Einflusse auf die Sittlichkeit. 3. Das „Junge Deutschland“ nach seinen Hauptvertretern und Zielen.

Латинська задача: Livius, ab urbe condita XXIV., 41.

Грецька задача: Xenophon, Hell. III. 5.

Устний іспит відбув ся 23. лютого під проводом директора закладу д-ра Агенора Артимовича з таким вислідом: 2 кандидати зрілі (1 канд. відтягнув ся перед устним іспитом).

3. Літний речинець 1914:

Письменний іспит відбув ся від 25. до 29. мая. Абітурієнтів поділено на два відділи (А і Б).

В обох відділах теми були однакові:

Українська задача (до вибору): 1. Шевченко й українське письменство. 2. Державний устрій на Україні за гетьманщини. 3. Значіне пісні в життю одиниці і народу.

Німецька задача (до вибору): 1. Die sittlichen Wirkungen des Ackerbaues. 2. Zu erklären ist Schillers Spruch:

„Wo du auch wandelst im Raum, es knüpft dein Zenith und Nadir
An den Himmel dich an, dich an die Achse der Welt.

Wie du auch handelst in dir, es berühre den Himmel der Wille,
Durch die Achse der Welt gehe die Richtung der Tat.“

3. Das Wesen und die Vertreter des poetischen Realismus in Deutschland.

Латинська задача: Cicero, pro Milone cap. 1.

Грецька задача: Одисея II. 1—38.

Устний іспит відбуде ся 29. і 30. червня. Вислід іспиту подасть ся в звідомлено за шкільний рік 1914/15.

4. Виказ абітурієнтів, що здали іспит зрілости:

а) в осіннім речинці 1913:

Ч	Імя і прізвище	Місце уродження	Рік уродження	Віра	Ходив до гімназії в роках	Зрілий	Має замір віддат. студ.
1	Мойсюк Микола	Лужани, Бук.	1893	прав.	екст.	біл.гол.	фільоз.

б) в зимовім речинці 1914:

1	Ганущак Юрій	Товтри, Бук.	1892	прав.	екст.	біл.гол.	права
2	Ілчк Теофіль	Дубівці, Бук.	1892	„	„	„	„

VII. Прибори до науки.

1. Бібліотека для учителїв:

В шкільнім році 1912/13 закуплено: а) *Твори*: 1. Christ, Geschichte der griechischen Literatur. 2. H. Menge, Repetitorium der lat. Syntax und Stilistik. 3. Caesar, Commentarii I. De bello civili. 4. Baumgarten Poland, Wagner, Dje hellenistisch-römische Kultur. 5. Едварда Фідерера грецька граматика. 6. Вінковський і Таборський, грецькі вправи. 7. М. Т. Cice-

ronis, De natura deorum 1 III. 8. Sophokles' König Ödipus übersetzt von Wilamowitz-Moellendorf. 9. Sophokles' König Ödipus übersetzt von H. Schnabel. 10. Hans Raeder, Platons philosophische Entwicklung. 11. Homers Werke in zwei Teilen übersetzt von H. Voß. Herausgegeben von Ed. Stemplinger. 12. Quintus Horatius Flaccus sämtliche Werke erklärt von H. Nauck, Hoppe und Krüger 3 Bände. 13. Walter Maier, Ein ästhetisches Kommentar zu den lyrischen Dichtungen des Horaz. 3. Aufl. von Dr. A. Scheffler. 14. H. Bonitz, Platonische Studien. 15. Heinrich Maier, Sokrates, sein Werk und seine geschichtl. Stellung. 16. Paul Natorp, Platos Ideenlehre. Eine Einführung in den Idealismus. 17. Constantin Ritter, Platon, sein Leben, seine Schriften, seine Lehre. I. Band. 18. Kleists, Grillparzers, Immermanns und Grabes Dramaturgie herausgeg. von Wilhelm v. Scholz. 19. Ziegler, Die geistigen und sozialen Strömungen des 19. Jahrhunderts. 20. Lombart W., Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jhd. 21. Diehl K., Über Sozialismus, Kommunismus und Anarchismus. 22. Schaeffler A., Die Quintessenz des Sozialismus. 23. Koigen D., Die Kulturanschauung des Sozialismus. 24. H. Halke, Einleitung in das Studium der Numismatik. 25. H. Halke, Handwörterbuch der Münzkunde und ihrer Hilfswissenschaften. 26. Dr. A. Luschin, Allgem. Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit. 27. Wilhelm Reutzmann, Numismatisches Legenden-Lexicon. 2 Teile. W. Reutzmann, Nachtrag zum Numismat. Legenden-Lexicon. 28. Handwörterbuch der Naturwissenschaften. Band V., VIII., IX. 29. Dr. W. Eckart, Praktischer Vogelschutz. 30. Dr. Walter Block, Das Radium und seine Bedeutung in Wissenschaft und Leben. 31. Konrad Keilhack, Lehrbuch der praktischen Geologie. 32. Dr. Hermann Credner, Elemente der Geologie. 33. Gutsmuths Gymnastik für die Jugend. 34. Fr. L. Jahn und Ernst Eiselen, Die deutsche Turnkunst. 35. Ferd. Aug. Schmidt, Wettkämpfe, Spiele und turn. Vorführungen bei Jugend und Volksfesten. 36. Vogt und Bulej, Handbücher für Vorturner. 2 Teile. 37. Puritz, Merkbüchlein für Vorturner. 38. Ravensteins Volksturnbuch. 4. Aufl. bearb. von Alfr. Bottcher. 39. Dr. H. Schnell, Handbuch der Ballspiele. 3 Teile. 40. I. C. Lion Leitfaden für den Betrieb der Ordnungs- und Freübungen. 41. Д. Ол. Тисовский: Пласт. 42. Dr. A. Lion, Das Pfadfinderbuch. 43. M. Scheiber i Dr. Eug. Piasecki, Harce młodzieży polskiej. 44. Jan Zawada, Czuj Duch. 45. Пластові гри і забави з польск. перевів П. Франко.

б) *Періодичні видання і часописи*: 1. Записки Наук. Тов. імени Шевченка. 2. Літературно-Науковий Вістник. 3. Світло, педагогічний журнал. 4. Українська Хата. 5. Наша Школа. 6. Здоровле. 7. Archiv für slavische Phllogogie. 8. Wochenschrift für klassische Philologie. 9. Neue Jahrbücher für das klass. Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik. 10. Zeitschrift für österreichische Gymnasien. 11. Glotta, Zeitschrift für griech. und latein. Sprache. 12. Lehrproben und Lehrgänge. 13. Die Natur. 14. Zeitschrift für mathemat. und naturwiss. Unterricht. 15. Zeitschrift für den Zeichenunterricht. 16. Körperliche Erziehung, Zeitschrift für reales Leben. 17. Bibliotheca philologica classica.

Звідомлень прибуло: 413.

Стан з кінцем шк. р.: 2032 томи, 820 зошитів і 1885 звідомлень.

2. Бібліотека для учеників:

В дарі одержано: Es war einmal (учен. Чеховський), Reinecke Fuchs von Simrock (т. с.), Das Gudrunlied von Dr. Bornhak (уч. Тевтул), Emilia Galotti (т. с.), Die Försterbuben (т. с.), Homers Odyssee v. Voß (т. с.), Das rumänische Bauernhaus v. E. Weslowski (Товариство для австрійського народознавства).

Стан з кінцем шк. року: 1684 томів.

3. Історичний і географічний кабінет:

Закуплено: А) Для науки географії: 1. Halistättersee. 2. Donaudurchbruch bei Wien. 3. Bucht von Cattaro. 4. Erdölquellen in Galizien. 5. Kohlentagbau bei Dux. 6. Die Geldsorten aller Länder (ein Album). — Б) Для науки історії: 1. Eine Wegesburg der Hussiten. 2. Kaiser Josef II. im Kontrollorgang. 3. Auszug Marc Aurels aus Vindobona. 4. Wallenstein und Tilly im Kriegsrate. 5. Mozart vor Kaiserin Maria Theresia. 6. Die Seeschlacht bei Salamis. 7. Ciceros Rede gegen Catilina im Senat zu Rom. 8. Ein Wagenrennen im Circus maximus. 9. Mucius Scaevola. 10. Mit Mann und Roß und Wagen hat sie der Herr geschlagen. 11. 46 діапозитивів до української історії. 12. 10 діапозитивів до „Катерини“.

Стан з кінцем року: 5 атлясів географічних. 22 листків генеральної карти Австро-Угорщини. 17 листків спеціальної карти Австро-Угорщини. 42 мап географічних. 23 мап історичних. 160 образів до науки географії. 63 образків до науки історії. 45 поштових карток. 46 діапозитивів для науки історії. 10 діапозитивів з української літератури. 6 моделей до науки географії. 2 релієфні карти.

4. Збір монет.

Закуплено: Угорський таляр часів Марії Тереси з р. 1742.; 1 гульден на пам'ятку вінчання цїсара Франц Йосифа I. з цїс. Елісаветою з 1854.; 2 гульдени на пам'ятку срібного весїля цїсара Франц Йосифа I. з р. 1879.; 1 рубель часів цариці Анни з р. 1830.; 2 штуки рубля часів царя Павла I. з р. 1799. і 1801.; $\frac{1}{2}$ рубля часів царя Николая I. з р. 1848; баварський таляр часів Максиміліяна Йосифа з р. 1776.; 1 песа мексиканський часів цїсара Максиміліяна з р. 1866; 20 п'ястрів турецьких. Всї монети срібні.

Даровано: 1. Вп. професор Гошовський Іван дарував: грош польський з часів Станіслава Августа 1766. р., 2 штуки гроша польського з часів Августа III. 1755. р., 3 феники пруських з р. 1864.; австрійські монети: 3 крейцарова монета з часів Карла VI. (срібло), 10 крейцарова монета часів Марії Тереси 1765. р. (срібло), 1 крейцарова монета з тихже часів 1763. р., 2 штуки крейцарової монети часів Йосифа II. рр. 1781. і 1790., 2 штуки 7 крейцарової монети з часів Франца II. 1802. р. (срібло), Zwanziger з тихже часів 1830. р. (срібло), 6 крейцарова монета 1849. р. (срібло), 2 крейцарова, 3 крейцарова, $\frac{1}{2}$ крейцарова монета з р. 1851., 5 крейцарова монета 1859. р., 10 сантімова монета з часів Наполеон III. 1856. р., 10 центес. італійська 1862. р., 3 денга молдавські за Катерини II. 1771. р., 10 грошів польських з р. 1840. (срібло), 5 копійкова монета з р. 1874., 3 копійкова і 1 копійкова монета з р. 1876., 3 копійкова монета 1897. р., $\frac{1}{2}$ копійкова з р. 1903., 10 бані румунських з р. 1867., 2 штуки

монети 5 бані з рр. 1867. і 1874., 2 бані з р. 1879., 5 центес. італійських з р. 1908., 5 стотинків болгарських з р. 1881., 2 пара чорногорських з р. 1906., 10 центів бельгійських з р. 1904., 5 феніків німецьких 1875. р., 2 феніки з 1877. р. і 1 феник з 1904. р.; 5 центів канадійських з р. 1909. (срібло), 100 райсів бразилійських з р. 1896, 2¹/₂ центів голяндських з р. 1898 і 1 цент з р. 1878, медаль на пам'ятку 100-літних роковин уродження Шілера 1859. р., медаль на пам'ятку 50-літньої річниці польського повстання р. 1830., медаль на пам'ятку 100-літньої річниці повстання Костюшки з 1894. р., медаль на пам'ятку ромульських маневрів 1878. р., 5 монет турецьких, 1 монета японська, 1 китайська. — 2. Вп. професор Бекул Іван: 2¹/₂ грошів пруських з р. 1856. (срібло), 20 крейцарів енскопа вірцбурського Адама Фридриха 1768. р. (срібло), 20 конвенційних крейцарів німецьких з р. 1776. (срібло), баварський таляр з часів Максимиліана Йосифа з р. 1776. (срібло), 3 крейцарова монета баварська з р. 1839. (срібло), 2 штуки 10 крейцарової монети з часів Фердинанда 1838. р. і 1847. р. (срібло), 2 штуки 20 копійкової монети з часів Александра I. з рр. 1816. і 1821. (срібло), 20 крейцарова монета австрійська з р. 1870, 5 пара сербських з р. 1884., 2 центів швайцарських з р. 1891., 1¹/₂ цента голяндського з р. 1901, 5 центів французьких з р. 1902., монета польська (невизначна), 2 монети турецькі і 1 китайська, срібний етон на пам'ятку коронавання Франца Йосифа I. угорським королем. — 3. Вп. професор Равлюк Микола: solidus шведський з часів Христини. — 4. Вп. пані Рудницька Марія: ганOVERанський медаль на пам'ятку вступлення королевої Вікторії на англійський престол 1837. р. — 5. Вп. Рудницький Володимир: solidus литовський з часів Яна Казимира з р. 1666.; дента російська часів Анни з р. 1737. — 6. Ученик V а кл. Гавронський Віктор: монета грецька, 10 крейцарова монета баварська з р. 1775. (срібло). — 7. Ученик IV. а кл. Петрачик Волод.: 3 штуки срібного solidus-а польського з часів Жигмонта III. 1624. р.; 3 штуки solidus-а шведського з часів Густава Адольфа, 1 срібна монета шведська з тихже часів. — 8. Ученик IV. б кл. Остафіїв Павло: 6 грошів польських з часів Жигмонта III. з р. 1623. (срібло), 2 штуки гроша польського з часів Станислава Августа з рр. 1765. і 1767., 1 цент Сполучених держав північної Америки з р. 1905. — 9. Ученик VI. кл. Гальчук Іван: 2 штуки solidus-а польського і 1 штука solidus-а литовського з часів Яна Казимира, 5 грошів польських з часів Станислава Августа з р. 1766. — 10. Ученик IV. б кл. Наконечний Олекс.: 1¹/₂ рублева монета з часів Александра I. з р. 1814. (срібло). — 11. Ученик VIII. кл. Грібович Микола: грош польський з часів Станислава Августа з р. 1767. — 12. Ученик III. б кл. Крочак Микола: solidus польський з часів Яна Казимира. — 13. Ученик VI. кл. Івасюк Володимир: 1 полтура угорська (1¹/₂ крейцара) з часів Марії Тереси з р. 1763. і 1 крейцарова монета з р. 1762., пара денги молдавських з р. 1772. — 14. Ученик V. б кл. Пігуляк Іван: 1 крейцарова монета німецька з часів Франца I. з р. 1760. — 15. Ученик VI. кл. Тевтул Льонгін: Zwanziger австрійський з часів Франца I. з р. 1810. (срібло). — 16. Ученик IV. б кл. Штернберг Давид: 4 крейцарова монета австрійська з р. 1861. — 17. Ученик IV. а кл. Крайсбергер Хайм: 10 крейцарова монета австрійська з р. 1870. (срібло) і 10 пара сербських з часів Міляна IV. 1879. р. —

18. Ученик VIII. кл. Бучовський Микола: 1 цент канадійський з р. 1913. — 19. Ученик VI. кл. Кантемір Іван: 5 крейцарова монета австрійська з часів Франца I. з р. 1815. (срібло). — 20. Ученик III. б кл. Манджук Гриць: 10 крейцарова монета австрійська з р. 1872. (срібло). — 21. Крім того вилинули ще отсі монети в дарунку: 2 штуки solidus-а литовського з часів Яна Казимира з рр. 1661. і 1662., 3 штуки крейцарової монети австрійської з часів Франца I., 2 штуки крейцарової монети німецької з тихже часів і $\frac{1}{2}$ крейцарова монета австрійська, 1 крейцарова монета австрійська з р. 1851., пара денга молдавських з р. 1772., 5 феників німецьких з р. 1896., 2 центавти аргентинські з р. 1894. — 22. Міністерство просвіти дарувало медаль на пам'ятку 100-літніх роковин війни з Наполеоном I. в р. 1813. — Разом всіх монет 16.

5. Природописний кабінет.

В шкільнім році 1913 14. не прибуло нічого.

Стан з кінцем шк. р.: 391 прил. для зоології, 170 для ботаніки а 652 для мінералогії і геології.

6. Археологічний кабінет.

Закуплено: а) Semanns Wandbilder: IV. u. V. Lieferung und zwar: Das Erechteion, Die Arena in Verona, Bischof Ambrosius und Kaiser Theodosius, Der Kölner Dom, Minerva Medica, Thaliastatue, Reitergruppe vom Fries des Parthenon, Aurora v. F. Reni, Das Pantheon, Lavinia v. Tizian, St. Paul vor den Mauern Roms, Hof des Dogenpalastes in Venedig, Die Peterskirche in Rom, Ruhender Hermes, Sophoklesstatue, Mosesstatue, Schiller u. Goethe, Iphigenie v. A. Feuerbach, Odysseus u. die Rinder des Helios v. Preller, Kaiser Maximilian I. nach Holzschnitt v. Dürer. б) Fr. Preller d. J. Bilder zur Ilias, nach Originalzeichnungen herausgegeben v. Kunstwart. в) Fr. Preller d. Ae. Odyssee-Landschaften. г) Hauptmann'sche Gefäße: Die wichtigsten Grundformen klassischer Gefäße aus feinem unglasierten Ton: Zweihenkelige Amphora, Krater mit 4 Stangenhenkeln, Schale mit niedrigem Fuß, Schale mit hohem Fuß, Litula, einhenkeliges Gußgefäß, Sepulkrates Duftgefäß, Trinkgefäß, Zweihenkeliger Napf. ж) Homerbüste. з) Franz Winter Kunstgeschichte in Bildern I. Teil, Altertum. і) Text zu Gall—Rebhann's Wandtafeln. к) Dr. H. Riggauer und Dr. O. Hey: Antike Münzen u. Medaillen in Kopien aus unedlem Metall, zum Schulgebrauch zusammengestellt: Obolos, Drachme, Didrachmon, Tetradrachmon, As, Uncia, Denar, Quinar, Sestertius.

Стан з кінцем шк. р.: 344 образів, 46 моделей, 3 бюсти і 2 твори.

7. Фізикальний кабінет.

Закуплено: Плити Хляднія, прилад Höfler-а для філястих рухів, прилад на знищенє двох філь, хемічну гармонію, оптичну темницю, поляризаційний прилад Гартля, прилад на переломанє світла у течії, калейдоскоп, барвні шкла, призму зі шкла, ахроматичну призму, перстені Нютона, нормальний термометер, прилад Tyndall-а для питомого тепла, кальориметер, радіометер і Weinhold-а термоскоп.

VIII. Поміч для бідних учеників.

А) Стипендії:

Ч.	Імя ученика	Кляса	Назва стипендії	Сума	
				К	с
1	Башак Пентелей	I. А	Стипендия дра В. Воляна для сиріт	300	—
2	Березка Михайло	II. А	Стипендия православного релігійного фонду	160	—
3	Грекул Дмитро	III. А	т. с.	160	—
4	Кобилянський Микола	III. В	т. с.	160	—
5	Тріска Іван	V. Б	т. с.	160	—
6	Іванович Онуфрій	VIII.	Стипендия Клявдія Ясінського	300	—

Б) Товариство „Шкільна Поміч“.

1. Касовий стан товариства в році 1913 14.

Доходи:

Стан майна при кінці 1912. 13.	893 К 75 с.
Членські вкладки	245 „ — „
Добровільні датки	75 „ — „
Збірка між учениками	237 „ 42 „
Дохід з концерту Шевченка	263 „ 86 „
Дохід з книжок	216 „ 61 „
З пушки	10 „ 43 „
Відсотки до 30. VI. 1913.	4 „ 93 „
Запомога Тов. взаім. кред. „Дністер“	50 „ — „
Разом	1997 К — с.

Розходи:

Запомога для 69 учеників	626 К 29 с.
Річі для 39 учеників	379 „ — „
На лікара для 3 учеників	22 „ — „
Аптика	26 „ 22 „
Закупно шкільних підручників	282 „ 91 „
Дрібні видатки	22 „ 82 „
Разом	1359 К 24 с.

Лишає ся готівкою 637 Кор. 76 сот.

2. Спис членів товариства в році 1913 14.

а) Почесні члени:		30. Готесман Мендель	2 К
1. о. Драчинський Теофіль.		31. Грігоца Андрій	2 „
2. о. Іванович Стефан †		32. Джосанова Люїза	2 „
3. Шпойнарівський Сергій †		33. Джосан Оскар	2 „
б) Члени основателі:		34. Доспіль Осип	2 „
1. Др. Арнольд Ізак	50 К	35. Дrame Юрій	10 „
2. Др. Артимович Агенор	50 „	36. Дресель Омелян	2 „
3. Гошовський Іван	50 „	37. Дяків Павло	1 „
4. о. Драчинський Теофіль	50 „	38. Евсіафієвич Денис	1 „
5. Др. Ебнер Жигмонт	50 „	39. Евсіафієвич Созим	1 „
6. Зибачинський Андрій	50 „	40. Жуковський Евген	6 „
7. о. Іванович Іларій	50 „	41. Іванець Филип	4 „
8. о. Іванович Стефан	50 „	42. Катеринокова Іванна	2 „
9. Краль Максимілян	50 „	43. о. Катеринюк Петро	2 „
10. о. Сімігінович Іван	50 „	44. Копачинський Микола	2 „
11. о. Сімович Апольон	50 „	45. Корженьовський Іван	2 „
в) Звичайні члени:		46. Корн Мордко	20 „
1. Андрієвич Евген	2 „	47. Косінський Осип	2 „
2. Бажалук Микола	2 „	48. Крайц Франц	2 „
3. Бажан Василь	2 „	49. Лоюк Антін	2 „
5. Байрак Дмитро	1 „	50. Лучанський Емануїл	1 „
6. Бекул Іван	2 „	51. Маєр Ото	2 „
7. Бенсдорф Казимир	2 „	52. Майзельман Вольф	2 „
8. Борович Антін	2 „	53. Маркевич Григорій	2 „
9. Воронієвич Евстахій	1 „	54. Мигалюк Микола	2 „
10. Булавка Юрій Сандиків	2 „	55. Моргоч Василь Петрів	1 „
11. Вегнер Яків	2 „	56. бар. Мустаца Егон	2 „
12. Варанка Антін	1 „	57. Нір Герш	2 „
13. Вацк Евген	2 „	58. Орелецький Іван	2 „
14. Віслужіль Вальдемар	3 „	59. Орелецький Теодосій	1 „
15. Влад Ераст	2 „	60. Осадець Юрій	1 „
16. Др. Воевідка Лев	2 „	61. Перегінський Михайло	2 „
17. Воевідкова Теофіля	2 „	62. Поклітар Степан	1 „
18. Войнович Дмитро	2 „	63. Прокопович Іван	2 „
19. Войновичева Юлія	2 „	64. Прокоповичева Параска	1 „
20. о. Волощак Станіслав	2 „	65. Равлюк Микола	2 „
21. Гардт Осип	2 „	66. о. Ракоче Віктор	10 „
22. Гаснер Морій	2 „	67. Розенблят Ляйбіш	1 „
23. Гендлер Матій	2 „	68. Розенгек Генрих	2 „
24. Герцан Осип	2 „	69. Др. Рорлїх Файбель	2 „
25. Гишка Дмитро	2 „	70. Ростоцький Василь	2 „
26. Гладкий Василь	2 „	71. Рудницький Лев	3 „
27. Голубович Евген	2 „	72. Рудницька Стефанія	1 „
28. Др. Горовіц Жигмонт	5 „	73. Руснак Артемон	2 „
29. Галензовський Евзебій	2 „	74. Сандулович Аксентій	2 „
		75. Секот Іван	2 „

76. Семака Сидір	2 К	85. Ткачук Петро	2 К
77. Семенюк Іван	2 „	86. Фаерштайн Йосель	2 „
78. Сінгалевич Станислав	1 „	87. Фрід Самуель	2 „
79. Снятинчук Василь	1 „	88. Хемійчук Микола	2 „
80. Стратийчук Ілярій	2 „	89. Цісик Омелян	1 „
81. Стрийський Євген	6 „	90. Чермак Богуслав	2 „
82. Стрийська Емілія	2 „	91. Черський Василь	5 „
83. Др. Стрийський Іван	5 „	92. Шатнер Мешулем	2 „
84. Таненбавм Мойсей	3 „	93. бар. Шимонович Олекс.	2 „

3. Добровільні датки передали :

а) Добродії :

Каса в Кліводині 1 К; інспектор краєвий Антін Клим 14 К; Орелський Іван 3 К; п-ї Мандичевська Марія 20 К; о. маршалок Драчинський Теофіль 10 К; п-ї Вигнанська 3 К; о. Катеринюк Петро 5 К; Семюта Семен 1 К; Цісик Омелян 1 К; Богданович Казимир 15 К; Готсман Мендель 1 К; нотар Стрийський Євген (з пушки) 1 К. — Разом 75 К.

б) Ученики :

Приготівка: Березка 20 с. Бойда 20 с. Вигилюк 50 с. Гарас 40 с. Григоряк 20 с. Евстафіївич 32 с. Іванович 40 с. Івасюк 40 с. Масович 20 с. Одайський 60 с. Піцул 50 с. Романко 50 с. Федьків 40 с. Фівчук 20 с. Чунтуляк 20 с. Шевчук 40 с. Словський 20 с. 7. учеників по 10 с. Ціла Кляса із зошитів 3 К 32 с. — Разом 9 К 94 с.

І. *а кляса* : Андрашко 50 с. Андріячук 1 К. Антошків 72 с. Бабич 60 с. Бажанський 40 с. Базилевич 40 с. Балецький 60 с. Башак 50 с. Бодлак 50 с. Бойчук 30 с. Братанич 20 с. Булавка 50 с. Бурчинський 60 с. Витвицький 40 с. Влад 40 с. Вовк 50 с. Гаврилюк 20 с. Гарматюк 20 с. Гефлінг Іван 1 К. Гефлінг Мойсей 1 К. Глуханюк 30 с. Гвідій 30 с. Григорійчук 1 К. Гершон 30 с. Грігораш 40 с. Драгінда 20 с. Запарнюк 30 с. Кассіян 40 с. Костинюк 40 с. Костюк 1 К 60 с. Криклинцевь 50 с. — Разом 16 К 22 с.

І. *б кляса* : Ліс Ярослав 50 с. Лупашко 20 с. Мельничук 30 с. Михальчук 40 с. Мікош 30 с. Нагуляк 70 с. Олексюк 50 с. Оленюк 50 с. Олійник Кость 20 с. Олійник Юрій 20 с. Петрюк 30 с. Побурян 40 с. Прайсер 50 с. Радомський 50 с. Савчук 60 с. Симуляк 50 с. Скрипник 50 с. Снятинчук 1 К 20 с. Тимчук Павло 40 с. Тишковський Омелян 70 с. Ткачик 30 с. Хомік 1 К. Шор 50 с. Штайн 30 с. Яцковський 1 К. Кушнірюк 30 с. Луцуляк 50 с. — Разом 13 К 30 с.

ІІ. *а кляса* : Аврам 50 с. Андрашко 1 К. Андріячук 1 К. Андрюк 1 К. Бельбас 70 с. Бережницький 2 К. Бойчук 1 К. Вайнтрауб 2 К. Вепрук 1 К. Вольф 1 К. Гаман 90 с. Гоменко 50 с. Гонювський 1 К. Григоряк 50 с. Грицик 80 с. Гензлер 50 с. Глобак 1 К. Грігораш 80 с. Дзядась 50 с. Жуковський 1 К. Кудринський 1 К. Рітгштайн 80 с. Барановський 1 К. — Разом 21 К 50 с.

ІІ. *б кляса* : Альбота 20 с. Андрійчук 1 К. Григорійчук 2 К. Зінькевич 40 с. Іванович 2 К. Касіячук 50 с. Катеринюк 50 с. Клевчук Іван Костів 40 с. Клевчук Іван Николаїв 50 с. Кожухар 40 с. Козмінський 1 К.

Костюк 1 К. Котик 1 К. Кравчук 20 с. Кузик 50 с. Лечук 30 с. Лукач 20 с. Лучанський 1 К. Маковійчук 50 с. Маковський 30 с. Манчуленко 20 с. Маркевич 24 с. Марковський 20 с. Мартинчук 1 К. Мельник 20 с. Мельниченко 40 с. Мельничук 40 с. Михайлюк 1 К. Никорук 1 К. Олійник 20 с. Олійнич 90 с. Онищук 50 с. Остапович 20 с. Шеленницький 1 К. — Разом 21 К 34 с.

II. *в кляса*: Вельничук 60 с. Дмитраш 2 К. Кіришнер 1 К. Михальчук 1 К. Павлюк 1 К. Пакет 50 с. Паньків 2 К. Пауш 30 с. Прошк 40 с. Райло 60 с. Ракоче 3 К. Рудик 40 с. Сакалюк 1 К. Семенок 1 К. Сердинчук 30 с. Сінгалевич 1 К. Словський 50 с. Сьмітюх 60 с. Сохацький 1 К. Сухобокій 50 с. Таненбавм Г. 1 К. Таненбавм Гізеля 1 К. Тимчук 60 с. Ткачук Василь Гаврилів 40 с. Ткачук Денне 40 с. Ткачук Василь Тодерів 50 с. Томоруг 40 с. Тупкало 1 К 20 с. Угришок 1 К. Федірчик 1 К. Фівчук 40 с. Фотії 20 с. Фріц 1 К. Хомський 40 с. Храпко 40 с. Чернівчан 80 с. Шапка 1 К. Шевчик 1 К. Шефлер 1 К. Шмід 50 с. Шторпер 50 с. Щупачинський 50 с. — Разом 34 К.

III. *а кляса*: Богдан 30 с. Гарас 1 К. Грималюк 50 с. Гідух 50 с. Грін 1 К. — Разом 3 К 30 с.

III. *б кляса*: Кирилюк 30 с. Косінський 1 К. Мазурак 20 с. Макара 20 с. Мандрик 20 с. Мандяк Василь 1 К. Мандяк Іван 1 К. Манів 10 с. Нічай 20 с. Яремчук 20 с. — Разом 4 К 40 с.

III. *в кляса*: Паладійчук 1 К. Петришин 20 с. Пошок 20 с. Поклітар 1 К. Равлюк 20 с. Раковіца 20 с. Розенгек 1 К. Романюк 50 с. Слободян 30 с. Сніжавка 30 с. Тишковський 30 с. Ткач 40 с. Томюк 40 с. Федак 20 с. Цибушник 1 К 20 с. Чернявський 20 с. Чайківський 60 с. Юрійчук 40 с. Ягнич 50 с. двоє учеників 20 с. — Разом 8 К 30 с.

IV. *а кляса*: Бажан 50 с. Бербюк 20 с. Гардт 1 К. Гоменко 50 с. Драбик 30 с. Кравтбах 1 К. Ландяк 40 с. Маковійчук 30 с. Матейчук 30 с. Петрачик 30 с. Свистун 1 К Фівчук 40 с. Чеховський 2 К. — Разом 8 К 20 с.

IV. *б кляса*: Бажалук 40 с. Василів 50 с. Великолова 30 с. Верига Василь 40 с. Воевідка Андрій 1 К. Воевідка Дмитро 40 с. Кузик 50 с. Максимюк 20 с. Навольський 50 с. Накочечний 1 К. Нуцуляк 10 с. Олійник 1 К. Онищук 50 с. Осадець 1 К. Остафіїв 50 с. Петрюк 30 с. Приньковський 1 К. Ракоче 2 К. Ролевич 40 с. Рощка 50 с. Симуляк 60 с. Стадник 60 с. Стасюк Денне 40 с. Сухобокій 1 К. Тимчук 1 К. Томюк 1 К 40 с. Шор 1 К. Штернберг 50 с. Сімовичівна 1 К. Сінгалевичівна 1 К. — Разом 21 К.

V. *а кляса*: Авербах 50 с. Бербюк 50 с. Боярський 3 К. Бурчинський 1 К. Волянський 1 К. Григорович Василь 5 К. Григорович Єронім 1 К. Гавронський 50 с. Гольдїг 50 с. Дзялонинський 1 К. Дідлук 50 с. Дмитрюк 1 К. Дресель 2 К. Епштайн 1 К. Загарюк 50 с. Іваницький 1 К. Ілюк Данило 50 с. Ілюк Нестор 1 К. Кантемір 1 К. Катеринчук 1 К. Крайнер 2 К. Кукурудзяк 2 К. Куриляк 1 К. Курц 2 К. Лаба 1 К. Легкун 1 К. Липовик 5 К. Лисюк 2 К. Лукач 1 К. Ляшкевич 50 с. Мігайчук 1 К. Печенюк 50 с. Тарнавський 50 с. Ростоцька 2 К. Гавронська 1 К. Мітлявтер 1 К. Альбота 50 с. — Разом 47 К 50 с.

V. *б кляса*: Артич 50 с. Вістовський 1 К. Маріяш 50 с. Медницький 1 К. Мудрак 50 с. Никифорів 40 с. Одайський 1 К. Пігуляк 1 К.

Поклітар 1 К. Ратнер 2 К. Руснак 1 К. Скрипник 1 К. Снятинчук 50 с. Страчук 80 с. Тевтул 3 К. Тріска 50 с. Цісик 60 с. Штернберг 3 К. — Разом 19 К 30 с.

VI. *кляса*: 0.

VII. *кляса*: 0.

VIII. *кляса*: Горин 1 К. Грібович 1 К. Дзівінський 60 с. Кусек 1 К. Ластівка 1 К. Манчишин 50 с. Непюк 1 К. Скибінський 1 К. Чернецький 1 К. Яців 1 К. — Разом 9 К 10 с.

4. Бібліотека товариства.

Усіх книжок є 1073. Закуплено для III. кл. 32 гр. вправи і 26 укр. читанок.

Всім жертводавцям, членам і прихильникам товариства складає виділ в своїм імені і в імені бідної молодіжки щирю подяку тай просить і на далі не забувати на се добродійне товариство.

В) Бурси.

1. Товариство „Українська бурса в Кіцмані“ приймало на початку шкільного року до бурси 101 питомців, з того на мешканє і харч 99, лишень на харч 2 учеників. Серед року вступило ще 3 учеників (2 на мешканє і харч, 1 лише на харч), так що разом прийнято 104 питомців. З того числа виступило або видалено в протягу року 19 питомців (18 питомців, що були на мешканю і харчі а 1, що був тільки на харчі), так що при кінці шкільного року остало ся в бурсі 85 питомців (83 на мешканю і харчі, а 13 лиш на харчі). Пересічна оплата від 1 питомця виносила місячно 12 К. 43 с.

На приходи товариства складали ся: а) оплати бурсаків; б) за-помога краєвого Виділу в сумі 1000 К; в) добровільні датки грінми в висоті майже 300 К.

2. В приватній бурсі, якою заряджував о. Ап. Сімович, було в шк. році 1913 14. 34 учеників в середині а 5 доходило на харч. За удержанє ученики платили від 6—22 К на місяць. Попри тих, що платили, дав заряд 6 ученикам безплатне приміщенє і удержанє а 2 ученики мали даром харч. Добровільні датки зволнили зложити отсі П. Т. Добродії: П-ні Артимовичева 50 голов капусти, о. Боярський 15 К і професор Гошовський 2 К.

IX. Фізичне вихованє молодіжки.

Крім обовязкових вправ на годинах гімнастики, ходила молодіж як і до тепер деколи на близькі площі в місті і поза містом, та забавляла ся там в різні гри на вільнім воздуху.

В сім шкільнім році закупила гімназія для таких забав знов дещо із потрібніших приборів. Велику утіху мали ученики з лещет, що їх гімназія замовила також сего року. Але, що сеї зими було дуже мало снігу, не могли они часто вправляти ся на лещетах.

Сеї весни дозволила громада бавити ся молодіжки на площі перед закладом. Сим справила она велику улєкшу що до ріжнородности забав,

бо за місто не мож було брати з собою багато приборів. За те перед закладом можна було в разі потреби сейчас винести чого їм потрібно.

Сего року крім звичайних прогульок в місті устроювало ся ще й кілька прогульок у дальші околиці міста.

І так 3./X. відбула ся загальна прогулька до Кліводина. Дня 28. X. під проводом учителів природописних наук і гімнастики придивляля ся ученики штучній ловлі риб у суховерхівськїм ставі. Дня 27. I. вправляля ся ученики під проводом учит. гімнастики в біганю на лещетах на суховерхівськїй толоці а 30. I. на валявськїх горбах.

Крім сих прогульок відбули ся дня 1. V. ботанїчна екскурзия в околицю Кіцманя а 27. V. зоологічна екскурзия під проводом учит. природописних наук.

Хорих бідних учеників лічили безплатно др. Лев Воевідка і др. Герман Тітінгер, а антикар Л. Фаєрштайн продавав ліки 25% дешевше, за що всім тром добродїям молодежи належить ся заслужена подяка.

Наука військового стріляня відбувала ся сего року так само як минувшого. Управляв нею проф. Гошовський а помагав йому проф. Бажан. З початком шкільного року зголосило ся до тої науки 43 учеників а то: 29 VII. класи а 14 VIII. Наука розпочала ся 8. жовтня 1913 і відбувала ся все в середу від 3.—5. зглядно від 2.—4. год. поп. Теоретична наука тревала 2 місяці. 3. грудня розпочало ся стріляне каплями в гімнастичній сали.

Стріляне каплями покінчило 36 учеників, іменно: 26 VII. і 10 VIII. класи. Пересічно дав кождий з учеників по 80 стрілів. Два рази роблено вправи в суховерхівськїм лісі, при чім стріляно сліпими патронами. Також вправляля ся ученики в шацваню віддали (Distanzschätzen).

Стріляти острими патронами їздили ученики до Чернівців. Ізза невпідного получения залізничного а особливо ізза видатків сполучених з їздою до Чернівців і назад, стріляли ученики на військовій стрільниці в Чернівцях лише 4 рази. Видатки на їзду покрито сумою 100 корон, які передала нашому закладови військова управа як раз на ту ціль.

Успіхи в стріляню острими набоями були при перших 3 разях такі: 25. цвітня 33 75% „Treffer-ів“, 8. мая 45 45% а 16. мая 58 5% „Treffer-ів“

На закінчене науки сегорічного військового стріляня відбуло ся 23. мая на військовій стрільниці в Чернівцях святочне стріляне (Bestschießen) при участі найвисших достойників військових, репрезентанта правительства, директорів середних шкіл і багато професорів і офіцирів. Стріляно до т. зв. Figurenschulscheibe на 300 кроків віддаленя, лежачо з вільної руки (без підставки). Вслід сего стріляня був досить вдоволяющий, було 80% „Treffer-ів“.

По стріляню роздавано нагороди і так отримав:

1. нагороду (першу гонорову нагороду ц. к. коменди оборони краєвої у Львові) вікльову касетку на цигари і цигарети з англ. образками: Мирон Заклинський, VIII. кл.

2. нагороду (другу гонорову нагороду ц. к. коменди оборони краєвої у Львові) паличку з срібною ручкою: Іван Солевозинський, VII. кл.

Пр.	ІС ІІ ІІІ ІІІІ ІІІІІ ІІІІІІ ІІІІІІІ ІІІІІІІІ ІІІІІІІІІ														Число учени-ків	Кодн-графія	Як довто	Замітка	
	Іа	Іб	ІІа	ІІб	ІІІа	ІІІб	ІІІІа	ІІІІб	ІІІІІа	ІІІІІб	ІІІІІІа	ІІІІІІб	ІІІІІІІа	ІІІІІІІб					
	8	20	17	21	18	16	17	15	14	20	10	6	6	5					.
11	12	14	12	17	13	11	15	18	10	8	14	16	6	6	.	183	16/ІХ	2 ^{1/2} "	
.	8	13	9	10	12	7	5	8	72	19/ІХ	2 "	Прогулька в ліс
4	8	9	14	18	20	12	15	9	14	8	10	13	4	3	.	161	23/ІХ	2 ^{1/2} "	
9	18	23	18	24	25	20	22	8	8	6	1	4	3	3	.	192	3 X	3 "	
17	24	19	20	16	15	17	12	9	.	5	154	28 X	2 "	Прог. на Суховерхівск. став приглядати ся доклі рыб
4	2	6	1	6	5	6	8	9	4	47	7 XI	2 "	Забави в лісі
.	16	4	20	15 XI	2 "	Вправи в оцінено віддаленя
.	2	17	5	24	27/І	2 ^{1/2} "	Вправи на лещетах і військові вправи
.	2	3	5	30/І	2 ^{1/2} "	Вправи на лещетах
7	13	9	8	5	6	4	9	2	3	66	24/ІV	2 "	Вправи вдихові в лісі
.	.	.	20	.	40	60	1/V	2 "	Прогулька в ліс
10	15	12	13	11	13	7	10	6	.	5	4	6	2	.	.	104	5 V	2 ^{1/2} "	
6	9	7	8	10	11	6	7	5	6	3	2	80	25/V	1 "	
.	34	.	.	34	27/V	2 "	Прогулька в ліс
3	7	8	6	4	5	7	5	3	4	2	54	5 VI	2 "	

3. нагороду (гонорову нагороду ц. к. гімназії в Кіцмані) твори Шевченка видає І. Франка: Денис Драчунський, VII. кл.

4. нагороду: Михайло Панчик, VII. кл.

5. нагороду: Орест Маковський, VII. кл.

6. нагороду: Микола Грібович, VIII. кл.

Дирекція вважає за свій обов'язок подякувати військовим властям за пособлюване науки військового стріляння, яка не мало впливає на точність, карність та замишуване до порядку у учеників.

Х. Гімназіяльна читальня.

Читальня розвивала ся в сім шкільнім році далеко краще, як попереднього року. Через цілий рік приходило до читальні що дня пересічно по 40 учеників. Отсю збільшену фреквенцію членів треба приписати головню тій обставині, що в читальні заведено взірцевий порядок (дичурні, цілковита тиша), дозволено грати в шахи, спроваджено більше часописів („Українська хата“, „Літературно-Науковий Вістник“, „Інострівана Україна“, „Критика“, „Здоров'є“, „Сяйво“, „Дзвін“, „Kosmos“) таї визичувано з учительської бібліотеки потрібних словарів і наукових книжок. На некористь читальні можна сказати хіба те, що число відчитів сього року зменьшило ся, але то не так через недбальство поодиноких членів, як скорше через більші вимоги, які сього року ставлено до відчитів (докладне підготоване з гої матерії, про яку має говорити прелєгент, а не лиш побіжний реферат). За те при відчитах розвивала ся нераз так жива і докладна дискусія, що треба було її відкладати і продовжувати другого або навіть третого дня. Таке було при відчиті: як треба давати відчити і при викладі про самообразование. Крім відчитів уладила не читальня при великім числі учеників літературний вечір в честь І. Франка, на якім крім викладів про літературну діяльність і значіне поета, відчитано найкращі вірші або в цілости (менші) або у виборі (довші). З нивших відчитів заслуговує на увагу: старання виклади про Олеся, Хмельницького і про планети.

ХІ. Літотпись гімназії.

Зависи учеників до гімназії відбули ся в днях 1., 2. і 3. вересня: рівночасно переведено також вступні испити до I. кл. таї испити до висших клас.

Дня 4. вересня отворено шкільний рік 1913/14 торжественним богослуженем, а 5. вересня розпочала ся вже правильна наука.

Дня 10. вересня відбуло ся заупокійне богослуженє в річницю смерті: Є. цїс. і кор. Вел. бл. п. цїсаревї Єлисавети.

В днях 22. до 25. вересня відбув ся письмений, а 29. вересня устний испит зрілости (осїнний речинець) під проводом ц. к. краєвого інспектора Антона Клима.

Дня 4. жовтня обходила гімназія Іменини Є. цїс. і кор. Вел. Цїсаря Франца Йосифа I. торжественними богослуженнями по всїх місцевих церквах.

Перший піврік закінчено 31. січня роздачею свїдоцтв, а 1. лютого розпочався другий піврік.

В днях 16. до 19. лютого відбувся письменний, а 23. лютого усний іспит зрілости (зимовий речинець) під проводом ц. к. директора закладу Д-ра Агенора Артимовича.

Дня 2. цвітня святакувала молодіж гімназії 100. роковини уродин найбільшого поета України Тараса Шевченка. Того дня відправлено рано торжественне богослуження в православної церкви, а вечером о 8. годині відбувся концерт з такою програмою: 1. Лисенко: Жалібний марш; 2. Промова: Шевченкові думки про самостійну Україну; 3. Шевченко-Воробкевич: Та не дай Господи нікому, муж. хор; 4. Шевченко-Лисенко: Минають дні, барит. сольо; 5. Шевченко: Мені тринайцятий минав, деклям.; 6. Шевченко-Степенко: Сон, мішаний хор; 7. Шевченко-Степенко: Рано в ранці, муж. хор; 8. Шевченко: А. О. Козачковському, деклям.; 9. Шевченко-Кишакевич: Катерина, мішаний хор; 10. Воробкевич: У Петрівку, муж. хор; 11. Слава Тарасови, хлопячий хор; 12. Закінчене.

Письменний іспит зрілости в літнім речинці відбувався від 25. до 29. мая. (Усні іспити відбудуться на 29. і 30. червня.)

Протягом року приступила молодіж три рази до сповіді і причастія; перед великодними святами відбувалися великодні реколекції.

Шкільний рік закінчився дня 27. червня святачним богослуженням і роздачею свїдоцтв. Від 26. до 27. червня відбувалися іспити приватистів.

Дня 20. червня відбулося святачне відслонення пам'ятника Т. Шевченка, поставленого з нагоди столітніх уродин поета в сїнях закладу зараз напроти головного входу. До здвигнення пам'ятника причинилася в великій мірі гімназіальна молодіж, що, хоч бідна, зложила більше як половину тої суми, що коштував пам'ятник. Погруде, різьбив артист М. Гаврилко, а відливав і збудував підставку проф. Черні з Чернівців. На свята зібралось велике число місцевої і замісцевої публіки тай вся гімназіальна молодіж. Зібраних привітав короткою промоєю директор рільничої школи, п. Жуковський, що довершив також чину відслонення пам'ятника. Від молодіжи говорив ученик VII. кл. Соколюк, що роз'яснив зібраним, за що молодіж шанує пам'ять Шевченка тай чому вона тягнула ся з послідного, щоби збудувати йому в своїй школі пам'ятник. В імени родичів шкільної молодіжи виголосили незвичайно теплі тай щирі бесїди п. віцемаршалок о. Драчинський і селянин п. Ростоцький. Оба згідно висказали свою радість з тої причини, що пам'ятник поставлено якраз в гімназії, бо се багато заважить в національній вихованню молодіжи і здійснить ті надії батьків, які вони покладають на свою молодіж. Поміж поодинокими промовами відспівано національні гімни і заповіт Т. Шевченка.

На сей памятник дали отсі ученики :

Приготівка: Березка 20 с. Бойда 10 с. Вигелюк 40 с. Евстафієвич 40 с. Іванович 60 с. Кошман 20 с. Масович 1 К. Піцул 30 с. Сімович 50 с. Стан 20 с. Федьків 20 с. Фівчук 50 с. Чунтуляк 1 К. Шевчук 20 с. Словський 20 с. Ціла кляса 3 К 32 с. Одайський 1 К. — Разом 10 К 32 с.

I. а кляса: Андріяшук 1 К. Бабич 50 с. Бажанський 1 К. Базилевич 80 с. Балецький 1 К. Башак 1 К. Бойчук 30 с. Булавка 50 с. Бурчинський 20 с. Вітвіцький 40 с. Гаврилук 20 с. Гарматюк 50 с. Гефлінг 1 К. Глуханок 40 с. Гнідий 20 с. Гошоватюк 40 с. Григорійчук 1 К. Гершон 30 с. Грігорах 50 с. Драгінда 20 с. Запаринюк 60 с. Кассіян 50 с. Костинюк 20 с. Костюк 70 с. Кошобійчук 1 К. Крикливець 2 К. — Разом 16 К 40 с.

I. б кляса: Ліс 20 с. Лунашко 40 с. Лунуляк 1 К. Ляшкевич 20 с. Мельничук 50 с. Михальчук 80 с. Мікош 60 с. Нагуляк 1 К. Олексюк 50 с. Олійник Кость 20 с. Олійник Юрій 50 с. Орловський 40 с. Пацарина 40 с. Петрюк 50 с. Побурян 1 К. Прайсер 70 с. Радомський 80 с. Савчук 1 К. Симуляк 1 К. Скришник 1 К. Святинчук 1 К. Тимчук Павло 50 с. Ткач 30 с. Ткачук 1 К. Хомак 1 К. Шор 50 с. Штайн 60 с. Янош 40 с. Яцковський 2 К. Кушнірюк 50 с. — Разом 20 К 50 с.

II. а кляса: Андрюк 10 К. Бережницький 1 К. Бойчук 1 К. Вепрук 1 К. Вольф 1 К. Гошовський 60 с. Грицик 1 К. Гоменко Михайло 50 с. Жуковський 2 К. Рігіштайн 30 с. Кудринський 1 К. — Разом 20 К 30 с.

II. б кляса: Андрійчук 2 К. Григорійчук 4 К. Зінкевич 1 К. Іванович 3 К. Катеринюк 1 К. Кливчук 1 К. Кожухар 1 К. Козминський 3 К. Костюк 3 К. Котик 2 К. Кравчук 1 К. Кузик 1 К. Курилук 2 К. Лечук 30 с. Лукач 56 с. Луцяк 1 К. Лучанський 1 К. Маковійчук 80 с. Маковський 60 с. Маркевич 30 с. Марковський 1 К. Мартинчук 1 К. Михайлюк 2 К. Никорук 1 К. Олійник 20 с. Олійнич 1 К. Онищук 5 К. Остапович 1 К. Шелепницький 2 К. Манчуленко 60 с. — Разом 44 К 36 с.

III. в кляса: Дмитраш 2 К. Михальчук 1 К. Павлюк 1 К. Паньків 1 К 50 с. Процик 1 К. Пакет 50 с. Райло 1 К. Ракоче 11 К. Радзішевський 50 с. Рудик 50 с. Сакалюк 1 К. Семенюк 1 К. Сердинчук 60 с. Сохацький 1 К 50 с. Смітюк 1 К 50 с. Сінгалевич 2 К. Сухобокій 1 К. Склепкевич 20 с. Ткачук Василь Гаврилів 1 К. Ткачук Василь Тодерів 1 К. Ткачук Денис 1 К. Тимчук 1 К. Тупкало 1 К. Угринюк 1 К. Фівчук 50 с. Фріц 2 К. Федірчик 1 К 30 с. Храпко 75 с. Хомський 80 с. Чернівчан 60 с. Шапка 1 К. Шмід 1 К. Шевчик 1 К. Шторпер 25 с. Щупачинський 1 К. Штернберг 1 К. Кіршнер 1 К. Шефлер 1 К. Таненбавм Г. 1 К. Таненбавм Г. 1 К. — Разом 50 К.

III. а кляса: Абрагамович 40 с. Андрійчук 2 К. Антонюк 80 с. Арійчук 1 К. Ахтемійчук 80 с. Баєр 40 с. Березка 1 К. Богдан 80 с. Булавка 1 К. Буцура 1 К 60 с. Гарас 1 К. Гарматюк 60 с. Гніданик 2 К. Горичка 40 с. Грималюк 60 с. Громко 40 с. Гудіма 2 К. Гідух 60 с. Грекул 1 К 60 с. Гриндей 2 К. Діба 1 К. Димка 1 К. Дроник 40 с. Жуковський 2 К. Жураківський 1 К. Іванович 30 с. Кий 80 с. Лупул 40 с. Кийван 3 К. Клепач 1 К. — Разом 31 К 90 с.

III. б кляса: Кирилук 50 с. Кобилянський 1 К. Косіньський 2 К. Костиник 1 К. Красій 40 с. Листок 1 К. Мазурак 1 К. Кухлій 60 с. Мандзюк 1 К. Мандрик 20 с. Мандяк Іван 1 К. Манів 60 с. Мартинюк 1 К. Мирошок 10 с. Маскевич 20 с. Мочула 30 с. Столярчук 60 с. Яремчук 1 К. Никуляк 1 К. Щла кляса 50 с. — Разом 15 К.

III. в кляса: Грігоца 1 К. Паладійчук 1 К. Перворовський 80 с. Петришин 80 с. Поклітар 1 К. Понюк 1 К. Раковіца 1 К. Розенгер 1 К. Романко Дмитро 1 К. Романко Микола 1 К. Романюк 50 с. Сімович 1 К. Слободян 1 К. Співавка 50 с. Ткач 1 К. Томюк 1 К. Федак 30 с. Федорович 1 К. Фрімет 1 К. Цебушник 1 К. Чернявський 40 с. Шникар 1 К. Шварчук 40 с. Шлемко 1 К. Юсин 20 с. Ягнич 1 К. Янош 2 К. — Разом 23 К 90 с.

IV. а кляса: Бажан 1 К. Бербюк 50 с. Боднар 50 с. Гардт 2 К. Гифлінг 30 с. Гоменко 30 с. Даниляк 1 К. Драбик 1 К. Кіцул 1 К. Кошман 10 с. Кравтбах 1 К. Крайсбергер 40 с. Кройтор 1 К. Кунчанко 1 К. Ландяк 50 с. Мартинюк 1 К. Матейчук 40 с. Петрачик 1 К. Поклітар 50 с. Свистун 1 К. Фівчук 1 К. Чеховський 1 К. Волянська 2 К. Ковердович 1 К. — Разом 20 К 50 с.

IV. б кляса: Бажалук 1 К. Василяв 50 с. Великголова 30 с. Верига Василь 1 К. Воевідка Андрій 3 К. Воевідка Дмитро 40 с. Кузик 1 К. Максимюк 20 с. Навольський 50 с. Наконечний 1 К 20 с. Пуцуляк 20 с. Олійник 1 К. Оніщук 1 К. Осадень 1 К. Петрюк 30 с. Пришковський 1 К. Ракоче 3 К. Ратес 70 с. Ролевич 40 с. Рошка 50 с. Симуляк 1 К 20 с. Стадинк 1 К. Стасюк Денис 60 с. Сухобокій 1 К. Тимчук 1 К. Томюк 1 К. Шор 50 с. Штернберг 50 с. Сімовичівна 2 К. Сінгалевичівна 1 К. Орельський 1 К. Остафійв 1 К. — Разом 30 К.

V. а кляса: Альбота 50 с. Бербюк 30 с. Боярський 1 К. Бурчинський 1 К. Будава 20 с. Волянський 1 К. Григорович Василь 1 К. Григорович Єронім 1 К. Газронський 50 с. Голдіг 50 с. Дзялошинський 1 К. Дмитрюк 50 с. Дресель 1 К. Загарюк 60 с. Ешштайн 50 с. Іваніцький 1 К. Ілюк Данило 50 с. Кантемір 1 К. Катеринчук 1 К. Крайнер 50 с. Куриляк 1 К. Лаба 1 К. Легкун 50 с. Липовик 1 К. Листок 1 К. Лукач 1 К. Ляшкевич 1 К. Мігайчук 1 К. Печенюк 50 с. Тарнавський 50 с. Мітлавер 50 с. Ростоцька 1 К. Проф. Мигалок 1 К. — Разом 25 К 60 с.

V. б кляса: Артич 1 К. Вістовський 1 К. Маріян 1 К. Медисський 2 К. Мудрак 1 К. Никифорів 60 с. Одайський 1 К. Пігуляк 1 К. Поклітар 1 К. Ратнер 2 К. Руснак 1 К. Скрипник 1 К. Снятинчук 50 с. Страчук 50 с. Тевтул 1 К. Тріска 1 К. Ціск 1 К. Штернберг 2 К. Палинчук 50 с. Бабюк 1 К. Гаврищук 1 К. Костинюк 1 К. — Разом 23 К 10 с.

VI. кляса: Гальчук 1 К. Гардт 3 К. Герман 1 К. Голінатий 1 К. Готесман 3 К. Даскалок 1 К 10 с. Дмитрюк 1 К 10 с. Івасюк Волод. 2 К 10 с. Івасюк Микола 1 К. Кантемір Іван 1 К. Кантемір Юрко 1 К 10 с. Канюк 50 с. Капралік 1 К 50 с. Козарійчук 1 К. Коновал 1 К 10 с. Копачинський 2 К. Кучурак 1 К. Лисняк 2 К 20 с. Листок 2 К. Муринюк 1 К. Непокуй 50 с. Одайський 2 К 10 с. Папчук 1 К. Петрашук 1 К 10 с. Печенюк 1 К. Пішак 4 К. Порценолюк 1 К. Рибіцький 1 К 30 с. Спинул 1 К. Стефюк 1 К. Тевтул 4 К. Тимчук 1 К 10 с. Федорюк 1 К. 20 с. Чупрун 1 К. — Разом 50 К.

VII. кляса: Бонк Станислав 1 К. Бучовський 1 К. Бортник 1 К. Вахнюк 1 К 70 с. Вигелюк 4 К. Волошук 2 К. Гандзюк 1 К. Гриневич 1 К. Грігоца 1 К. Драчинський 10 К. Евстафієвич 2 К. Зибачинський 5 К. Костинюк 2 К. Кузик 60 с. Лавринів 2 К. Лінкс 2 К. Лоюківна 2 К. Максимюк 1 К. Маковський Іван 1 К. Маковський Орест 1 К. Мельничук Василь 1 К. Навольський 2 К. Недільський 1 К. Оробець 1 К. Павчук 3 К. Папчик 4 К. Пушкар 3 К. Патапівич 3 К. Розвадовський 1 К. Рудик 1 К. Руснак 1 К. Соколюк 2 К. Солевозінський 2 К. Станка 3 К. Стефанік 1 К. Сторончук 1 К. Тарловський 1 К. Ульванський 2 К. Федак 1 К. Федорюк 1 К. Юрійчук 1 К. — Разом 80 К 30 с.

VIII. кляса: Глушко 1 К. Горин 1 К 50 с. Дзвінський 2 К. Грібович 1 К. Заклинський 1 К. Заяць 2 К. Іванович 2 К. Кусек 1 К. Ластівка 1 К. Малчущин 1 К. Михайлюк 1 К 50 с. Непюк 2 К. Нір 1 К. Новіцький 2 К. Нуцуляк 1 К. Прокіпчук 1 К. Олексюк 1 К. Скибінський 1 К. Трибус 1 К. Чернецький 1 К. Яців 4 К. — Разом 30 К.

ХІІ. Спис учеників при кінці шк. р. 1913/14.

(Товстий друк означає, що ученик зрілий з відзначенем до висшої кляси. При приватистах відзначення не зазначено, бо їх іспити відбули ся по виході звідомлення.)

Приготівка: Березка Юрій, Бойда Василь, Вигелюк Петро, Гарас Василь, **Григоряк Микола**, Грекул Василь, Евстафієвич Омелян, Іванович Олександр, Івасюк Володимир, Казимир Микола, Курилюк Гриць, Луцгул Василь, Луцгул Кость, Масович Василь, Мікитюк Володимир, Моргоч Петро, Одайський Методій, Пауш Мінодор, Піцул Авреліян, Пронь Іван, Романко Гриць, **Руснак Онуфрій**, Смеречанський Осип, Сташ Осип, Угриничук Хрїзонт, Федьків Ярослав, **Фівчук Михайло**, Чунтуляк Іля, Шварц Василь, Шевчук Володимир, **Кошман Василь**, Сімович Ярослав Нестор, Сельський Дмитро, Словський Григорій.

I. а кляса: Андранко Густав Йосиф, Андріянюк Дмитро, Ангошків Олекса, Бабич Михайло, Бажанський Микола, Базилевич Евген, Балецький Михайло, Башак Пантелеймон, Бодлак Рудолф, Бойчук Іван, Булавка Іван, Бурчинський Степан, Вигнанський Роман Ярослав, Вітвіцький Іван, Влад Евген, Вовк Яків, **Гаврилюк Володимир**, Гарматюк Емануїл, Гефлінг Йоган, **Глуханюк Григорій**, Гїдній Степан, Гошоватюк Микола, Григорійчук Степан, Гершон Евген, Грігораш Василь, Драгінда Константин, Запарешок Степан, Кассіян Олекса, Костинюк Іфтемій, Костюк Іван, Коцюбійчук Дмитро, Кривкливець Юрій. *Прив.:* Гишка Домна, Гишка Параска, Моргоч Олександра.

I. б кляса: Ліс Ярослав, Лупашко Василь, Лупуляк Віктор, Ляшкевич Олекса, Мажар Михайло, Мельничук Тит, Михальчук Николай, Мікош Лев, Нагуляк Яків, Олексюк Іван, Оленюк Николай, Олійник Кость, Олійник Юрій, Орловський Карпо, Пацарина Віктор, **Петрюк Василь**, **Побурян Николай**, Прайсер Маєр Фрїдріх, Радомський Дмитро, Савчук Володислав, Семенюк Тодор, Симуляк Авреліян, Скакун Дмитро, Скришник Василь, Снятинчук Іван, Тимчук Михайло, Тимчук

Павло. Ткач Василь, Ткачик Дмитро, **Хомік Микола**, Шор Бенямін Герш, Штайн Рубін, Янош Раміро, **Яцковський Лев**, Кушнірюк Іван. *Прив.*: Покілтар Аглая, Руснак Марія, Томоруг Ольга, Фівчук Марія.

II. а кляса: Аврам Адріян, Андрияшук Сильвестер, Андрюк Володимир, Бельбас Гриць, Бережницький Микола, **Бойчук Микола**, Вайнравб Мордко, Васильківський Іван, **Вепрук Степан**, Вишичук Григорій, Вівчар Іван, Гаврилюк Михайло, Гаман Рудольф, Гоменко Михайло, Гоменко Степан, **Гошовський Осип**, **Григоряк Дмитро**, Гриник Леонтій, Грищик Матій, Гензлер Мордко, Глобак Іван, Гріґоран Василь, **Дзядась Маріян**, Жуковський Микола, Рітіґштайн Мозес, Кудринський Николай. *Прив.*: Андрашко Аделгайд, Вольф Олена, Кенко Анна.

II. б кляса: Альбота Василь, Андрийчук Олекса, Бербюк Дмитро, Вигнан Іван, Григорійчук Николай, Зінкевич Зеновій, Іванович Евзевій, Касиячук Микола, Катеринок Антін, Кливчук Іван (Николів), Кожухар Дмитро, **Козминський Борис**, **Костюк Теодор**, Котик Николай, Кравчук Петро, Кузик Василь, Лечук Юстин, **Лукач Степан**, Луцяк Николай, Лучанський Олександр, Маковійчук Николай, Маковський Степан, Маркевич Іван, Марковський Микола, Мартинчук Іван, Мельник Андрій, Мельниченко Іван, **Михайлюк Николай**, Никорук Павло, Олійник Юрій, Олійнич Яків, Онищук Денис, Остапович Іван, **Шеленницький Дмитро**, Манчуленко Дмитро. *Прив.*: Курилюк Параска, Морґоч Анна, Павлюк Домна.

II. в кляса: Вельничук Николай, Дмитран Осип, Михальчук Дмитро, **Павлюк Іван**, Пакек Володислав, Паньків Іван, Пауш Іван, Петрачик Юліян, Процик Іван, Райло Іван, Ракоче Іван, Романко Степан, Рудик Корнило, Сакалюк Теофіль, Семенюк Василь, Сердинчук Іван, Сігалевиц Степан, Склепкевич Петро, Словський Євген, **Смітюх Михайло**, Сохацький Сильвестер, Сухобокій Володимир, Тимчук Андрій, Ткачук Василь (Гаврилів), Ткачук Василь (Тодерів), Ткачук Денис, Томоруг Льонґін, Тупкало Дмитро, Угринюк Петро, Федірчик Яким, Фівчук Дмитро, Фотій Евзевій, Фріц Сальо, Хомський Іван, Храпко Василь, Чернівчан Василь, Шапка Василь, Шевчик Іван, Шмід Дмитро, Шторпер Сальмон, Щупачинський Ія. *Прив.*: Кіршнер Фанї, Таненбавм Гільдегард, Таненбавм Гізеля, Шефлер Кляра, Штернберг Спріні.

III. а кляса: Абрагамович Мойше, **Андрийчук Василь**, Антошок Іван, Арийчук Борис, Арийчук Дмитро, Ахтемійчук Іван, Баєр Дмитро, **Березка Михайло**, Бицик Михайло, Богдан Олекса, Братанич Стефан, Булавка Михайло, Буцура Володимир, Вольф Стефан, **Гарас Николай**, Гарматюк Василь, **Гніданик Николай**, Горничка Кость, Гошоватюк Ярослав, Грималюк Михайло, Громко Стефан, **Гудяма Емануїл**, Гаврилюк Осип, Гідух Іван, **Грекул Дмитро**, Гриндей Іван, **Диба Олекса**, Димка Тодер, Драґида Іван, **Дроник Емануїл**, **Жуковський Іван**, Жураковський Николай, Іванович Стефан, Кві Михайло, **Клепач Григорій**, Лупул Михайло. *Прив.*: Еснер Дора, Кейван Софія, Кляйін Аделяйда.

III. б кляса: Ёнок Ія, Кашун Леонтій, Кирилюк Дмитро, Кляйін Адольф, **Кобилінський Микола**, Косіньський Омелян, Костюк Микола, **Костиник Стефан**, Красії Максим, **Куницький Микола**, Кунчанко

Сильвестер, **Кухлій Юрій**, Лисюк Олекса, **Мазурак Михайло**, Макара Матій, Маковійчук Іля, **Мандзюк Гриць**, Мандрик Олекса, Мандяк Василь, Мандяк Іван, Манів Микола, Мартинюк Юрій, Миронюк Мартин, Мочула Тимофій, Мошук Віктор, Нечай Олекса, Орелецький Микола, Шелеп Василь, Яремчук Олекса, Столярчук Василь. *Прив.*: Морчог Олександра, Морчог Параска, Никуляк Катерина, Руснак Домна.

III. в кляса: Грігоца Онуфрій, Орменчук Осип, **Паладїйчук Василь**, Перворовський Микола, **Петришин Іван**, Пііотровський Омелян, Поклітар Юрій, Пошок Остап, Раковіда Василь, Розенгек Карло, Романко Дмитро, **Романко Микола**, Романюк Василь, Руснак Теодор, **Сїмович Роман Лев**, Сливка Юрій, Слободян Антін, Спїжавка Теодор, Стефаник Антін, Фарновецький Омелян, Тишковський Ярослав, Ткач Теодор, Томоруг Валеріян, Томюк Денис, Федак Осип, Федорович Григорій, Фрімет Озія, Цебушник Степан, Чайківський Омелян, **Чернявський Орест**, Шинкар Лука, Шкварчук Матїї, Шлемко Денис, Юрійчук Денис, Юсин Василь, Ягнич Іван, Янош Раміро. *Прив.*: Самокіщук Володимира.

IV. а кляса: Бажан Іван, Бербіюк Олекса, Боднар Маковой, Волюшин Давид, Гарасимюк Василь, Гардт Володислав Рудольф, Гоменко Володимир, Гуцуляк Василь, Даниляк Іван, Драбик Нестор, Івасюк Олександр, Кіцул Микола, Кошман Микола, Крав Мойсей Ізраїль, **Кавтбах Озія**, Крайсбергер Хайм, Кройтор Юрій, Купчанко Кость, **Ландяк Микола**, **Маковійчук Михайло**, Мартинюк Євген, **Матейчук Юрій**, Мойсюк Василь, Петрачик Володимир, Поклітар Микола, Свистун Федір, Фівчук Дмитро, Фотинюк Федір, Чеховський Сильвестер, Яворський Юрій, Манкевич Василь. *Прив.*: Волянська Марія, Ковердович Іванна.

IV. б кляса: Бажалук Василь, Василів Семен, Великголова Дмитро, Верига Василь, Верига Петро, Воевідка Андрій, Воевідка Дмитро, Кузик Іван, Максимюк Гнат, Навольський Олександр, Накопечний Олександр, **Олійник Василь**, Оніщук Зеновій, Орелецький Іля, Осадець Іван, **Петрюк Василь**, Приньковський Іван, Ракоче Олександр, Ратес Хайм, Ролевич Стефан, Рошка Іван, **Симуляк Омелян**, Стадник Гриць, Стасюк Денис, Стасюк Іван, Сторощук Іван, **Сухобокий Франц Фердинанд**, Тимчук Олександр, Томюк Рудольф Олександр. **Шор Мехель**, Штернберг Давид, Остафїїв Павло. *Прив.*: Сїмович Ірина, Сїнгалевич Ольга.

V. а кляса: Авербах Шміль, Альбота Іван, Бербіюк Микола, Боярський Кость, Бурчинський Василь, Буцура Віктор, Волянський Василь, Григорович Василь, Григорович Єронїм, Гавронський Віктор, Гольдїг Аба, **Дзялошинський Андрій**, Дідлух Володимир, Дмитрюк Юрій, Дресель Рїхард, Еїштайн Осип, Загарюк Василь, Іваницький Сократ, Ілюк Данило, Ілюк Нестор, Кантемір Петро, **Крайнер Озіас Гїрш**, Кукурудзяк Юрій, **Куриляк Михайло**, Курц Яків, Лаба Микола, **Лехкун Іван**, Липовик Михайло, **Лисюк Петро**, Лукач Іван, Ляшкевич Володимир, Мігаїчук Михайло, Печенюк Дмитро, Скорейко Дмитро, Тарнавський Михайло, Фотїї Теофіль. *Прив.*: Гавронська Софія, Колодїї Іван, Мітлявтер Цїпа, Ростоцька Домна.

V. б кляса: Артич Михайло, **Вістовський Іван**, Маріяш Василь, Мединський Володимир, **Мудрак Микола**, Никифорів Степан, Одайський Іван, Пігуляк Іван, Поклітар Денис, Ратнер Жигмонт, Руснак Василь, **Скрипник Юрій**, Снятинчук Іван, Страчук Андрій, Тевтул Октавіян, **Тріска Іван**, Цісик Зеновій, Штернберг Натан, Палинчук Степан, Бабюк Андрій, Гаврищук Михайло, Костинок Михайло.

VI. кляса: Гальчук Іван, Гардт Гуго Макс, Герман Іля, Голіпатвій Стефан, Готесман Соломон, Даскалюк Давид, **Дмитрюк Микола**, Івасюк Володимир, Івасюк Николай, Кантемір Іван, Кантемір Юрій, Кашок Василь, Капралік Моріц, Козарійчук Михайло, Коновал Олександр, Копачинський Франц, Лесюк Михайло, Лисняк Євген, Муришок Михайло, Непокой Жигмонт, Одайський Микола, Панчук Василь, Петрачук Іван, Печенюк Петро, Пішак Андрій, Порпеналюк Василь, Рибіцький Орест, Спинул Олександр, Стефюк Юрій, Тевтул Льонгін, Тимчук Михайло, Федорюк Антін, Чупрун Михайло, Кучурак Михайло.

VII. кляса: Андріївський Микола, Бережан Гриць, Бонк Антін, Бонк Станіслав, Бортник Василь, Вахнюк Михайло, Вигелюк Іван, Волощук Лесь, Гаврилюк Микола, Гандзюк Яків, Грігоца Василь, Драчинський Денис, Евстафієвич Іван, Зибачинський Стефан, Костинок Микола, Кузик Іван, Лавринів Йосиф, Лінке Віктор, Маковський Іван, Маковський Орест, Максимюк Стефан, Мельничук Василь, Мельничук Микола, Павольський Антін, Недільський Іван, Оробець Іван, Павчук Михайло, Папчик Михайло, Патапевич Леонід, **Пушкар Микола**, Розвадовський Олекса, **Рудик Захар**, Руснак Юрко, **Соколюк Дмитро**, **Солевозінський Іван**, **Станка Антін**, Стефанік Броніслав, Сторощук Василь, Тарновецький Омелян, Ульванський Ярослав, Федак Микола, Федорюк Іван, Юрійчук Микола, Бучовський Юрій, Гриневич Омелян, Боліновський Василь.

VIII. кляса: Бучовський Микола, Вятровський Володислав, Глушко Степан, Горин Тома, Грібович Микола, Дзівінський Василь, Заклинський Мирон, Заяць Франц, Іванович Онуфрій, Кантемір Омелян, Кусек Дмитро, Ластівка Корнело, Манчинян Василь, Михайлюк Емануїл, **Непюк Іван**, Никифорів Яків, Нір Давид, **Новіцький Іван**, Нуцуляк Михайло, Олексюк Дмитро, Прокіпчук Михайло, **Скибінський Євген**, Трибус Осип, Чернецький Гриць, Яцїв Михайло.

ХІІІ. Статистика учеників.

(Числа в горі по правім боці цифри означають привативів).

	І С Ж Є О А																Разом
	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.		VIII.		
	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	
1. Число.																	
З кінцем шк. р. 1912/13 було	33 ³	35 ³	37 ³	40 ³	39 ⁴	42 ¹	33 ²	42 ³	29 ¹	25 ²	48 ²	47 ¹	30	22	502 ³		
З поч. 1913/14 прийнято	50	48	32	46	46	40	44	40	37	37	44	33	44	26	589		
Серед року прийнято	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	17			
Всіх разом прийнято	51	49	33	47	47	45	45	41	42	38	44	34	47	26	606		
З чужих закладів прийшло:																	
а) з попередної класи репетентів	41	36	1	2	5	2	1	1	1	1	1	4	2	1	97		
б) репетентів	1	1	1	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10		
Своїх учеників було:																	
а) з попередної класи репетентів	7	11	1	31	38	38	41	39	40	33	38	33	20	25	469		
б) репетентів	2	2	1	4	2	1	1	1	1	4	9	1	3	30			
Разом	51	49	33	47	47	45	45	41	42	38	44	34	47	26	606		
Серед року виступило	16	10	4	9	1	6	7	4	4	5	4	2	1	72			
Число уч. з кінц. 1913/14	35	39	29	38	46	39	34	38	33	34	41	22	34	25	534		
З того: а) публ. учеників б) привативів	32	35	26	35	41	36	30	37	31	32	37	22	34	25	499		
3 4	3	4	3	3	5	3	4	1	2	2	4	1	1	1	35		
2. Місце уродження.																	
Кіцмань	1 ³	1 ⁸	6	3 ²	6 ²	3 ²	3 ²	2 ¹	4 ¹	6	2	6 ²	3	6 ¹	3	58 ³	
Буковина (крім Кіцманя)	20	25 ¹	14 ¹	23	20 ²	28	17	19	21 ¹	18	23 ²	16	19	20	292 ¹		
Галичина	11	7	6 ¹	8 ¹	15 ¹	5 ¹	11	14	4 ¹	12 ²	7	3	9	20	145 ¹		
Інші краї	2	2	0 ¹	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4 ¹		
Разом	32 ³	35 ⁴	26 ¹	35 ¹	41 ⁵	36 ³	30 ⁴	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ¹	22	34	46 ¹	25	499 ³	

І С Ж І С С А

Разом

3. Рідна мова.

	I.		II.			III.			IV.			V.		VII.	VIII.	Разом
	A	B	A	B	V	A	B	A	B	A	B	A	B			
Українська	30 ³	32 ⁴	22 ¹	35 ³	38 ²	35 ¹	28 ⁴	34 ¹	29 ²	28 ²	34 ⁴	21	30	44 ¹	21	461 ²⁵
Німецька	2	3	4 ²	.	2 ³	1 ²	1	2	2	3	2	1	2	1	1	27 ¹
Польська	1	.	1	1	.	1	1	.	2	1	3	11
Разом	32 ³	35 ⁴	26 ³	35 ³	41 ⁵	36 ³	30 ⁴	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ⁴	22	34	46 ¹	25	499 ¹⁵

4. Віра.

Православна	19 ³	23 ⁴	13 ¹	25 ²	23	31	16 ⁴	20	20 ¹	16	22 ²	15	19	21 ¹	9	292 ¹⁸
Греко-католицька	11	9	9	9 ¹	15	4 ¹	12	14 ¹	6 ¹	12 ²	8	5	10	21	12	157 ⁷
Римо-католицька	1	.	0 ¹	1	1	0 ¹	2	1	.	1	2 ¹	.	2	4	3	18 ³
Евангеліська	1	3	1	.	2 ⁵	1 ¹	.	2	5	3	5 ¹	2	3	.	1	31 ⁵
Мойсеєва	32 ³	35 ⁴	26 ³	35 ³	41 ⁵	36 ³	30 ⁴	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ⁴	22	34	46 ¹	25	499 ¹⁵

5. Вік учеників.

11 літ	5	3	.	3	3 ¹	8
12 "	8 ¹	9 ¹	2	3	9 ¹	3	.	2	25 ¹
13 "	11	13 ³	7 ¹	11 ²	10 ²	3	4	9	3	1	2	1	.	.	.	56 ⁷
14 "	6 ²	5	11 ¹	8	8 ²	3	4	10	7	8 ²	2	1	.	.	.	60 ²
15 "	1	5	6	8 ¹	12	12 ¹	13 ¹	10	7	6	5	6	2	.	.	85 ³
16 "	1	.	0 ¹	3	4	10 ¹	4 ³	9	8	6	7 ¹	3	8	2 ¹	.	58 ³
17 "	2	3 ¹	7 ¹	6	6 ¹	6	8	11 ²	5	4	6	1	43 ⁴
18 "	3	1	5 ²	7	11 ²	6	10	12	2	42
19 "	1	.	.	.	2	1	8	6	6	8	4	22
20 "	1	2	1	2	12	9	24 ¹
21 "	1 ¹	.	2	5	4	12
22 "	1	.	2	1	3	4
23 "
24 "
25 "
26 "
27 "
Разом	32 ³	35 ⁴	26 ³	35 ³	41 ⁵	36 ³	30 ⁴	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ⁴	22	34	46 ¹	25	499 ¹⁵

6. Місце проживання родичів.

Кішмань	33	2 ¹	6 ²	7 ²	7 ⁴	4 ²	3 ⁴	6 ¹	8	3 ²	10 ²	4	10	6 ¹	6	85 ²¹
повіт кішманський	9	14	8 ¹	11	10 ¹	16	9	8	13	13	7	5	8	8	1	140 ²
" вашиківський	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	3	4	2	7
" вижницький	6	6 ¹	1	7	6	11 ¹	3	10	4 ¹	6	13 ¹	7	4	7	4	95 ¹
" заставненський	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
" кімпольонський	2	1	3	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13
" радовецький	1	1	3	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
" серетський	2	2	2	1	2	1	3	1	0 ¹	1	1 ¹	1	1	2	1	15 ²
" сучавський	2	2	2	1	2	3	11	12	4	10	6	4	8	19	12	134 ¹
" черновецький	10	8	6	8 ¹	13	3	3	11	12	4	10	4	8	19	12	134 ¹
Галичина	32 ¹	35 ¹	26 ¹	35 ¹	41 ¹	36 ¹	30 ¹	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ¹	22	34	46 ¹	25	499 ¹⁰
Разом	32 ¹	35 ¹	26 ¹	35 ¹	41 ¹	36 ¹	30 ¹	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ¹	22	34	46 ¹	25	499 ¹⁰

7. Стан родичів.

Господарі	20 ¹	25 ¹	17 ¹	28 ³	30	31	25 ¹	26	25 ¹	22	24 ²	16	26	30 ¹	18	363 ¹⁰
Дяки	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	9
Зарібники	5	4	2 ¹	1	1 ¹	1 ¹	1	1	1	2	3	1	1	1	1	11
Купці	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16 ¹
Лікарі	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Ремісники	4	4	4	2	4	1 ¹	2	1 ¹	0 ¹	1	1	1	3	3	5	22 ¹
Слуги	1	1	4	1	2	1 ¹	1	2	1	1	1	1	1	4	1	27 ¹
Священники	1	1	1	1	2	1 ¹	1	1	1	1	1	2	1	1	1	13 ²
Урядники	1	1	1	1	0 ¹	1	1	3	1	0 ¹	2	2	2	2	1	17 ¹
Учителі	1	1	1	1	1	2	1	3	2	1	3	1	1	3	1	19
Разом	32 ¹	35 ¹	26 ¹	35 ¹	41 ¹	36 ¹	30 ¹	37 ¹	31 ²	32 ²	37 ¹	22	34	46 ¹	25	499 ¹⁰

8. Класифікація.

а) З кінц. шк. р. 1913/14 до висшої кл. були: злібні з відзначенем 2
злібні 21
з застереженем злібні 7
незлібні 10
поправки 1
не класифіковано 3

Разом 32

35

26

35

41

36

30

37

31

32

37

22

34

46

25

499

І С Т І Т С А

	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.	РАЗОМ	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B					
	а) Доповняюча класиф. за 1912 13:														
поправки	1	.	.	1	3	2	.	.	3	.	4	9	23		
здано	1	.	.	1	3	2	.	.	3	.	.	5	15		
нездано (згл. незгол.ся)	4	4	8		
вистід клас. за 1912 13															
До висшої класиф. були:															
здібні з відзначенем .	4	6 ¹	9 ¹	11 ¹	6 ¹	3 ¹	.	6 ¹	1	.	4	5	3	70 ⁸	
з застереженем здібні	21	24 ¹	19 ¹	25 ³	28	27 ¹	.	14	33	.	37 ¹	21	19	324 ¹²	
нездібні	6 ³	5 ¹	10 ¹	1	3	7	.	6	53 ⁶	
не являніся до исп. (доп.)	1	3	2	1	4 ²	4	.	1	9	.	4	4	.	39 ²	
	1	1 ¹	.	1	1 ¹	1 ¹	.	2	5 ²	.	2	.	.	16 ⁵	
Разом	33 ³	35 ³	40 ³	39 ⁴	42 ⁴	42 ³	.	29 ¹	48 ²	.	47 ¹	30	22	502 ³³	
9. Шкільна оплата.															
Оплату зложило:															
а) в I. півроці	4 ³	.	.	5 ¹	8 ¹	2	.	3	11	.	1	3	3	52 ⁰	
б) в II. "	1	.	4	5	14	8	.	8	9	.	4	3	.	92	
Гршіми вплатило:															
а) в I. півроці	210	330	.	180	270	30	.	90	330	.	30	90	90	1815	
б) в II. "	15	30	.	120	150	240	.	240	270	.	180	120	90	2745	
Разом	225	360	.	120	330	285	.	330	600	.	180	180	90	4560	
10. Фонди на прибори до науки.															
а) Вступні такси при-неслн	205 ⁸⁰	197 ⁴⁰	.	4 ²⁰	21 [—]	29 ⁴⁰	.	12 ⁶⁰	8 ⁴⁰	.	8 ⁴⁰	16 ⁸⁰	8 ⁴⁰	525 [—]	
б) датки на научні прибори	102 [—]	98 [—]	.	66 [—]	94 [—]	90 [—]	.	76 [—]	88 [—]	.	68 [—]	94 [—]	52 [—]	1212 [—]	
в) датки на прибори до забав	51 [—]	49 [—]	.	33 [—]	47 [—]	45 [—]	.	38 [—]	44 [—]	.	34 [—]	47 [—]	26 [—]	606 [—]	
г) оплата за дуплік. свідочств	2 [—]	4 [—]	4 [—]	.	.	.	2 [—]	.	16 [—]	
Разом	358 ⁸⁰	346 ⁴⁰	4 [—]	103 ²⁰	162 [—]	170 ⁴⁰	.	147 ⁶⁰	134 ⁴⁰	.	144 ⁴⁰	88 ⁸⁰	102 [—]	82 ²⁰	2359 [—]
11. Стипендиєсти.															
Число стипендиєстів .	1	.	1	.	1	1	1	6
Сума запомог в кор. (ру)	300	.	160	.	160	160	300	1240

Статистика приготівки в шкільнім році 1913 14.

З початком шк. р. 1913 14 прийнято	Серед року		Число при кінці 1913 14	Місце уродження			Шкільну оплату заплатили	
	вступило	виступило		Кицмань	Буков. крім Кицманя	Галичина		
40	3	9	34	12	17	5	10	3

Рідна мова українська	Віра			Вік					Клясифікація з кінцем 1913 14				В I. півр.		В II. півр. коронами	
	правосл.	грек.-кат.	рим.-кат.	10 літ	11 літ	12 літ	13 літ	14 літ	15 літ	здібні з відзначенем	здібні	попраки	нездібні	доповн. испити		В I. півр.
34	23	10	1	6	12	9	5	1	1	4	24	2	3	1	100	30

XIV. Відозва до родичів і опікунів.

Шкільний рік 1914 15 розпочне ся 4. вересня о 8-ій годині рано святоточним богослуженем. По богослуженю мають всі ученики зійти ся у своїх клясах, де їм перечитає ся дисциплінарні приписи і поділ годни. Правильна наука розпочне ся 5. вересня о 8-ій годині рано.

Вступні испити до I. кл. відбудуть ся 1. і 2. вересня. Ученики, які хочуть бути прийняті до тої кляси, мають явити ся одної або другої днини між 9. а 10. год. перед полуднем з родичами або їх заступниками в III. а клясі і вказати ся метрикою, що вже мають або до кінця сего року будуть мати 10 літ, а як ходили до публичної народної школи, предложити ще й свідощтво фреквентацийне або шкільні повідомлення що найменше за 4. шкільний рік. В обох сих свідощтвах поступ в викладовій мові повинен бути зазначений одною нотою загальною, а крім того мусить в них бути виразна замітка, що ученик переходить до середної школи. Вступні испити відбудуть ся в означених днях від 10. до 1. години перед полуднем (на письмі), а від 3. до 6. години по полудни (устно). Вписові такси, які треба з гори заплатити, виносять 7 К 32 с. вже разом з належитостию за один примірник дисциплінарних приписів. Повторене вступного испиту в однім і тім самім році, чи то в тім самім чи иньшій закладі, є заборонене після розп. мін. з дня 2./I. 1886 ч. 85 під загрозою виключеня із всіх гімназий.

Вступні испити до висших кляс (II.—VIII. кл.) відбудуть ся 1. і 2. вересня від 8. до 12. год. перед полуднем і від 3. до 6. год. по-

полудни. Дотичні ученики мають зголосити ся до тих іспитів найдальше до 24. серпня і предложити метрику тай виказати легальним способом дотеперішні студії; іспитову таксу 24 К можуть они заплатити перед самим іспитом.

Поправні і доповняючі іспити відбудуть ся 1. і 2. вересня від 8. до 12. год. перед полуднем і від 3. до 6. год. пополудни.

Записи учеників, що вже в попереднім шкільнім році належали до закладу, відбудуть ся в назначених до того шкільних кімнатах 3. вересня від 10. до 12. год. перед полуднем; ученики мають предложити послідне сьвідоцтво й заплатити 3 К такси. В тім самім часі мають зголосити ся і предложити потвержене принятя і ті ученики, що їх на підставі зложеного перед вакаціями вступного іспиту принято до 1. кляси. Ученики з иньших гімназій мають 3. вересня в часі між 11. а 12. год. перед полуднем зголосити ся в дирекційній канцелярії та предложити метрику і всі сьвідоцтва; на посліднім з них мусить бути виразна замітка від дирекції, що ученик відходить без перешкоди до иньшого закладу. Такси для таких учеників виносять 7 К 20 сот.

Принятє учеників до приготівки відбуде ся в приг. клясі 3. вересня в часі між 10. до 12. год. перед полуднем. До сеї кляси буде принимати ся лише учеників з рідною мовою українською, а принятих не сьміє бути більше як 50. Умови принятя такі: виказ, що скінчили з добрим успіхом третю клясу народної школи, зглядно такий відділ, який відповідає третому шкільному рокови, а далі метрикальний виказ, що ученик вже має або до кінця сего року буде мати повних девять літ. Однак принятє до приготівки лиш провізоричне, бо тих учеників, що в протягу першого місяця не викажуть ся достаточним знанєм в поодиноких предметах, відішле ся назад до народної школи. При записі не платить ся ніяких такс. Шкільна оплата виносить за кожний піврік 10 корон; однак бідних і гідних учеників може ц. к. Рада шкільна краєва увільнити від шкільної оплати або цілком або до половини.

Кіцмань, дня 27. червня 1914.

Др. Агенор Артимович,

ц. к. директор.